O 3-



R.

DE ORIGINE, ET STATV

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ Hemidecas.

PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII,

Ex sodalitio Sacerdotum Oblatorum,

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ Hemidecas.



AD

EMINENTISSIMVM PRINCIPEM

S. R. E. CARDINALEM

FEDERICVM BORROMÆVM

A Secretis Status Clementis X. Pontificis Maximi,

Comitem Aronæ, Marchionem Angleriæ,

Ducem Cerri &c.



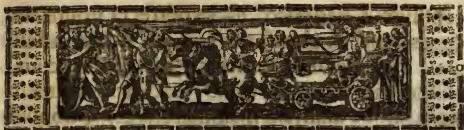
MEDIOLANI, MDCLXXII.

Typis Ludouici Montiæ. *Superiorum permissu, & Priuilegio.*




FEDERICVS BORROMÆVS CARD. ARCHIEPISCOPVS MEDIOL.
humilitas
humilitas


CARD. ARCHIEPISCOP. MEDIO



PRINCEPS EMINENTISSIME.



VÆ profecta sunt à Federico Cardinali Borromæo, ea reddimus Cardinali Federico. Debuerat quidem Magnus Patruus tuus liberare inuidiâ hoc nomen, cum memor excidij sui Patria magis odisse Federicum videretur, quàm Roma Vatinium. Deleuerat Federicus Aenobarbus vrbem: restituit prope Federicus Borromæus, non modò quia sacras Aedes reficiendas suo ære curauit, atque pudicitiæ domicilia condidit, verùm substructâ mole, quæ vna illatis literarum opibus vrbanas opes auxit, & suo fastigio Patriam supra cæteras Italiæ vrbes collocauit. Bibliothecam igitur, cuius donatus iam cælo Federicus conditor fuit, tradimus tibi: vt quando fuisti acc-

cep-

ceptiſſimus Federico, ea exporrectâ fronte accipias, quæ illi chariſſima fuerunt, & iucundiſſima. Prouiderat Cardinalis Borromæus, cum adhuc moraretur in terris, excelſam indolem tuam, atque animum maximarum cogitationum rectorem, atque architectum, ac proinde inſtitutiones optimas ad formandam pueritiam ſcripſit. Finxere profectò mentem tuam, Princeps Eminentiſſime, hæc præcepta: & fortaſſe Ioanna Parens ex nobiliſſimâ Cæſiorum familiâ Federicum Cæſium Cardinalem tibi exprimendum propoſuit: vt ex patrij, & materni generis purpurâ regium ſpiritum haurires, ac magno incitamento eſſet ex heroum progenie prodijſſe, atque heroum nominibus inſigniri. Profectus es ad Romanam aulam honoribus iam dignus, quos deinde es conſecutus; & quidem cum in te omnia eſſent, præter ætatem, matura, honores tamen virtus negauit, quò induſtriæ, & meritis obſequi videretur, non gratiæ. Vel ipſum nomen ſatis te Vrbano Pontifici Maximo conciliauit: vt, quando te Magnus Patruus auxiſſet honoribus, ille pergeret cumulare. Præfuiſti nobiliſſimis vrbibus in Piceno, profectus es in Melitenſem Inſulam Quæſitor: vtrumque munus eâ ratione, & conſilio geſtum eſt, quâ rectiùs admi-

miniſtrare nec Themis ipſa poſsit, nec Aſtræa. Gentilitijs nimirum annulis tuis maritari nouerat virtus, improbitas frænis coerceri: nec quiſquam te, poſtquam tot honoribus es perfunctus, auſus eſt odiſſe, niſi qui amaret flagitium. Diutius apud Heluetios moratus eam legationem viſus es conſecraſſe; tentauit tuam patientiam diuturnitas temporis, vt hæc etiam conſtantiæ tuæ laus accederet. Reuocauit Federicum ab eâ legatione Alexander VII. breuique curriculo temporis diuturnam eam moram iuſta Principis prouidentia redemit. Præfectus es Vrbi, non modò cum Alexander Pontifex Eccleſiæ præſideret, verùm cum res Eccleſiaſtica ad interregnum veniſſet, frequenti Quiritium acclamatione, & Patrum omnium Purpuratorum conſenſu; tot enim ſuffragatorum iudicio honeſtari debuerat, qui tot monumentis diu ſpectatæ virtutis ornabat ſuffragatores ſuos, cum ornaretur. Verùm hæc communia cum multis (nam & alijs vacua Petri ſedes prorogauit imperium); illa ſingularia, vt in Madritenſi legatione ædes Legatorum regio planè ſumptu reficeres, vt rei Hiſpanæ conſilio, & ope adeſſes, ac doceres, Borromææ familiæ ſplendorem, & lumina etiam in ijs regionibus occaſum neſcire,

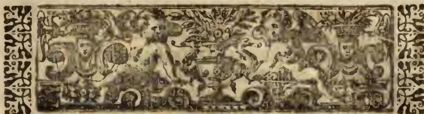
quas

quas cum attingit Phœbus, occidit. Inuidit Madrito Roma: deesse Federico noluit Clementem X., cui Clemens alter plurimum detulerat. Committuntur tuæ fidei arcana Pontificiæ mentis: redimitur Borromæus multiplici lumine, cum prope Alteriana Sidera collocatur. Rutilas nimirum ostro: felici astrorum afflatu Solem tibi, immo purpureum imbrem, Alteriæ Pleiades ferunt, atque IN FLVMINE MAGNO conchas inuenis, quibus virtus antè fulgeat, quàm amictus. Tibi igitur, qui hæreditarium muricem facis (iam enim quartùm Romana purpura Borromæam Gentem decorauit) Bibliothecam tuam tradimus, non minorem fortasse Alexandrinâ, quam olim *Patriarchalis* vrbs tua gloriosè iactauit. Cæterùm scriptori gratiam nullam debes, cum tibi consecrat tua; nihil enim deferre tibi præter se ipsum potest: quanquam neque se ipsum, nam totus est in ære tuo, mancipio proprius, & nexu. Vale diutius ad Ecclesiæ totius opem, & ornamentum. Mediol. Cal. Quintilibus anno 1671.

Eminentiæ Tuæ

Hum.mus, addict.mus, & obseq.mus seruus

Petrus Paulus Boscha.



TESTIMONIA SCRIPTORVM,

Qui Ambrosianam Bibliothecam, aut eius Conditorem Federicum Borromæum Cardinalem Archiepiscopum Mediolani commendarunt.

Ioannes Antonius Velasquez ex Sodalitate Iesu



N Caput secundum Epistolæ B. Pauli ad Philippenses cap. 2. vers. 6. suam interpretationem tuetur Catenà Græcà in Paulũ totidem verbis: eadem enucleatiùs habentur in Catena Græca in Paulum, quæ in Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi asseruatur; cuius quidem cum potiri percuperem, Illustrissimus Fredericus Borromæus, qui non modò pari purpurà, & Mediolanensi Cathedrà, sed cælestibus etiam virtutibus Patruelis sui, Magni, inquam, illius Caroli

Diui vestigia pressit:

plura, quibus tam hic, quàm alij Pauli loci mirificè illustrantur, inde ad me, ne de facie quidem notum, quæ mira tanti Principis humanitas, & in sapientiæ studiosos singularis beneficentia est, transferri iussit.



An-

Andreas Schottus ex eàdem Sodalitate

Literis Antuerpià ad Federicum Cardinalem Borromæum missis Idibus Octobris anno 1607. laudat Bibliothecam, Doctorum Collegium, & Græcæ linguæ studia: Probaui equidem (ait), vehementerque laudaui, simùl inaudiui tantum abs te beneficium adornari Italiæ, hoc est, in maximo ingeniorum theatro, atq; adeò vniuerso terrarum Orbe excitari abs te interiores hasce literas, Græcas præsertim perpaucorum hominum, quibus cæteræ disciplinæ adornatæ veluti in illustri lumine collocatæ splendescunt; vt, absit verbo assentatio, si iuris essem mei, capite iam diminutus, & si ea esset ætas, quà olim in Iberiam profectus, tanquam in laudandarum artium mercatum, doctissimis me hominibus spontè adiunxi Ant. Augustino, & Coaruuijs, Petro Nunnesio, & Ioanni Marianæ nostro, mihi crede, nusquam gentium libentiùs, quàm tuorum in cœtu literatorum acquiescerem: quos & exemplo excitas tuo, & præmijs foues, atque amplificas &c.

Ex Tabulario Biblioth.

Idem Andreas Schottus

Ex eodem Tabulario.

TOrnaco decimo cal. Aprilis anno 1610. scribit ad Cardinalem Federicum, seque libenter ait decedere Antonio Salmatio in Sermonibus Paschalibus D. Cyrilli in latinum sermonem conuertendis (quam modestiam Patris Schotti eximià laude est prosecutus idem Salmatius in epistolà ad lectorem, cum typis interpretationem illam ederet) ego verò quis sum, qui in hac ingenij mediocritate, nullàque doctrinà, crescentis Ambrosiani Collegij honori obijcere meas nugas audeam? In quo illud verendum, vt duos hic Cyrillus interpretes admittat, cum vnus satis, superque sit futurus: si Salmatius Græca adiunget, cedo equidem libens, laboreque defungor.

Iosephus Scaliger epist. 133. lib. 2. ad Isaacum Casaubonum anno 1607.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi iudicium de te tam mihi gratum est, quàm iucundum te à tam laudato Viro laudari.

Idem

Idem Scaliger ad eundem Casaubonum epist. 140. lib. 2. anno 1608.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi literæ argumento sunt, non prorsus humanitatem ex rebus sublatam: & superesse animas,
Queis meliore luto finxit præcordia Titan.

Iacobus Augustus Thuanus Lutetiâ Paris. Pridie Nonas Ian. 1508.

Ad Cardinalem Federicum Borromæum.

SVbitus Antonij Olgiati discessus, nam ipsum ad paucas tantùm horas videre contigit, causa fuit, vt nec erudito viri optimi colloquio diutius frui, nec quædam ad Ambrosianæ Bibliothecæ tuæ olim Alexandrinis comparandæ ornamentum facientia, quæ tunc negotiorum mole obruto in mentem non veniebant, cum eo communicare licuerit; quæ etsi ab alijs meliùs, ac pleniùs, atque ex te ipso in primis scire potes, tamen hoc extitisset deuoti erga amplitudinem tuam animi nostri monumentum. Ex Tablino Bibliotheca.

Philippus Vuannemacherus Dominicanus in libro, cui titulus, triumphus literatorum pag. 80., & sequ.

NObilissimam, maximamq; non Insubriæ tantùm, sed Hesperiæ totius vrbem appuli (Superis gratia) fœlici successu, & accessu. Et vt primũ licuit Illustriss. Borromæum adij &c. eâ occasione cum Bibliotheca mentionẽ facerem, quam magnificè eum struere, & instruere famâ percepissem, voluit primâ à meridie horâ ad eum reuerterer comitaturus me ad illam &c. Capi autem oculos auidè circumferre ad libros, ad ædificia, ad structuras, ad humanæ vix potentiæ monumenta. Stupeo, dum narro; nec dum satis oculis meis credo, atque identidem me, an viderim, interrogo. Ducor per omnia, & singula. Quid primùm miror? Non refero pompam, & selectissimum librorum apparatum, erat numerare 14. millia voluminum manuscriptorum. Quot de alijs? Summe Deus! Innumerabilia in omni genere, in omni scientiâ, in omni

stilo. Ibi SS. Patres Graeci, Latinique: hic Theologi: illic Iurisconsulti, Philosophi, Medici, istic Mathematici, Astronomi: alibi Oratores, Poetae, Historici, Grammatici. Clarissimi Vincentij Pinellij Bibliotheca, quam apud omnes rumor, & fama commendauerat, tamquam rarum thesaurum, & quam Cardinalis post ipsius è vità discessum comparauerat, angulum aliquem occupabat, & vicesimam partem. Reliqui ex omni Orbis plagà asportati, & conquisiti. Nam sunt, quibus illam curam prudentissimus Princeps curae commisit: alijs Orientem, alijs Occidentem, alijs Septentrionem, alijs alium Mundi angulum ad Bibliothecas, Bibliopolarumque officinas perlustrandas, si quid deesset. Hi verò nullum maius, gratiusque munus Antistiti adferre possunt, quàm rariorem, & electiorem librum. Iam imagines, & Diuorum, Magnorum, Illustrium, Doctissimorumque virorum verae, ac viuae effigies in summitate per circuitum depictae, quo elogio explicabo? nihil illis artificiosius, nihil pulchrius. Illam è Graecià acceperat, alteram è Syria, ex Asià, alteram è nouo Mundo. Erant etiam, quas ingeniosissimus Antistes collegerat ex annulis aureis & numismatibus &c.

Iustus Lipsius Louanio 3. Idus Ian. anno 1605. ad Card. Fed. Borrom.

Ex Tallini Bibliotheca.

Significat aliquid Illustrissima Dom. tua, sed communiter, aut obscurè; distinctius de Bibliothecà tangit Erycius noster, quam ait magno impendio, curà, iudicio, magnam, & amplam ab Illustris. Dom. Tua iri instructum. Gaudeo equidem, & applaudo tam praeclaro operi magis, quàm Praetorijs, aut Palatijs aliorum manufactis &c. Idem Lipsius laudat pluribus Bibliothecam, & Collegium Ambrosianum epist. 88. Centuriae V., commendat autem Federicum Cardinalem Borromaeum epist. 19. 73. 92. centuriae singularis epistolarum selectarum, quam eidem Federico nuncupauit.

Ery-

Erycius Puteanus Louanio Pridie Cal. Octob. 1615. Ad Cardinalem Borromæum.

AC sanè, qui inclytas virtutes tuas, qui summam doctrinam, qui absolutam facundiam, qui reliquas plusquam humani pectoris diuitias intuebitur, integram aptæ, & perfectæ Bibliothecæ laudem, gloriamque vnico Auctori Borromæo ascribet. Nomina Ambrosianam: à te tamen appellationem desumet posteritas. Hoc pium erit originem non auditæ hactenus liberalitatis profiteri. Ego quidem quantùm stylo potero, æui nostri Bibliothecas percurram omnes, & describam ordine: sed vt tuam ostendam eminere. In hanc rem si curiosus ero, verus ero &c. Ex Tabulario Bibliothecæ.

Idem Puteanus Louanio 12. Cal. Decembris 1609. Ad Cardinalem Feder. Borr.

DE Bibliotheca iam audiui publicis vsibus aperiendam esse, die Diuo Ambrosio Sacro. O bis igitur lucem illam magnæ vrbi tuæ felicem! bis notandam bono lapillo! quia & vetus tutelaris sui beneficium ciues agnoscent, & nouum hoc tuum, quod etiam insignire ipsius Ambrosij nomine voluisti &c. Ex Tabulario Bibliothecæ.

Alphonsus Ciaconius in hist. Pontif., & Cardinal. vol. 2, col. 1810.

BIbliothecam Ambrosianam totà Europà celebrem innumeris ferè libris, & multis codicibus manuscriptis insignibus instructam, quam Federicus Cardinalis Borromæus suo ære parauit, & viris doctis auxit, viri eruditi Mediolanum proficiscentes admirantur, & laudant.

In libro, cui titulus *Successores S. Barnabæ Apostoli*, eiusmodi elogio commendatur Cardinalis Federicus Borromæus.

LIterarum impensus cultor, literatorum impendiosus Mæcenas fuit. Sapientiæ suæ magnum Insigne posuit, insignem,

totà-

totàque Europà celebrem Bibliothecam, cui peculiare Collegium adstruxit, hoc est, lectissimos Viros eius decoro seruitio adligauit. Affectatà sui nominis negligentià nomen promulgauit Ambrosij.

Saluator Vitalis Franciscanus in Theatro triumphali Magnalium Vrbis Mediol. Spectaculo Quarto.

AMbrosianam Bibliothecam Eminentissimi Federici Borromai S. R. E. Cardinalis Archiepiscopi Mediolani magnanimitas splendida, largitas Principalis instituit &c. Opus equidem regium, & magnale: vt, Bibliothecam Vaticanam si demas, Ambrosianæ sit meritò, iureque quàm optimo palma danda. Cuiusmodi rei mysterium signare crediderim ferream, aneamue illam passis ad ostium atrij spatalionibus sitam.

Philippus Ferrarius Seruita in Lexico Geographico.

VRbs Mediolani cæteras Italiæ vrbes excellit, quatuor inter alia, populi frequentià, Templo augustissimo vix vnquam perficiendo, Arce firmissimà, & Bibliothecà Ambrosianà à Federico Borromæo Cardinali & Archiepiscopo Mediolanensi viro doctissimo, & studiosorum Mæcenate de suo extructà, librisque omnis generis, & linguæ, ac reditibus amplis ad perpetuitatem instructà.

Ferdinandus Vghellus Abbas Cisterciensis Vol. 4. Italiæ Sacræ columna 397.

INter plura pietatis opera, quæ salubriter Federicus Borromæus vrsit, Bibliotheca Ambrosiana est, quæ propemodum Vaticanæ æmula tantà librorum copià abundat, tantoque ordine digesta est, vt ad commoditatem mortalium nil videatur potuisse fieri absolutius &c. Reliquit aliquot monumenta tum Latinà, tùm Italicà linguà conscripta, quæ reconditam sapiunt eruditionem, pietatis autem studium singulare.

Ianus

Ianus Nicius Erythræus Vol. pr. libri, cui titulum prætulit, *Pinacotheca Virorum illustrium*.

FEdericus Cardinalis Borromaus insignem Bibliothecam magnifico opere excitatam erexit, ac ditauit, omnibus cuiusuis professionis libris vndique magno sumptu conquisitis refertam, Ambrosianam ex Diui Ambrosij nomine, Ecclesiæ illius tutelaris Diui, nuncupatam, quam duodecim Sacerdotibus omnium doctissimis commisit, quos etiam Collegij Ambrosiani Doctores appellauit. Fuit ingenio præstanti, eruditione magnà, eloquentià maiore, & à summis suis occupationibus feriatus non aliam animi remissionem habebat, præter hanc literarum humanissimam, ac liberalissimam &c.

Lucilius Terzagus in Dialogo de Bibliotheca Ambros.

CArdinalis Federicus Borromaus Archiepiscopus Bibliothecam omni librorum genere repelendam curauit, eamque non de suo nomine Borromaiam, sed de Diui Ambrosij Patroni nostri Ambrosianam nuncupari voluit. In quo non possum non vehementer tanti viri admirari summam prudentiam, qui omnem inanis gloriæ suspicionem vitans, cui semper inimicus fuit, maiorem publici commodi, quàm sui & suorum rationem habens, vt omnes intelligerent ad communem omnium vsum, & vtilitatem esse comparatam, eam, vt dixi, Ambrosianam appellauit &c.

Ioannes Henricus à Pflaumern in libro, qui inscribitur *Mercurius Italicus*, editionis secundæ, in Elogio Mediolani.

LIterati in vniuersum, quibus ad libros emendos res angusta domi, habent Bibliothecam publicam omnium vsui quotidie patentem, in qua, cum Mediolani agerem, numerabantur librorum XL. millia, & conquirebantur vndique noui codices Friderici Borromæi Cardinalis iussu, & impensà. Bibliotheca præter libros legendos, exhibet oculis lustrandas pictas effigies virorum eruditione, & vita sanctitate illustrium.

Ioan-

Ioannes Petrus Puricellus Laurentianæ Basilicæ Mediolani Archipresbyter Cap. 2. libri, qui inscribitur *Dissertatio Nazartana*.

HIC ipse codex (scilicet Michaelis Pizolpassi) nunc extat in Ambrosianâ Bibliotheca, quam nostrâ ætate magnanimus ille Federicus Card., & Archiepiscopus Borromæus, æternùm propterea etiam celebrandus, à fundamentis erexit, multiplicique librorum copiâ ad stuporem locupletauit.

Henricus Spondanus in Auctario Chronologico ad Annales Cardinalis Baronij pag. 94.

FRidericus Borromæus Cardinalis, Archiepiscopus Mediolanensis, egregius pietatis, ac virtutum Patrui (rectiùs Patruelis) *S. Caroli imitator, locupletissimâ Bibliothecâ instructâ, Collegium etiam insignium virorum instituit, quod Ambrosianæ Bibliothecæ Collegium nuncupari voluit, quo præclara ingenia excolantur ad Orbem Christianum suis scriptis illustrandum.*

Eisdem disertè verbis commendat Federicum Parentem Bibliothecæ Claudius Robertus in 2. parte appendicis ad Galliam Christianam pag. 44.

Benedictus Sociacus libro secundo Epigrammatum commendat Bibliothecam Ambrosianam.

NIliaci taceant Museum nobile Reges,
Ante Páratonijs quod posuere locis:
Nec quas hospitibus congessit Pollio Musis
Diuitias iactet porticus alta suas;
Quin Vaticano consurgens vertice sedes,
Ipsa suos fastùs erubuisse potest.
Omnibus insultet mirabile Borromæum:
Sol etenim maius nullibi spectat opus.

Aliud

Aliud Epigr. lib. 7.

GRaiugenas Federicus opes congeßit in vnam,
Inque vnam Latium contulit omne domum:
Culmine sub tanto seruatur tota vetustas,
Orbis in hoc totus clauditur vsque loco.
Cælicolæ hic populos omnes seruare potestis,
Hic Syrus, hic Solimas, Auson, Achiuus, Arabs.

Ioannes Baptista Spadius Dominicanus In Idyllio, quod ex Virgilianis centonibus conflatum, laudibus Cardinalis Federici Borromæi, eiusq; rebus gestis exornauit, Ambrosianæ Bibliothecæ meminit.

Geor. 2. *Diues opum variarum opera inter talia primũ* Aenei. 6.
Aenei. 7. *Tectũ augustũ, ingens, sublime è marmore ponit* Geor. 3.
Aenei. 4. *Cũcta virũ monumẽta ferẽs, opera, atq; labores* Aen. 11.
Aenei. 1. *Ambrosiæ, & gentis nomen dedit, armaq; fixit* Aenei. 1.

Antonius Franciscus Columbus Placentinus, Petrus Franciscus Petruccius Apuanus, vulgò Pontremulensis, & Octauius Guastauinus Alexandrinus carmine Bibliothecam Ambrosianam, eiusque Conditorem Federicum Borromæum illustrarunt.

Longè plura scriptorum Italorum testimonia Latinis inserere importunum visum est.



Mens Authoris.



Vdi Romana Religio: voces fati, fortunæ, & commentitiorum numinum, characteris gratiâ, illatas in ſcriptionem ſcito: elogia ſummorum virorum nihil Maximorum Pontificum oraculis aduerſari volo; ſicubi verò imprudens peccaui, palinodiam canam. Adeò me in poteſtate tua ſemper futurum profiteor.



Cæ-

Cæſar Bartholomæus Gorranus, Abbas Sancti Michaelis Archangeli in Regno Neapolitano, Inſignis Collegiatæ, ac Regij Sacelli Sanctæ Mariæ Scalenſis Canonicus, Prothonotarius Apoſtolicus, & S. Officij librorum Reuiſor, & Cenſor &c.

IVſſu Reuerendiſſimi Patris Iulij Mercori Mediolanenſis huius Ciuitatis, ac Status Inquiſitoris Generalis vidi librum Petri Pauli Boſchæ Bibliothecarij, cui titulus: *De origine, & ſtatu Bibliothecæ Ambroſianæ Hemidecas*. In eo non ſolum Inſtitutoris Auguſtiſſimi operis Cardinalis Federici Borromæi, dignitas cum magnificentia, ſed Auctoris Libri diligentia cum eruditione certatim reſplendent; vnde tanquam vtilem valde Reipublicæ litterariæ, & omnium laude dignum typis edi in lucem totius Orbis terrarum debere cenſeo.

Mediolani die 5. Auguſti 1671. in fidem

Locus ✠ ſigilli.

Cæſar Bartholomæus Gorranus
S. Officij librorum Reuiſor.



Die 10. Augusti.

Stante supradicta attestatione.

IMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist., & Commiss. S. Officij Madiolani.

Iacobus Saita S. T. D. Canonicus S. Ambrosij pro Eminentiss. ac Reuerendiss. D. D. Cardinali Litta Archiepiscopo &c.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.



AMICO LECTORI
Scriptor.



Elix Latium, totamque prouinciam castissimi sermonis parentem, cum sæpius vastauerint barbari latinitatis hostes, quàm ab Attila, aut Odoacro quondam direpta Italia est, æquum fuit, vt voces ab eisdem in Latium illatæ alijs itidem literis ederentur in vulgus: quasdam etiam cum mutuati essemus à Græcis, ijsdem omnino formis euulgandas curauimus (quanquam adhuc aliquæ castigantibus typographiæ menda exciderint) præteritis tamen ijs, quæ oppida, familias, honores, aut certas sedes indicant. Obuersabuntur item oculis nonnullæ voces, quæ cum aliâ atque aliâ ratione ab Orthographis scribantur, verbi causâ, odeum, museum, cæremonia, nummus, sepulchrum, scalptor & sculptor (quamuis secundùm Diomedem scalpendi verbo vsi simus) & alia eiusmodi, nobis placuit, aut ademptâ diphthongo, aut immutatis literis scribere. Neque aduerbia passim apice onerauimus (quod plerique perperam solent) sed ea tantùm, quæ homonymiâ laborant, vel in emendatis codicibus eruditissimorum scriptorum apice insigniri animaduertimus. Cum autem hæc monumenta traderemus, non vnas scribendi formulas, & voces consectati sumus, quas religiosè non minùs, quàm putidè, nonnulli aucupantur soli Tullio emancipati, atque omnia ad illius obrussam exigentes. Et quidem meis Auditoribus, quos in Seminario Mediolanensi institutionibus oratorijs formaui, author semper fui, vt diurnâ, nocturnâque manu versarent Ciceronem; nam illud certius esse censui, quàm quæ apud Sagram, quod à Gherardo Joanne Vossio lib. 4. cap. pr. institutionum didici: mustæ illi

ætati

ætati in primis commendamus lacteam copiam, ac facilitatem Ciceronis, quem & aliquandiu ſolum legi volumus, quò in ſanguinem vertatur, ac ſuccum. At poſtquam habebit oratio lineamenta corporis, ac Romani ſermonis habitum, legendi alij, & ante omnes Plautus &c. *Itaque & cæteri ſcriptores euoluendi ſunt, præcipuè qui aureo, atque argenteo latinitatis ſeculo floruerunt* (*quanquam inter ſe diſſentiant admodum viri doctiſſimi : nam quos Gaſpar Scioppius in libello, cui titulus*, conſultationes de ſcholarum & ſtudiorum ratione, *aneæ ætati adiudicat, alij in ſcriptores ætatis argenteæ cooptant*); neque enim (*ſi credimus eidem Voſſio*) omnibus de rebus ſcripſit Tullius, ideòque nec omnium rerum vocabula peti poſſunt è ſummo quidem illo, attamen non ſolo Latinæ linguæ authore. *Subſcribit Voſſio Scioppius agens de rhetoric. exercitationũ generibus, pag.* 33. facilè mihi perſuadeo, nec Ciceronem, Celſi, Senecæ, Columellæ, & Plinij verba repudiaturum fuiſſe, ſi ei de re medicà, de re ruſticà, deque multis alijs rebus phyſicis ſcribendi occaſio euenißet. *Cum igitur hiſtoria ſcribenda eſſet, componere me ad hiſtoricorum imitationem debueram; ſiquidem* cum omne ſcripti genus (*vt contendit Franciſcus Floridus Sabinus lib. pr. lectionum ſuccißiuarum cap.* 2.) proprios habeat limites, proprias etiam virtutes, quo pacto Ciceronem in hiſtorià imitabimur, quam ille nunquam ſcripſit? Niſi fortè tres libros, quos de ſuis temporibus carmine compoſuit, quique multis iam ſeculis exciderunt, hiſtoriam appellemus? *Poſtulabatur quidem à Cicerone, vel flagitabatur potiùs hiſtoria; ſic enim putabant Romani, ſe, illam tractante Tullio, effici poſſe, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cederent; verùm Cicero,* (lib. pr. acephalo de legibus) *cum ſibi nullum vacuum tempus, & liberum tribui fateretur, hiſtoriam verò nonniſi præparato otio inſtitui, nec exiguo tempore abſolui poſſe cenſeret, cum ſcribendæ hiſtoriæ laborem*

borem recusauit. Quapropter optimum quemque Latinæ linguæ ducem in his castris sequuti sumus; quòd si quædam aliquibus subobscura videbuntur, tuebitur nostram causam Vossius (eodem lib., & cap.) non est necesse (*inquit*) ita scribere, vt omnes omnia intelligant, sed potiùs vt quædam sint, quæ rudiores inuestigare, ac discere cogantur; *quanquam paranesim illam apud Ciceronem lib. 2. de finibus multùm moratus sum*: sed tu istuc dixti bene Latinè, parum planè; *idcirco conatus sum & planè scribere & Latinè. Caterùm quæ scriptor, & typographus peccauere (peccauit autem vbique scriptor, alirubi typographus) amicus Lector facilè emendabit, inimicus nunquam. Verum nosti quid Callicles ancillis dixerit apud Plautum in Truculento?*

Egone tibi maledicam, aut tibi adeò malè velim, vt animus meu'st?
Propemodum expertæ estis, quàm ego sim mitis, tranquillusque homo.

Id & si graue est, nibilo minus placidè feram. Tu me ama, & bene vale.

MENDA GRAVIORA.

Quæ se animaduersioni scriptoris subduxere, (nam interpunctiones, & commata, aliaque eiusmodi facilè emendabit Lector beneuolus) hoc pacto.

pag. 8. Calaminus	*corrige*	Galaminius.
14. trienni		*trienni*
20. qui cum se puer		qui cum se puerum
33. Pyrro		Pyrrho
42., *& alibi* Stateliorum		Statiellorum
44., *& alibi* infulati		*infulati*; ea est vox Suetonij, & Sidonij.
48. fagmentis		segmentis
49. scalæ cochleæ deducunt		scalæ cochleæ in speciem deducunt; nam

		nam cochlides eas scalas appellauere Daniel Barbarus, & Gulielmus Philander in comment. ad caput secundum lib. 9. Vitruuij, Ripamontius in vita Card. Feder. pag. 239. cochleam Budæus, cochlidia Strabo; Vitruuium ætatis aureæ scriptorem sequutus fuissem, si eâ voce esset vsus.
pag. 55.	orbiculari	orbiculatâ
70., *& alibi*	orientalium	*orientalium*; est Ripamontij, & recentiorum.
72.	vrbeculam	*vrbiculam*
76.	gentem propinquam sibi	gentem consanguinitate propinquam sibi
81.	Credant hoc inuestes pueri, vt taciti &c.	Credent hoc *inuestes* pueri? Vt taciti &c.
87.	defluente	defluenti
88.	pelliceos	*pelliceos*
100.	Martisanam Merula	Marthesanam Chalcus & Ripamontius: sine aspiratione à Marte.
101.	aut egentes, seminis	aut egentes seminis
120.	constricto gelu fontes	constrictos gelu fontes
122.	flammas artifiees	flammas artifices
133.	vocum Armenicarum	vocum Armeniarum
147.	eam enim spem conceperat animo Federicus, vt facultatibus &c.	eam enim spem conceperat animò Federicus, fore vt facultatibus &c.
150.	Fontanablò	in libris Gallicis legitur Fontanableò
152.	Emanuel	Emmanuel
154.	à læua nimirum ora paginæ ad dexteram	à dextera nimirum ora paginæ ad læuam
158.	Mediolanensium Antistites	Mediolanensium Antistes
161.	vrbis Præfectura	Vrbis Præfectura
171.	Ioannis Bolognæ	Ioannis vulgò Bolognæ
178.	sucollantibus	succollantibus
183.	Lucernenses	Lucerienses
ibid.	ex Senatus consulto	ex Senatusconsulto

In ora pag. 179. vsi sumus testimonio Brusoni cum titulo *Historia belli Italici*; locus emendabitur, cum titulus libri sit *Historia Italia libri duodequadraginta*, qui nuperus ex typis Venetis prodiuit.

PETRI



PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER PRIMVS.



HIſtoriam ſcribere, & veteris memoriæ exempla obliuioni ſubducere, tam puto difficile, quàm Iouis auribus placere. Monumenta quidem rerum geſtarum ſi ab vltima antiquitate repetantur, iam commento propiora videntur; præteritâ verò gentium, regnorumque origine, rerum incunabula curioſè quærimus, negaturi fidem, niſi doceat ſcriptor, ex quibus initijs ſingula ſint profecta. Suo æuo proxima qui chartis tradunt,

nihilò

nihilò felicius operam ponunt; primùm enim principum virorum sceleribus, & temerè factis narrantem blandiri necesse est: tum verò de re publica ita disputandum, vt nusquam veritas moderatorum errata prodat. Quod si fuco vitium afferimus veritati, aut eorum supercilio deterriti, qui vrbibus præsunt, in procerum maleficijs conniuemus, Vopiscus meritò irascitur nobis, ac proinde recte affirmat neminem eorum, qui scripserint, non aliquo mendacio fidem corrupisse; facit verò dictis fidem, ac Liuium, Salustium, Tacitum, & Trogum huiusce criminis insimulat: quin etiam propositis eorundem locis mendacia indicat. Mihi autem facilior scribendæ historiæ ratio omne prorsus eiusmodi negotium eripit; neque enim Principum arcanis interesse, non Magistratuum impurè peccantium consilia damnare, aut populares turbas, & imperia fortunæ vicibus obnoxia referre iuuat. Quænam propagandi imperij libido regum animos incendat ad martem: quis fœdera percutiat, aut violet, quærere nostri consilij non est. Nusquam hic Macedones, vel Persæ: non Spartacus, aut Sylla; singula pacata sunt, & incruenta. Igitur, quæ aliorum ingenijs crucem figunt, cùm sint prætermittenda, facilem viam sternunt ad scribendum. Illud sanè, quod ij, qui annalium monumenta persequuntur, proponunt animis, deesse in hac librorum luxuria haud potest; habebunt enim viri principes, quod imitentur: certè in amplissima Insubrum Bibliotheca musarum amorem discent, quam ornauit studiosa magnificentia literarum. Cæterùm noua scribendi supellex alliciet fortasse magis animos, præsertim cùm antiquitatis rudera effodienda non sint, quæ altiùs abdita alienant legentes, ipsius vetustatis fastidio, ne annales, & commentarios iam diu cùm carie pugnantes de scribentis fide interrogent. Opus enim seculis omni-

In Aureliano.

bus admirandum nostra ætate contigit, quod vrbis famam, & scientiarum opes auxit; tam breui autem temporis spatio in eam magnitudinem creuit, vt iam terris omnibus sit miraculo. Huius verò historiæ prouinciam Cardinalis Federicus Borromæus Bibliothecæ conditor mandauerat Fortunato Raulio Ambrosiani Collegij Alumno: verùm is, fatis incœpto obluctantibus, authoris, & posterorum desideria est frustratus. Iosephus Ripamontius, & Franciscus Riuola, dum acta Federici in annales suos retulere, pluribus Bibliothecæ Ambrosianæ originem, paucis incrementa descripserunt. Iacobus Philippus Opicellus libellum de Bibliotheca Ambrosiana vulgauit: sed ipsa tantùm primordia, & quæ initijs sunt proxima, recensuit. Nos candidè originem, & statum Bibliothecæ scribendo prosequemur, scriptorum, & tabularum fide, ac testimonio: ne monumenta patria, vt plerique solent, ciuibus consecrare, exteris amplificare videamur.

VIxerat Gaspar Vicecomes Mediolanensis Ecclesiæ Antistes, cum Clemens VIII. Pontifex Maximus Ambrosianæ rei Cardinalem Federicum Borromæum præfecit. Recusauerat quidem excelso animo honorem illum Federicus: verùm Philippi Nerij viri Sanctissimi, qui Cardinalis conscientiam moderabatur, hortatione permotus ab ea sententia decessit. Depinxerat nimirum cogitatione *Episcopales* curas, quæ bene gerendi muneris officia consequuntur: tum verò recens in omnium oculis fratris patruelis viuendi, regendique disciplina; ipsa etiam ætas, vt ei videbatur, immatura (cum annum trigesimum, & alterum ageret) ab honoris maiestate Borromæum submouebant. Vicit tamen pudorem ratio, & Pontificis Summi imperium: atque ab ipso Clemente

Anno 1595.

Riuola in rebus gestis Fed. lib. 2. cap. 15.

Glussianus in rebus gestis D. Caroli lib. pr. cap. 8.

Rivola lib. 2. cap. 16.

mente inauguratus Ambrosianum honorem capessiuit. Inito Pontificatu maxima quæque animo complecti cœpit; ad hæc literatus ipse exosculari literas, earumque causâ se se in solitudinem frequentiùs abdere. Hanc siquidem amabat vnicè: eratque iucundissimum, cum se ab vrbanis negotijs vindicaret, loca sola incolere ad scribendum, meditandumue. Incessit inde animum ponendæ eremi cupiditas; quamobrem scriptis ad Pontificem Maximum literis potestatem illius excitandę exorauit, eamque Camaldulensium legibus formare statuit.

Anno 1601.

17. Cal. April.

Architectus fuerat instituti Romualdus Rauennas, cum in Apennini verticem euadens, ad annosas, procerasque abietes meditabundus substitisset in campo, qui ab herili nomine Malduli diceretur: isque Maldulus in agendis feris obuius fortè factus Diuo, campum illi dono dedit, seseque Romualdi sectatoribus adiunxit. Hic eremus condita, atque ex gemina voce vna coaluit, Camalduli appellata. Accenderat fortasse Cardinalis animum æmulatio; Camaldulensem enim eremum Sanctissimus Cardinalis Carolus Borromæus adamarat impensiùs, atque eo secessu delectatus cælestibus addixerat animum: & Cardinalis Gabriel Palleottus, qui D. Carolo vsus fuerat amicissimo, Camalduli hospitalitios lares Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopis excitarat, si illuc otij, pietatisue causa vellent diuertere. Sedem certè eremo Federicus ibi statuerat, vbi ornatæ postmodũ Diui Caroli ædiculis rupes Aronensem montem arce ipsa validiùs muniunt. Attributus etiam à conditore census est; copiam fecerat Clemens Octauus, vt ex opulentissimis reditibus Collegij Borromæorum (hoc enim nomen à conditore Carolo impositum sedi, quæ substructa regio sumptu Ticini est) sex millia aureorum numûm admerentur, eaque erigendæ eremo cederent. Igitur missitatis literis eremi-

Augustinus Florentinus lib. pr. hist. Camald.

Io. Petrus Glus. in rebus gestis D. Caroli lib. 6. cap. pr.

Ferdinand. Vghellus in Italia sacra vol. 2.

Ex Diplomate Pontif. 17. Cal Aprilis.

colæ

colæ Pontificis voluntati seruiebant. Arsenius cœnobita promiserat Cardinali, fore vt Paulus Præfectus totius ordinis Mediolanum Camaldulensis familiæ antesignanos duceret duos, Angelum videlicet, & Aegidium, quorum auspicio inciperet institutum. Rursum idem Paulus Camaldulensium Antistes Fauentiâ literas miserat ad Cardinalem de Angelo Mediolanensis eremi conditore; simulque solicitè cauerat, vt omnia ad leges Benedictinorum dirigerentur; ad hæc rogauerat, vt medijs in lucis, qui totam eremum tegerent, cellulam sacram excitandam curaret, ac ex tabulatis ad cœnobitas recipiendos cubicula, ne degerent sub dio: illudque esset contra imbres, & Iouis frigidi inclementiam munimentum, donec ingens postea substructio iustæ eremi, & cœnobij speciem faceret. Hic operis ardor sensim elanguit: nec inconstantiæ vitium, sed molis alterius cogitatio immutauit propositum; etenim magistra grauissimæ cogitationis dies est: nec pudet consilia damnare, cum ratio consilium emendat. Reputauerat animo Federicus eremum totam, eremique disciplinam: abditam illam intra siluas viuendi seueritatem vrbanis moribus minùs profuturam intellexerat: esse præstantius, quod Ecclesiæ foret vsui, & seculi iam non sua vitia ferentis audaciæ, atq; hæresi luis in morem grassanti obuiam eundum; reuocasse mystarum vitam ad numinis cultum patruelem Carolum: facturum se vtique operæ pretium, si eandem sanctimoniam seruet, immo ex equo veluti Troiano milites euocet, qui hæresim exarment; id impetrari posse, si literas sacrorum hominum decus tueatur, & Regiam aliquam sapientiæ extruat in vrbe: hoc musarum, & literatorum contubernio Religionem, & bonarum artium studia adiutum iri plurimùm. Quæ diu agitata mente Cardinalis, placuere postmodum: sicque mutata voluntas, atque

Ex literis Cal. Iun.

8. Idus Iunias.

atque à solitudine abducta ad literas. Hanc Federici voluntatem probauit Pontifex Maximus, de cuius sententia dicemus opportunè. Inde Borromæus meditari Bibliothecam, Collegiumque; atque hoc vno consilio Principis animus feruebat, excitaturus fortasse veterem famam vrbis, cum, Mona Archiepiscopo, Bibliotheca publica ciues ad scientiarum otia inuitaret. Porrò frustra est Beyerlinchus, qui Diuum Carolum parentem operis, Federicum amplificatorem fuisse tradit; nam aream hanc Bibliothecæ insederant, cum moraretur in terris Carolus, ædes ciuium multæ, ac gymnasia Taberniana: tum verò tabulæ omnes, & superstites ædificationis testes peregrino scriptori refragantur. Igitur exquisiti codices sacri, profanique, barbaræ, latinæque linguæ, autographa, membranæ, ex papyro, & philyra; nam descripti codices minimè vulgares sunt, nec in plebe vilescentium librorum præstolantur emptorem. Etiam cum Romæ moraretur Federicus, instruxerat Bibliothecam, maximamque librorum vim collegerat vndique, animo futura prouidente. Eius rei argumento literæ sunt Roberti Bellarmini viri doctissimi admonentis Borromæum de Francisco Pitæo homine Gallo; namque id Cardinalis quæsiuerat à Bellarmino, & cognouerat plura Conciliorum volumina apud illum Lutetiæ Parisiorum seruari, eaque descripta, & vetustati erepta; immo & tabulas legimus tanti apparatus indices. Ante omnes Octauius Boldonus Ambrosianæ Bibliothecæ scrinia ditauit; eius quasi anathema exterorum hæc inuisentium oculis subijcimus duplex literarum autographum, quas Imperator Turcarum Baiazetes ad summos Pontifices Innocentium Octauum, & Alexandrum Sextum exarauit; character epistolarum nitidus satis, & humanior, quàm vt à tyranno proficisci potuisse videatur. Nomina plurima, & commentitiæ ma-

Annis 1602, & 1603.

Ripamontius lib. 2. decad. pr. histor. Eccles.

In Theatro Vitæ humanæ tom. pr. verbo Bibliotheca: idem mendum irrepsit in librum, cui titulus Voyage d'Italie tomo p. pag. 143.

6. Cal. Mart. anno 1591.

Anni 1596. Nonis Septemb.

magnitudinis tituli frontem literarum implent: salus dicitur, tum officia; & studia humanitatis epistolas commendant, & claudunt: elementares autem notæ græcis formulis finguntur. Per eas verò literas Baiazetes donò miserat Innocentio lanceam, qua vnus militum transuerberauit Seruatoris pectus: vt eo munere deliniret Pontificis animum, cum Zizimus frater ipsius Baiazetis Romam abductus fuisset in vincula. Postquam autem satis instruxerat totam molem Cardinalis, consilij sui rationem Pontifici Maximo probat: immutatam videlicet mentem docet, neque se iam eremicolas, sed literatos homines in spem seruandæ Religionis quærere. Sedit ea cura Clementi VIII., literęque ad Borromæum missæ; hæc summa: commendare se consilium Federici de condenda Mediolani Bibliotheca: ea nolle rata, & firma esse, quibus Camaldulensis eremi institutionem probasset; ac proinde addicere se huic operi sex millia aureorum numum olim attributa eremo, & mandare se, vt eadem, imminuto reditu Ticinensis Collegij Borromæorum, in molem Ambrosianam erogarentur. Hæc Pontificis munificentia, & animus stimulauit Federicum ardentiùs: atque palàm profiteri sua studia, & communicare cum exteris cœpit; & quamquam domesticam Bibliothecam summis opibus apparasset, ingentia tamen cogitāti, neque ipsa fortasse Ambrosiana moles satisfecit. Habiti in consilium literatissimi viri: scriptæ ad vnumquemque literæ, & ab omnibus responsum perhumaniter. Quærebantur potissimùm græcorum, latinorumque codices descripti à librarijs, antiqui, semesique, eò ditior supellex, quò vetustior; illa verò conquisitio apud Calabros, Venetos, Germanosque fiebat ope Antonij Aquinatis Episcopi Sarnensium, Iacobi Barotij, & Marci Velseri. Pari studio contendit Franciscus, Ciuis

Gaspar Aluerus p. 2. libri, qui inscribitur Roma in ogni stato.

Anno 1604 8. Id. Septembr.

Ex literis ad Card. Fed. scriptis, & ex Tab. Bibl. deprompt.

Me-

Mediolanensis, Franciscanæ Cucullatorum familiæ vir, cum Placentiæ moraretur; namque Ferrariæ rem transegerat ita, vt Biblia hebraicis literis exscripta magno etiam sumptu redimerentur, quæ olim Clementis Octaui oculis ad spectaculum, miraculumque fuerant oblata, cum illuc ad vrbis imperium capessendum se contulisset. Alius item Bibliorum codex septingentis antè annis exaratus proponebatur venalis: & Dominicus Hierosolymitanus nullũ in Italia tota eiusmodi codicem esse affirmabat, nisi apud Ducem Vrbinatem; porrò hæc Biblia esse Mantuę apud Hebræum quendam salis redemptorem: pretium plusquam tercentum aureorum numûm fore. In hoc certamine officiorum eminuit munificentia singularis Pauli Garexij; is enim cum Dominicano Ordini in Prouincia Insubrum præesset, dono dedit Cardinali paginas duas autographas Diui Thomæ Aquinatis contra ethnicos, decerptas ex codice, quem Bergomatum Religio exportatũ Neapoli anno MCDIV. intulit in Aedem Dominicanorum. Has autem paginas Augustinus Calaminus sacer Quæsitor Mediolani iussus à Garexio tradidit Borromæo. Tantam Federici curam interpellauit Clementis Octaui Pontificis Maximi funus: itaque ad comitia profectus creandi Summi Pontificis causa, Romæ paulò opinione omnium longiùs substitit. Nam Leo Vndecimus (hunc Pontificem illa comitia renuntiauerant) cum vix summum totius Ecclesiæ honorem iniuisset, rursus ad interregnum cõtinuatis prope funeribus res Romana redijt; eoque sublato Pontificatum Maximum obtinuit Paulus V. maximo Ambrosianæ Bibliothecæ bono, atque compendio. Reditum in patriam est, nihiloque segniùs res curata. Augustæ Taurinorum Ioannes Franciscus Rantius consilium Federici indicauerat Allobrogum Duci: cuius vt adhuc animo Caroli Borromæi san-

Ex literis Bartholom. Georgij quarto Idus Nouemb.

Anno 1605. 4. Non. Martias.

Ex literis, quas scripsit Vercel. lis 7. Idus Ian.

ſanctimonia obuerſabatur, ita in Cardinalem Caroli patruelem ſtudia ſua omnia facilè conferebat. Commendauit magnificentiſſimis verbis illius propoſitum: mandatumque, vt Federico aliquot antiquæ epigraphes mitterentur. Ex eadem vrbe Metamorphoſes Ouidianæ vetuſtiſſimis exſcriptæ notis, alijque codices magni nominis, & ſumptus Mediolanum tranſmiſſi. Eodem tempore Iuſtus Lipſius, ſcriptor eruditiſſimus, Bibliothecę erigendæ conſilium probauit: eamque ſtructuram maiori emolumento futuram dixit, *quàm inſanas domos, & faſtigiata Pario ſilice palatia*. Comparandi autem libros curam gnaui homines in ſe receperant, ad quos literas dederat Cardinalis, nimirum Bartholomæus Georgius Mantuæ, Iacobus Barotius Venetijs, de quibus antea ſcripſimus. Et quidem à Barotio acceperat Cardinalis lemmata orationum Diui Ioannis Chryſoſtomi, quæ antiquiſſimis voluminibus continebantur; ex quo itidem Barotio intellexerat libros græcè ſcriptos Byzantio delatos Venetias fuiſſe, ſumptuoſos nimiùm, ideòque chariores Cardinali, cuius magnificentiam ſumptus magnitudo vehementiùs incitaret. Regio Lepidi Camillus Boſius tertio Cal. ſextiles exemplaria permulta deferenda Borromæo curauit. Erant verò autographa Caroli Sigonij ſcriptoris clariſſimi, archetypum Annibalis Cari, quo Italicà linguà rhetoricas Ariſtotelis inſtitutiones donauerat: ad hæc latini commentarij in Porphyrium membranà deſcripti. Duo pariter hoc tempore Epiſcopi Ambroſianæ Bibliothecæ commodis ſeruiebant: Marcus Cornelius Patauinorum Præſul de quærendis hebræorum libris erat maximè ſolicitus: Raphael Zacynthi, & Cephaleniæ Epiſcopus per epiſtolam ſe curaturum promiſerat, vt libri omnes exquirerentur, quot quot inſulæ illæ ſeruarent: donoque dederat codicem

Ex literis 3. Idus Febr. eaq; ſeruantur in Tablino Biblio.

Conſtantinopoli.

Reggio.

Ex literis 14. Cal. Octobr.

Zante, e Cefalonia.

Ex literis 3. Cal. Sextiles.

Federico, in quo græcis literis exaratæ fuerant orationes Leonis Imperatoris nondum typis vulgatæ. Hæc exterorum hominum munificentia: par ciuium. Cœnobitæ Cistercienses ærarium sanctius Bibliothecæ ijs opibus auxere, quales ne Vaticanis quidem scrinijs continentur. Cum enim librum philyrà contextum tot vrbis casibus eripuisset fortuna, ac veluti Cumanæ vatis codices in Ambrosiano Cœnobio condidisset, *Monachi* tradidere Borromæo, maiori nescias munificentiæ, an muneris pretio. Vtrumque profectò magnum; nam abhinc annos mille & trecentos exaratus codex antiquitatem Iudaicam à Flauio Iosepho traditam latino sermone narrat; descripsit autem singula in cortice Ruffinus Aquileiensis, Diui Hieronymi æqualis. Literæ eminent adhuc toto opere, nec alicubi blattam senserunt; quod autem maximè mirere, magnificentissima Mediolanensium Bibliotheca vnicum librum suis in forulis seruat. Porrò illud autographum delatum ad Insubres fuisse ab Attila, postquam euertit Aquileiam, conijcit Puricellus: neque eam coniecturam futilem arbitramur; nitet liber argenteis vmbilicis, ac præfert titulum tantæ munificentiæ testem. Eadem apparandæ Bibliothecæ cura, procedentibus annis, sequuta est Federicum: nec Principem cogitatio eiusmodi dimisit, nisi cum rebus humanis est exemptus; his verò studijs ferebatur Cardinalis etiam ad extremas superi maris oras. Corcyræ totius officinas diligenter interrogauit Vincentius Archiepiscopus (quamquam & alio loco conquisitio Corcyrea fastis Ambrosianis addet plurimum) sed temporum magis, quàm pelagi tempestatibus plura volumina perierant. Acturum se tamen per literas idem Antistes memorabat cum cœnobitis Epiri: vt, cum ibi primùm deseuijsset pestis, libri compararentur; seque eandẽ operam in insula Zacynthi adhi-

De Ruffino Gennadius, & Honorius agunt in libro, cui titulus de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, & de hoc Codice Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 64. n. 35.

Villa in libro septem Basilicarum, & Ioannes Henricus à Pflaumern in Mercurio Italico. Chalcus lib. 3. hist. Patriæ. Gesnerus in Biblioth. vniuers. pag. 587.

Corfù.

Ex ipsius literis 13. Cal. Feb.

Albània.

Zante.

adhibuiſſe, ſed ne libellum quidem expiſcatum. Apud Corcyreos cum ſpes omnis decollaſſet, affulſit alibi. Bubiemi Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellarum Epiſcopus, quem à Germanica legatione Pontifex Maximus reuocabat in Italiam, antequam iter ingrederetur, obtulerat vltro ſuam operam Cardinali, libroſque ſe omnes, quos vellet, delaturum ſpoponderat. Ipſi etiam cucullatæ familiæ homines Franciſcani, qui Genuæ morabantur, licèt rerum omnium egentiſſimi, has opes librorum prodigebant: & Bobienſe Cœnobium Benedictini Ordinis librorum ſpem fecerat, quos deinde munificè oblatos accepimus. Adeò nemo ſe in officiorum certamine vinci patitur, ſi paulò humanior ſit. In hunc ferè modum ſenſim ſupellex libraria diteſcebat, auctarium nobilius paulò poſt acceptura. Ingenti enim incremento rebus auctis, decus aliud deſiderari videbatur, & ornamentum ad tuendas potiùs literas, quàm hæc præſidia literarum. Hactenus multos eſſe intellexerat conditor Borromæus, qui thecas libris refercirent, nullos (niſi Deus præſenti ope reſpiceret muſas) fore, qui libros ſcriberent ad implendas thecas: hanc copiam variorum codicum etiam à priuatis hominibus iactari, proponi pretio, & blattis interdum eſſe ludibrio, quibus cum infeliciter verſentur: maius aliquid excogitandum, quod magnitudine ſua omnes, minimè vinceret Federicum: ſecum iam inde rationem iniuiſſe quemadmodum debacchantem hæreticorum audaciam cohiberet: eàdem homines literarum negligentes poſſe conciliari muſis; tot malis præſentiſſimum fore amuletum, ſi virorum ſapientum cœtùs cogeret: fieri vtique bono publico, cum ingenuis artibus myſtæ excoluntur; ſcientiarum autem diſciplinis exultos Bibliothecæ Ambroſianæ emancipandos, vbi nec ſcribētium, nec ſcribendi exempla deſiderentur: Seminarienſem

Pragæ.

Ex literis decimo nono Cal. Septemb.

Ex literis P. Eliſei Bergomatis 15. Cal. Sept., & 5. Cal. Febr.

Ex literis 13. Cal. Febr.

Anno 1607.

Collegij Ambrosiani institutionem laudat Ioannes Stephanus Menochius Iesuita Centuria 8. historiarum cap. 12. & centur. 9. cap. 5.

sem sobolem in hanc spem adolescere posse. Huc igitur animum, & vota conuertit Borromæus, & Collegium Ambrosianum instituit; hoc enim nomine cœtum maluit insignire. Placuerat quidem scholæ appellatio; sed ea vulgaris, & gregaria videbatur, à priscis nimirum Philosophis vsurpata: tum verò puerilibus ludis cognominem esse nouerat, eamque olere Grammaticos, & Orbilij virgas.. Nec specie ipsa venerandi nominis improbauerat titulum Academiæ: sed nondum hæc appellatio æquabat grauitatem cœtus, siue ascribendos homines, siue ipsius conditoris famam spectares. Collegij nomine hunc conuentum sapientum virorum nuncupauit recentiori appellatione, quasi duo iam nobilia iuris, & medicæ artis consultorum Collegia vrbis nomen latiùs ad exteros propagarent. Cæterùm cum Fidei Catholicę defensio ageretur totius Ecclesiæ commodo, euocauit ex Mediolanensi *Clericorum* Seminario florentissimum quemque, quem adoptaret Collegio, nostrates tamen, aut certè prouinciæ, agriue Mediolanensis accolas, quò Insubrum dignitati studerent impensiùs. Seminarium frequentissimam veluti sacræ iuuentutis coloniam deduxerat D. Carolus initi Pontificatus auspicio; immo ne multitudini adolescentum deesset, quos Ecclesia ad templorum præfecturas, & sacerdotia expectaret, tria in vrbe condidit, vnum alendis adolescentibus ingenio promptis, duo aliquantò grandiori ætate hominibus ad veteris *Canonicæ* ædes, & ad Fulconis delubrum; reliqua verò erudiendæ iuuentutis domicilia in Diœcesi collocauit. Quod tamen in Orientali vrbis regione condidit, id veluti *metrocomia* est, & caput rerum. Ibi adolescentes politioribus literis formantur primò, tum ad Philosophantium gymnasia dimissi ijs facultatibus immorantur, postremam operam Theologiæ impendunt. Præclarum opus

Ex Ioanne Petro Glussiano cap. 5. lib. 2 in vita D. Caroli.

opus, cum Ecclesiæ Mediolanensis compendio, quæ ex hac sparta viros pietate, & literis nobiles sibi hactenus pergit oppignerare, tum immani substructionis mole. Hanc excitauit Carolus, fastigium imposuit Federicus: eam vtrique Borromæo debet posteritas. Moles ipsa columnata, quadrata specie, multiplici porticu, qualem Solis Regiam columnis sublimibus altam somniauit Poeta; eæ teretes, & continuo marmore, fornicatas porticus fulciunt, disceptantium adolescentum sonore iugi repercussas, & vocales. Conclauia ingentia; horum quidem alia somnus, & epulæ, alia Pietas, & Musæ sibi vendicarunt. Sedes Ioanni Baptistæ sacra est: manet adhuc vetus nomen Diui præsidis, licèt sint æquata solo antiqua *Humiliatorum* ibi incolentium tecta. Seminarienses autem Musæ vberrimos prouentus attulere Bibliothecæ huic; à Federico adolescentes octo (quamquam Riuola *Lib. 3. cap. 27.* nouem delectos fuisse tradat, quem numerum certè non explet, nisi etiam Olgiatum iam natu magno, & huiusce familiæ patrem annumeret) ex vniuerso grege iuuenum secreti Ambrosiano Collegio sunt ascripti, Antonius Salmatius, Iosephus Ripamontius, Antonius Gigæus, Franciscus Bernardinus Ferrarius, Benedictus Sociacus, Franciscus Collius, Antonius Rusca, Iosephus Vicecomes; *Hos laudat Borserius in supplemento Nobilit. Mediol. ca. 9.* agminis ductor Antonius Olgiatus, quem cæteri humaniorum literarum præcepta tradentem audiuerant: ij verò omnes Seminariensis medulla. Iam studiorum carceribus egressi metam attigerant: erantque ad ea munia obeunda idonei, queis à conditore destinabantur. In *Decadis 5. lib. 3. cap. 4. Versùs Riuola in vita Fed. lib. 3. cap. 27.* hoc delectu Ripamontius nonnullos memorat fuisse vocatos ad Ambrosianum laborem, quos adhuc facultas oratoria vmbraticis exercitationibus ad dicendum excoleret. Si vera narrat, Doctorum aliqui aspersi tantùm maioribus disciplinis in hunc cœtum sunt cooptati (res

minùs digna Collegio); licèt enim trienni ſtudio viam facilem inuenerat Cardinalis, Philoſophiæ, & Theologiæ addiſcendæ, neutiquam tamen hæc aſſequi ob anguſtias temporis integrum erat. Nam Collegio addicti ſtatim ea tractauerunt, quæ ſcribenda propoſuerat Cardinalis: tum duo tantùm anni poſt hunc delectum abierunt, cum extructa moles Bibliothecæ ciuibus patuit. Vt autem omnia caderent auſpicatò, cum priùs ad aram feciſſet Cardinalis, ſeptimo Idus Septembres coactam hactenus vim librorum ex Pontificali Palatio ad Sepulchri domicilium deferri iuſſit; nam iuxtà illas ædes excitabatur Bibliotheca.[a] Acta in tabulas relata ſunt, vt munificentiam Principis poſteritati narrarent. Aedium Sepulchri author fuit Diuus Carolus, cum dirutis veteribus in illa tecta induxiſſet[b] Oblatos Sancti Ambroſij (is cœtus eſt myſtarum vltro ſe Mediolanenſis Eccleſiæ commodis temporibuſque offerentium):[c] templum verò Benedictus Rozo condidit, dicauitque Diuinæ Trinitati; refecit autem poſt expeditionem, & victoriam Hieroſolymitanam anno ab orbe terrarum ſeruato centeſimo ſupra milleſimum Benedictus alter Rozo ad ſepulchri Dominici ſpeciem, quæ obuerſata fuerat oculis, cùm Hieroſolymis moraretur. Templum luſtrauit Anſelmus IV. Archiepiſcopus, dedicauitque. In vetuſtioribus libris Ambroſianæ *Liturgiæ* ſolennem legimus fuiſſe diem dedicationis iſtius, eique ſacras Idus Quintiles, quibus, iuſſu Anſelmi, Cardinales Eccleſiæ Mediolanenſis (hac enim appellatione Templi maioris *Canonicos* honeſtatos quondam fuiſſe in omnibus faſtis, tabuliſque legimus) ad fanum Sepulchri ſupplicatum ibant: eaque dies celebris erat nundinis. Hìc olim rem ſacram, & pſalmodiam octo *Monachi* peragere, & quatuor *Canonici* (cuiuſmodi cultu inſignis eſt etiam in præſens Baſilica Ambroſiana);

Hanc Bibliothecam laudat Sotuacus li. 6. epig.

a *Ex tab. Cæſaris Pezzani.*

b *De Oblatorum inſtitutione præter Scriptores Mediol. vide Hēric. à Pflau. in Mercurio Italico, & Aubertum Miræū in libro, cui titulus* de Congregationibus Clericorum &c. *Iacobum Mercantium in virga Aaronis.*

c *Triſtanus Chalcus lib. 6. Donatus Boſſius in Chron. ad annum 1096. Ioannes Petrus Puricellus in Ambroſ. Baſil. monum. n. 234. 287. Georgius Merula lib. 3. Chron. Med., & alij Scriptores rei patriæ.*

Franciſcus Caſtellius in quodlibetis.

Villa in libro, cui titulus le ſette Chieſe, *ſupra memorati Scriptores.*

na); verùm iamdiu *Monachi* exulant: *Canonicorum* superest nomen, & census tantùm: templum autem religiosissimè tuentur Oblati. Ad hæc me deflexisse non piget, tum quia frequens redibit Sepulchri mentio deinceps, tum quia Oblatorum sodalitati etiam nos dedimus nomen. His omnibus, quæ excelsa, & alta moliebatur, parem animum cum afferret Cardinalis, placebat exteri, barbarique sermonis multiplex scientia: eaque videbatur nascenti Collegio cumprimis decora; tanti autem momenti rem pessimo publico negligi dolebat, & neminem inuidere feris humanas voces, græcasque ipsas dicendæ salutis formulas, magistrà fame, conantibus. Stimulabant præterea animum exempla Principum extruentium gymnasia ad linguarum notitiam. Et quidem induxerat antea in Seminarienses scholas græci sermonis facultatem: sed pauci græcè, nemo hactenus hebraicè loqui. Eius sermonis elementa tradidit Dominicus Hierosolymitanus accersitus Mantuà, aulicus olim Imperatoris Turcarum, & Persarum Regis, postea verò execratus gentis dogmata ad Christianos transijt, seque ad obsequium Ducis Mantuæ contulit. Nouerat hominem optimè Federicus, ætate senem, infœcundi coniugij virum, literis addictum, qui confirmandæ Catholicæ Fidei causà lucubrationes aliquot contrà Hebræos apparasset. Plurium etiam nationum sermones apprime callere ferebatur, Aegyptium nimirum, & Chaldæum, Maurorum, & Arabum, Græcanicum insuper, & Hebraicum. Ea propter vocauerat huc hominem, illiusque operà vsus, quà ad sermonis hebræi disciplinam, quà ad peregrinationem Salmatij. Ignotæ tamen erant nostratibus linguæ populorum, qui orientem Solem spectant, ineratque cupiditas Borromæo etiam hæc studia fouendi. Probabat maximè Persici, Arabis, Armeni, & Abyssini

Ex literis Barthol. Georgij Nonis, & 5. Id. Decembris anno 1605.

ſermonis ſcientiam, meditatus, quemadmodum damnatam illam terrarum partem, & caligantem in Sole excitaret ad Fidei Chriſtianæ lumina; quod ſe aſſecuturum ſperabat, ſi *cathechiſmus* Perſici ſermonis emanaret, iſque apud gentem illam vulgaretur. Igitur conquiſiti ad hanc diſciplinam præceptores, qui Collegium, totamque hanc familiam muſarum peregrinis ſermonibus formarent, & loqui docerent. Qui Perſicæ linguæ elementa traderet, venit ad nos Perſa quidam nomine Abdala: ſed è Perſide natales tantùm voluptates regionis deduxerat. Virgunculæ amores magiſterij curam excuſſerant primùm, deinde mentiri ſubobſcura verba inanis ſoni, comminiſci denique ſermonem à Perſica lingua prorſus abhorrentem. Alia ratione, ſed pari euentu, Arabici ſermonis præceptor ſpem noſtram eluſit. Homini nomen Simoni; is ſe à Monte Libano profectum memorabat, & Arabicæ linguæ conſultiſſimum; narrabat fortaſſe vera: difficilis tamen moribus vt erat, & agreſtis: ad hæc ira præcipiti, & patriæ ſuæ deſiderio incenſus, deſeruit noſtra ſigna, paulòque poſt in meritoria taberna fato ſublatus. Fraudatum ita ſua ſpe Cardinalem ipſa prope deſperatio ſolata eſt; namque cum immineret in aduentum peregrinorum hominum ab oriente Sole ad nos commeantium, ſiue illos lucri cupiditas, ſiue fuga, & odium regionis dimitteret in has terras, obtulit ſe ſe fortuna melior. Ab his quidem erronibus poſſe impetrari ſermonis illius diſciplinam ſperauerat, cum humaniter inuitarentur ad hæc otia literarum, atque fugà, vel peregrinatione ſqualentes pretio alliceret, moraretur que mercede. Aliquando noſtros in ſinus ſponte conuolare fortunam animaduerterat, adeſſe inuocatam: vocatam verò longiùs auertere ſe ſe, atque aliò pennis ſublimem ferri. Hæc Ripamontius tradit, & Franciſcus Riuola

Lib. 3. in Vita Card. Fed. Borr. cap. 10., & Riuola in eiusdem Vita lib. 3. c. 29.

la

la, qui tandem, diuinà veluti virgulà, Michaelem Maronitam ad nos delatum affirmat. Vtriusque sententiam infirmant apertè literæ Antonij Longi Iesuitæ, quo cum egerat Borromæus, vt alumnum aliquem Collegij Maronitarum, cui præerat, ad Insubres mitteret; eiusque deinde auspicio venit Michael, quem se nobis ostendisse veluti Deum ex machina Ripamontius, & Riuola asserebant. Ingentem quidem expectationem sui concitauerat Michael, nec fefellit; ita enim scripserat Rector Collegij Longus, bonis auibus solum vertere Maronitam, voluntati Cardinalis, & votis obsequuturum egregiè: emendaturum certè ea, quæ Simon peccasset, licèt præterita nullà ratione corrigi posse videantur. Commendatitijs præterea epistolis Cardinalis Ioannis Baptistæ Deti cum Borromæo conciliaretur, huc se contulit ad insigne magisterium. Perfici quidem sermonis, Arabici quoque, & Syriaci scientissimus erat, & dignus omnino auditoribus tantis, qui tradebantur. Immò anno superiore scripserat ad Cardinalem idem Longus, atque in Collegio Maronitarum mystam ali memorauerat peritum Syrorum linguæ, ætate & moribus grauem, expertam plures annos ipsius indolem, atque scientiam, cum eàdem linguà rudes imbueret: indicioque spectatæ virtutis esse populare studium omnium Cypriorum, quorum suffragijs, vbi Romà discessisset, ad patriæ vrbis Pontificatum vocaretur: eà propter longius fuisse Cypriæ Ecclesiæ interregnum, cum nemo alius summo honori idoneus haberetur: eam tamen alumni esse modestiam, vt de infula nihil cogitans, tandiu se Romæ moraturum affirmaret, quandiu Federicus obsequij vadimonio non exsolueret. Tanti videlicet erat etiam apud homines peregrinos Cardinali Borromæo obtemperare. Ad tradenda Armeni sermonis præcepta, pellexit Franciscus Ri-

7. Cal. Maias anno 1609.

Ex literis eiusdem P. Longi vndec. Cal. Apr. 1609.

Vnd. Cal. Apr. 1609.

1606. Pridie Id. Ianuar.

uola exterum hominem Bartholomæum Abbagarum; vertit primùm varias in partes fortasse reluctantem, tum verò expugnauit illius propositum, atque Venetijs secum abduxit. Natus apud Armenos homo in aula Romani Pontificis sermonem patrium interpretabatur eiusmodi linguæ rudibus; relicta Vrbe, Venetijs familiaritatem iniuit cum Riuola, quem deinde cum trimestri labore Armenum sermonem docuisset, redeuntē in patriam est sequutus. Hospitio exceptum à Riuola Abbagarum largè aluit sex menses Cardinalis, sacro munere, & pecuniâ donauit discedentem, ne locatam erudiendis Insubribus operam odisset. Valuit certè largitatis Borromææ memoria apud hominem; nam Cœnobitam Armenum Paulum Copum in eadem studia induxit, pari exitu doctrinæ. Alia præsidia linguarum molitus est Cardinalis, sed irrito conatu; adolescentes enim appellebant animos etiam ad Abyssinæ linguæ studia, sed docentium vitio nihil profectum videbant. Præter hanc peregrini sermonis curam eò intendit animum Borromæus, vt frequentiâ exercitationum subigeret Collegarum ingenia, ita amoueri, abstergique posse rubiginem mentium ratus, si nunquam pateretur elanguescere impetum ingeniorum, & certamine laudis scriptionisque excitaret quotidie ad famam, & æmulationem eruditionis. Edixit igitur, vt in ædibus Sepulchri hæc studia recitandi aggrederentur, interea dum Bibliothecæ moles iactis fundamentis erigebatur, atque peregrinus quisque arbiter interesse exercitationibus literarum posset. Conueniebat etiam ipse Cardinalis, audiebatque, volenti animo, suorum lucubrationes, siue quis Theologicos nexus, & recondita scientiarum explicaret, siue literis suauioribus musarum charites, & mella depromeret. Hæc veluti facies, & apparatus rerum erat, conditisque legibus man-

ferunt pòst. Recitabantur autem de ſcripto lucubrationes, typis poſtmodum committendæ: nec quiſquam intra vnius horæ anguſtias cogebatur, quemadmodum poſtea iuſſit Cardinalis ad moleſtiam longioris moræ auertendam. Præterea amplificandæ Bibliothecæ librorumque cura tenebat adhuc Federicum, ſiquidem in tanta codicum copia inopem reputabat hanc molem, & inanem. Officinæ vrbis omnes, & tabernæ librariæ accolarum viduatæ prope libris commigrauerant in hanc literarum coloniam: ſed quia moles ipſa per ſe immanis, & par magnitudini Cardinalis ſenſim ad faſtigium ſurgebat, deſiderabatur profectò librorum copia digna olim vel Græcâ Bibliothecâ Piſiſtrati, vel Romanâ Cæſaris Auguſti. Itaque erant quærendæ opes librariæ etiam apud gentes longo regionum interuallo diſiunctas; quamobrem amicæ depopulationes factæ ſunt apud exteros, direptæq; non modò apothecæ, ſed priuatæ ædes, maximoque etiam pretio conuectæ vndique literatorum hominum exuuiæ in patriam. Hinc ſcilicet magnitudinem Ambroſianæ molis licet conijcere, ſi Europam libris prope omnibus viduatam cogitemus vnius Bibliothecæ causâ. Peregrinationem verò totam, immo ipſam conquiſitionem librorum profuſo ſumptu adornatam, inſtructamque, niſi etiam exteri prædicarent, videremur fortaſſe aliquibus, iniquâ ratione, æſtimantibus Federici largitatem & animum emere mendacio fidem. Nos certè minora putaremus, niſi eſſent omnibus miraculo, neque tanto Principi aſcribenda, niſi opinionem vincerent ſingulorum. Summis viris Borromæus hanc prouinciam commiſit conquirendi libros apud exteras nationes: eàdemque operâ mandatum, vt inirent cum literatis hominibus amicitiam, mutuis poſtmodum epiſtolarum, & ſcriptionum officijs colendam. Quæ res proſpe-

In clepſydram Coll. Amb. Iuſſi Sociacus lib. 1. epigr.

Philippus Vuenemakerus Belga, Saluator Vitalis Sardus.

rè cecidit Collegio, mirumque in modum. coiuerunt cum nostratibus animi peregrinorum, felicium instar arborum, quę alienos surculos facilè in communionem fœtus admittunt. Atq; vt ordine res tota procedat, nec temporibus dissideat, quibus peregrinatum iuere, Ripamontij, & Opicelli narrationem non satis probamus; primus enim discessit ad expeditionem suam Olgiatus, post Olgiatum Salmatius: postremus abijt Gratius; Ferrarius autem, qui Hispanias peragrauit, aliquo pòst interuallo suam peregrinationem suscepit; siquidem anno vndecimo in Hispaniam perrexit, quemadmodum ex literis eius didicimus, atque ab eodem nos accuratè hæc omnia sumus percunctati. Natus fuerat Lucani Antonius Olgiatus (frequens id Oppidum est inter Larium lacum, & Verbanum à lacunæ vicinia nominatum ante, quàm ex summo montium vertice, penitisque terræ visceribus erumpentes aquæ per conualles illas, & vada stagnarent) qui cum se puer Seminariensibus disciplinis Mediolani tradidisset, musas sibi adiunxit, magnique postmodum nominis auditores in Seminario eodem ad illarum adyta deduxit, tribus penè lustris, ærumnabili labore, consumptis. Vix iniuerat Pontificatum Borromæus, cum intentum huic operi Olgiatum amauit maximè, semperque postea in oculis tulit: eximiàque virtute, ac doctrinà spectatum hominem in Collegium Ambrosianum induxit, ac Bibliothecæ præposuit. Ad Germanicam igitur expeditionem, Belgicam, & Gallicam ire Olgiatum iubet, probè quidem in primis munitum ære, tum literis ad proceres viros scriptis; vt exterorum animos sibi faciliùs pararet. Hæc autem peregrinatio Olgiatum ante alios poscebat, tum quia non ita pridem operæ pretium fecerat in emenda Bibliotheca Francisci Cæsarini, comparandisque librìs Cæsaris Rouidij, Rafa-

Ex literis peregrinantium, immo ex ipso Riuola Gratium peregrinatum fuisse anno 8. huius seculi coniicimus lib. 5. cap. 29.

Lugano.
Lago di Como.
Lago Maggiore.

Bonauentura Castillionæus de Gallorum Insubrum antiquis sedibus.

Ioannes Petrus Puricellus in Monum. Ambr. Bas. n. 297. pag. 504., & seq.

Ex actis Bibl. in tabulario.

rij, Ferrarij, Merulæ, Pinelli, & Sophiani, tum quia facilitate morum plura à peregrinis nationibus eblandiri, & assuetus Heluetijs, quibus paret Lucanum, sine negotio sibi Germanorum animos demereri poterat. Accessit comes itineris Petrus Martyr Locarnus non ignarus viarum, ac rei librariæ, cuius opulentam officinam habebat Mediolani: quem postea, cum ad vrbem reuenisset, Federicus aureo torque donauit. Egressus è Venetorum finibus Olgiatus, ad ipsum veluti vestibulum totius Germaniæ peruenit Tridentum. Ab vrbe Tridentina migrauit Oenipontem, ijsque in sedibus quidquid æra Sosijs merere poterat, comparatum est ab Olgiato in Mediolanensem Bibliothecam. Vadit inde ad Vindelicos, ac principem vrbem Augustam; frequentissima ea est ciuibus, & mercatoribus, qui ex Noricis, atque affinibus prouincijs illuc confluunt. Huc fama vrbis inuitauit Olgiatum; vir literatissimus coluit Marcus Velserus alter ex Duumuiris. Iunxerant quidem iamdudum amicitiam Velserus, & Olgiatus missitatis inuicem literis: sed nondum dederat copiam fortuna fandi coram, ac mutuo aspectu amicorum vultùs commiserat. Eminuit lætitia vtriusque oculis primùm: tum erectis in admirationem, ac reuerentiam animis ventum est ad officia humanitatis, & obseruantiæ. Grauissimis erat moribus Velserus, ingenio spectabilis, tantà literarum famà apud exteros, vt ab ijs etiam sibi laudem quæsierit; consilij autem experientià præfectus fuerat Augustæ eà lege, vt viuo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos, cum pictam tabulam, quæ expressam ipsius imaginem refert, in Ambrosiano Musæo spectamus, grauitatem eam ex oculis conijcimus, & ex oris ipsius maiestate vim literaturæ, ac consilij in administranda Vindelicorum prouincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velsero

Vide nuncupat. literas ad secundam partem Azorij, quæ edita est Mediolanensibus typis.

Trento.

Isspruch.

Auspurgh.

Baronius tomo 2. annalium ad annum Christi 303. pag. 731. & Hieronymus Ghilinus in theatro virorum Illustrium.

ro ſpem optimam Olgiatus, quà coniunctione literarum & animorum, quà dominatu, & imperio, cum ſuo arbitratu regere rem cunctam poſſet. Iam verò affectari etiam per vrbem Antonium ſuum Velſerus, humaniter habere domi, oſtendere principibus viris; quæ omnia tum Olgiatum multorum amicitijs cōſociauit, tum apud bibliopolas commendauit, vt offerre infimi ſubſellij codices minimè auderent, ſed intima officinarum ſcrutarentur, nobiliora quæque proponendo emptori. In-
Francfort. terea appetebant Francofurti nundinæ, ad quas eunt non modò frequentes accolæ, ſed remotarum gentium mercatores propter emporij celebritatem. Plus vice ſimplici quotannis mercatus indicitur; cum autem variarum nationum mercatores eo tempore conueniant, emptori
Fiandra. proſtat quidquid pretioſi vſquam eſt aut in Belgio, aut in Gallijs, vel apud Germanos, diuiſamque toto terrarum orbe Britanniam. Huc profectus Olgiatus plurimos, melioriſque notæ codices retulit; à Francofurto con-
Louagna. ceſſit Louanium Brabanticarum rerum dominam vrbem, & Academià totius Belgij maximà inſignem: inde
Bruſelles. Bruxellas adijt; ſanè ex vtraque vrbe corrogatum quidquid in officinis ſeruaret Brabantia, niſi quòd Antuerpiēſes apothecæ adhuc erant conſulendæ. Mercibus, & li-
Anuerſa. bris opulenta vrbs Antuerpia Olgiatum ad inuidiam vſque ditauit. Comitas, & eruditio Andreæ Schotti Ieſuitæ (non autem Iacobi, quo nomine abutitur Ripa-
Lib. 3. in vita montius) plurimùm conduxit homini; nam cum mo-
Fed. Card. Borr. cap. 16. rum ſimilitudo, & literarum coniunctio amicitiam coniugare ſoleat, Schottus operam ſuam omnem Olgiato viro eruditiſſimo impendit. Cuius quidem literatiſſimi viri familiaritatem Cardinalis Federicus perpetuis beneuolentiæ teſſeris copulatam, firmatamque voluit, nec niſi dira neceſſitas fregit, amicoſque diſſociauit. Iuuat

verò

verò hìc laudare posteris hominis doctissimi modestiam; eà enim fuit æquanimitate, ac tantum Schottus Ambrosiano Collegio detulit: vt, cum Cyrilli orationes, quas latinè fuerat interpretatus, pene subiecisset prælo, plumbeis formis subduxerit, deferens hunc honorē Salmatio, quem esse addictum eiusdem scriptoris interpretationi per literas narrauerat Borromæus; quod indicare itidem æquum fuit in vestibulo operis, fragmentum autographi ipsius fideliter proponendo. Immo eidem Salmatio nuncupauit deinde carmina, aliasque lucubrationes, quas libera oratione Diuus Ennodius Ticinensium Pręsul conscripserat (nam falsò Cyrillum inscriptum fuisse affirmant Ripamontius, & Opicellus): nec ea laude contentus Schottus, quam Federico Bibliothecæ authori tribuit, Olgiatum præterea suum, Ripamontium, Ferrarium, & Sociacum eisdem nuncupatorijs literis commendat; tanta fuit existimatio eruditissimi scriptoris de Collegio: eamque iure indicauit Olgiatus Cardinali, ne studia viri amicissimi ignoraret. Iam Gallia expectabat Olgiatum, ad quam longo itinere peruenit. Tres modò vrbes in ea prouincia ad librorum conquisitionem exploratas fuisse reperimus; incertum: an vt alias pari magnitudine nobiles, sed hæreticorum tabe noxias, prohibente Federico, vitaret: an Galliarum lumina adijsse satis videretur. Lutetia venientem ex Belgio accepit; læta vrbis facies, & pulchra: Geryonem totius Galliæ rectè appellaueris, ita tribus quasi corporibus, partibusque dirempta in vnum coit. Vrbem interfecat Sequana patiens nauium, mediamque veluti insulam circumfluit, insanæ substructionis tecta, ac templa ferentem. Insula vtrinque pontibus vrbi coniungitur: discriminat tamen suo interuallo Academiam totam à frequentia Oppidi: & lymphæ vectigales placido alueo regias ædes venerantur. Hìc verò

Huius rei meminit scriptor ad Glaphira S. Cyrilli in nuncupatorijs literis ad Car. Gasp. Borgia Velasco.

Alegambe in Biblioth. Scriptorum Societatis Iesu.

Lib. 3. in vita Fed. Card. Borr. cap. 16., & Opicellus lib. 2. Monum.

Literis 14. Cal. Septemb. 1610, & 8. Cal. Decembres

Parigi.

Sainne.

copia

copia mercium, & gymnasij fama Bibliothecæ fuit emolumento. Complures codices inuenti; iuuerunt autem laborem Olgiati homines doctissimi, Ioannes Baptista Faber, quem puer Rex ipse Gallorum audiuerat, Carolus Labbæus studijs hisce mirificè postea delectatus, misso insuper libro ad incrementum Bibliothecæ, cui titulum præ tulerat, *obseruationes, & emendationes in Synopsin Basilicon*, & Fronto Ducæus è Sodalitate Iesu, græci, latinique sermonis consultissimus, quem meritis in cælum laudibus extulit Cardinalis Baronius: isque Ducæus amicè coniurauerat cum Federico Borromæo, vt Isaacum Casaubonum à Catholicæ Fidei desertoribus abduceret; quod significauit Cardinali per literas Marcus Velserus salutem ante Federico dicens verbis Gretseri, & Raderi virorum doctrinà nobilium ex eadem Societate: tum à Ducæo memorans deductum fuisse Casaubonum ad Maximi Pontificis Legatum, & Cardinalem Iacobum Pernonium, nodos omnes explicitos homini, expeditumque vanis ambagibus, nondum tamen illius pertinaciam expugnari potuisse ancipiti consilio fluctuantem. Habuit etiam perhumaniter Olgiatum Iacobus Augustus Thuanus magistratu ipso, quem gerebat, & literis inclytus: doluitque homini (quemadmodum Federico indicauit) quòd paucas tantum horas colloqui cum Olgiato licuisset, tum discessu inopinato hospitis, tum quia negotiorum magnitudo congressus dulcissimi iucunditatem læuo tempore interpellasset. Cum Parisijs plurimos codices coemisset Olgiatus, Lugdunum concessit vrbem mercatorum multitudine celebrem, nec gemino tantùm flumine Arari, & Rhodano opportunam, verùm etiam situ, quòd eam in media Europa positam esse plerique scriptores autument. Sui itineris rationem, & emolumenta hìc exposuit Olgiatus Antistiti Borromæo, docens

[Margin notes:]

4. Cal. Quintil.

Vol. 9. ad annum Christi 726. Gregorij 2. Papa 13., Leonis Isauri Imper. Vndecimo; Ducæum laudat Philippus Alegambe in Bibl. Scriptorum Iesuit.

Pridie Cal. Nouembres anni sequentis.

Alegambe in Biblioth. Societ. Iesu.

Literis pridie Nonas Ianuar. anni 1608.

Lione.

Sonna, e Rosne.

Literis 12. Cal. Sextiles.

cens

cens cogitare se Auenionem, arcas decem Lugduni refertas libris: his in auctarium commodæ conquisitionis accedere duodecim alias, quas Lutetiæ codicibus impleuerit, complures itidem à se transmissas Insubribus Augustà Vindelicorum vsque, Francofurto, & Antuerpià: vereri tamen, ne cælestes aquæ per eos dies crebræ membranis offecerint. Ex Lugdunensi conquisitione profectus est Auenionem: inde in Italiam reuersus Taurini substitit: tandem Mediolano succedens obuios habuit Collegas omnes, qui excipientes reducem, honoris causà, affectati sunt ad ædes Federici gaudentis maximè aspectu Antonij, & fructu vberrimo expeditionis. Paucis pòst diebus missum fuisse Olgiatum Venetias ad aliam conquisitionem tradunt Ripamontius, & Opicellus; talia affirmantibus consentire nequaquam possumus: nam ex autographo literarum, quas Olgiatus misit Cardinali, elapsis à Germanica peregrinatione duobus annis ad Venetos contendisse, librorum conquirendorum gratià, nouimus: Nec dum ad nos rediuerat ex Germanica, Gallicaque conquisitione Olgiatus, cum Antonius Salmatius mittitur in Græciam, aditurus quoque Byzantium turcicæ feritatis lustrum, inde Hierosolymam, tum superstitiosa diuinitate insanientem Aegyptum, & Babylonem varij quondam sermonis parentem, sicubi apud truculentos homines humanitatis instituendæ codices cædibus, direptionibusq; earum regionum superstites inueniret. Peregrinatio quidem omnium difficillima censebatur, non modò quia maria tentanda essent infesta barbaris piraticam exercentibus, obnoxia tempestatibus, sed etiam quia cum incolis agendum vel ipsà æquoris procellà nocentioribus. Erat tamen Salmatius eiusmodi indole, atque ingenio, vt cum barbaris agere perhumaniter posset: tum verò instructus ijs facul-

Auignone.

Eisdem libris, & cap.

Quinto Nonas Octobres anno 1609.

Constantinopolis.

 tatibus

tatibus, quæ feros homines negotiandi suauitate ad mansuetudinem perducunt. Porrò sermonis græci scientià facilè Pelasgos sibi conciliasset, ceu sub eodem cælo natus conueniret tribules suos & conterraneos. Assumpsit in societatem nauigationis Rabinum Dominicum Hierosolymitanum ad conquirenda hebraicæ linguæ volumina, licèt inauspicatò. Nonis sextilibus profecti ab vrbe perrexere Venetias limen, & vniuersi maris superi firmamentum. Aduersa vis venti iniecit moram Salmatio, & Rabino; se tamen soluturos quarto nonas Octobres nuntiauerant Cardinali, operamque suam omnem locaturos, vt ex Corcyræ insula, ac regione tota, quæ Orientem Solem excipit, opulentam prædam conueherent. Iam antè in illo tractu Orientis Alexander Turrianus Antistes Hierapytnæ vim maximam librorum collegerat, eamque in Romani Pontificis Bibliotheca ad ædes Vaticanas collocauerat; cum tamen Ambrosianum hoc domicilium musis excitari, & referciri voluminibus peregrinà conquisitione comparatis audiuit, doluit vicem suam, quòd occupare vota Borromæi minimè potuisset, homo præsertim à Mediolanensibus oriundus; adiecit rem tunc integram non fuisse: id vnum, quod reliquum faciebat fortuna, se pro virili curaturum, vt apud Præsules, & Metropolitas Orientis alios codices quæreret, qui locupletarent nouam hanc sapientiæ officinam. Soluerunt tandem Hierosolymitanus, & Salmatius: verùm nihilo mitius mare nauigantes tulit; quippe deuehebant aliò sæuientes ventorum afflatus, & vndarum æstus: quas eluctati aliquando nauim appulere ad Corcyram hortis Alcinoi quondam, & Phæacum mollitie luxuriantem, frugibus tamen adhuc, & soli vbertate felicem. Porrò insula Lunæ speciem refert, cum nondum orbem impleuit; nautis stationem amplissimam offert: oppida pleraque,

Ex literis Salmatij Cal. Octobris, & ex Opicello lib. 2.

Corfu.

Girapietra.

Ex literis ad Card. Fed. Borrom. 12. Cal. Ianuarias.

que, nec prorsus obscura: princeps insulæ est vrbs Corcyra, quæ sedem eam suo nomine insignit. *Città di Corfù.* Hic ex animi sententia cœpit fieri conquisitio: siue remota illa Adriaticæ ditionis ora pretium ignoraret facultatum græcarum, quæ exteris venum irent: siue æris pretio victa pecuniam (vt fit) præferret sapientiæ. Erant etiam adiumento quærentibus Cœnobitæ, veluti internuntij (hos vulgò Corcyrei appellant *Caloieros*) qui commercio propinquarum regionum Macedoniæ, Græciæ, & Epiri comparabant merces eiusmodi librarias, sedulò renuntiantes singula Salmatio, præsentique argento græcanicæ doctrinæ codices vndique redimebant. Huic negotiationi inuidit fortuna, frequens malum bene cogitantibus; inconstantia primùm comitis, tum ciuiles Turcarum turbæ minimo minùs ab instituto dimouerant Salmatium. Namque Dominicus ille alterum vix mensem moratus Corcyræ irasci cœpit insulæ, aspirare ad Insubres, quòd exhaustæ opibus cultoribusque regiones tradere plura volumina emptoribus non possent, nec vltra peregrinari ob tumultuationem barbarorum liceret. His patrocinabatur Hierosolymitanus suæ inconstantiæ apud Salmatium: cæterùm homo cupidus rem magis domesticam, quàm librariam spectabat, constrictus vxore videlicet. Tradidit Antonius abeunti geminas fere arcas exaratis manu codicibus graues, vt deueherentur ad Cardinalem, cui etiam memorabat se à comite desertum, & vltimum prope discrimen impendere, si in Cretam placeret proficisci; obstare siquidem inceptis motùs turcicos, queis maria clauderentur. *Ex Literis 4. Cal. Decembres.* *Candia.* Res tamen feliciter processit Salmatio, etiam postquam discesserat Rabinus, coemptis pluribus libris in ipsa vrbe Corcyræ: alia quoque volumina suppetebant extra vrbem, & insulam paranda pretio. Ad hæc *Ex Literis 15. Cal. Ian.*

 im-

imminebat Bibliothecæ cuiusdam Imperatoris multis optimisque codicibus instructæ; fuerat autem Constantinopoli aduecta in regiones proximas Corcyræ; interea duas insulas Zacynthi, & Cretæ explorabat. Immo Byzantij quærebantur Hieronymi Bibulci viri Mediolanensis operà, qui in ea vrbe gemmariam exercebat, græci sermonis codices: & subinde mittebantur ad Borromæum, veteris quondam sapientiæ scripta impensiùs venerantem. Dum versatur Corcyræ Salmatius, senescente iam anno, itum in Græciam maiorem est, nouæ expeditionis causà. Vt eam adiret, mandauit Cardinalis Gratio Mariæ Gratio, ciui Senensi, sermonis vtriusque linguæ docto. Tentauerat primùm ipsius ingenium Federicus in erudienda Seminariensi sobole: floruitque Gratius humaniorum literarũ doctrinà; vocatus deinde ad famulatum Borromæi, exarandis epistolis, arcanisque herilibus excipiendis, nauauit operam. Rem quidem Ambrosianam amplificauit maximè, non mòdò cum in Græcia magna versaretur, sed quandiu moratus est Venetijs, atque Patauij, valetudinem confirmaturus. Et vt habitauerat in auribus Federici, ipsiusque arcanas cogitationes introspexerat, ita intentione maximà virium sui Principis voluntati subseruiebat; eiusmodi enim aulicis vtebatur Cardinalis, vt planè, ad Poetæ inuidiam, qui vellent esse pij, atque ad musarum sacra admitti, Federici aulam adire possent, seque bene moratis illius contubernalibus adiungere. Charitas patriæ tandem Gratium à Federico diuulsit: aut quia desiderio suorum contabesceret, quod affirmat Opicellus: aut (quod vero propius) accersitus illuc, vt Academiæ Pisanæ esset ornamento. Nec fugit talia scribentem ratio; nam Magnus Hetruriæ Dux eucharisticas literas Cardinali scripsit, quòd Gratio redeundi ad Senenses potestatem fecisset; ipsi quoque,

Ex literis 18. Cal. Nouembr., & 18. Cal. Ian.

Exeunte Nouẽbri ex Ripamontio cap. 15. in rebus gestis Federici Cardin.

Ex literis sexto Idus Nouembr., & 3. Cal. Decembr. anno 1608.

Aulam, aulicosq; Fed. Card. Borr. laudat Ianus Nicius Erythreus vol. pr. pinacoth. virorum illustriũ

Lib. 2. Monum.

4. Idus Nouembres anno 1609.

que,

que, Pisis cum degeret, Magna Hetruscorum Dux quàm officiosas misit literas ad Borromæum Gratij causa, quòd ad natale solum optatò reuenisset. Immo ipse Gratius narrat Cardinali, quanta significatione studiorum, & beneuolentiæ amplexi fuerint reducem vterque Princeps; ipsius præsertim Magnæ Ducis comitatem laudat, seque in Pisano gymnasio lapidem suum iterum voluere, humaniores literas tradendo. Exeunte Nouembri mandauit se itineri Gratius; accessit socius viarum, & laboris Guidus Caualcantius, claro loco natus, literarum itidem amantissimus. Peregrinos homines excepit Mutinæ Camillus Bosius, veterem suam beneficentiam nouis muneribus cumulans: iugem præterea operam vltro obtulit abeuntibus, redditurus in loco librorum copiam, quam illis interea peregrinantibus coegisset. Ex itinere Gratius diuertit Senas; ibi negotium Annibali Lomenio datum, vti ex veteri Latio, & Hetruria tota vim aliquam voluminum colligeret. Romæ, in emporio videlicet terrarum omnium, subsistere tandiu, quandiu celebriores apothecæ explorari possent; nam peregrinos homines auocabat aliò præda maior. Decesserat Neapoli Ioannes Vincentius Pinellius rei literariæ studiosissimus, eiusque gratià nullis facilè sumptibus parcens. Inter cætera ad eruditionis vberrimæ varietatem instruxerat Bibliothecam autographis præsertim exscriptisque codicibus; cum autem latinis, græcisque literis esset eruditus, idcirco optimos quosque scriptores, & prima scribentium exemplaria religiosè delegerat. Hæredes, quod moris est, aut in erciscunda familia, aut cum hæreditatem cernunt, libros inanem veluti supellectilem voci præconis destinare, collocaturi in fœnus pecuniam laxiorem. Diditus per vrbem rumor facilè ad aures Gratij peruenit: sed maximis itineribus opus esse

Cal. Martij anni 1610.

Literis pridie Idus Martias scriptis anno 1610.

Modena.

Siena.

esse intellexit, ne, rem trahendo, auolaret è manibus præda: cum persæpe mora magnas cogitationes eludat. Extemplo se contulit Neapolim Gratius: ibique præclusa omnia, & ardua esse animaduertit. Libri primùm omnes exportati fuerant in villam, cui nomen Iuliano, modico locorum interuallo ab vrbe diremptam; tum verò nonnisi ingenti pretio stare poterant, quòd multi inhiarent emptioni, & eruditissimus quisque permagno literarias illas merces æstimaret. Ita multitudine, & doctrinâ emptorum nihil vilescebat in Pinellij Bibliotheca; iamq; Seuerus Cœnobita Carthusianus admonuerat de scriptis codicibus Cardinalem; nam id mandauerat homini Borromæus, vt libros descriptos vbique gentium conquireret, Pinellianos in primis. Et quamquam Neapoli viros doctissimos, ac sui studiosos Gratius reperit Franciscum Lombardum, Iulium Cæsarem Capacium, & Ioannem Baptistam Portam, necdum tamen labefactare potuit propositum liberorum, ad quos paterna hæreditas transierat, tum religione à viris doctis iniectâ matronæ orbitatem prolis tuenti, tum metu, ne vendendi celeritas pretium eleuaret. Plurimùm quidem valebat apud illos hæredes Lombardus græci, latinique sermonis sciens, arctâ etiam familiaritate Pinellij, & ornamentis Sacerdotij, quod obibat, satis commendatus liberis: Capacius, & Porta, quà nomine, quà literarum scientià cum eminerent, erant propterea apud vnumquemque gratiosi. Hic autē Porta adeo postea probauit studia Bibliothecę Mediolanēsis, vt professus fuerit Francisco Plateæ, qui tū Neapoli morabatur, se Cardinali Borromæo sua vota, & studia emancipasse; proinde offerre forulos suos omnes librarios, & quidquid aut pecuniâ, aut legendo, scribendoq; corrogasset: sibi curę rem Ambrosianam esse, ac pro virili amplificaturum conquirendis codicibus,

Literis 3. Calen. Nouemb. anni 1607.

Literis 3. Idus Quintiles anni 1607.

Literis 14. Cal. Sextiles anno 1611.

bus, cum vel in ipso ætatis flore diligenter libros sibi vndique comparasset. Neque verò gloriosè iactabat hæc Ioannes Baptista Porta; nam eidem Plateæ elenchum vberem suarum lucubrationum tradiderat, vt mitteretur Cardinali; recensebantur autem ipsa Portæ autographa, aut plumbeis formis iã vulgata volumina, tantâ scriptoris voluptate, vt diceret fortunantibus vtique malam suam ætatem Superis fieri, vt scriptiones suæ in Ambrosianos nidos inferrentur: sicque fati necessitatem vinceret, vitaretque Libitinam. Hos præclari muneris triumuiros Gratius Pinellianis hæredibus admouit, tractandis illorum animis aptos, promptosque ad omnia officia, literarum denique studiosissimos. Ante omnia solicitauere pretij magnitudine matronæ animum, in cuius tutela relicti fuerant liberi, tum obsequijs (quæ expugnandi muliebris animi ratio est facillima) peruicere, vt se illorum arbitrio commissuram negotium affirmaret, ijsque se legibus, quas tulissent, non intercessuram. Qua spe erectus Gratius Iulianum adijt, librosque omnes cum explorasset, ac in syllabo descripsisset, Lombardi rursus, Capacij, & Portæ obligatam fidem implorauit: ne, interea dum peregrinaretur, à conditionibus muliebris inconstantia discederet. Profectus Neapoli apud Lucanos lustrauit Melfiam Apulis, & Hirpinis conterminam vrbem; ibi Placidus Marra Antistes vrbis, literatis hominibus impensius fauens, locorum rationem, gentiumque mores docuit, quominus irrito labore ignotas terras circumirent. Indicauit celebres librorum officinas, thecas item librarias priuatorum hominum, simulque viros, quorum eruditio, vel authoritas peregrinantes conciliare posset exteris, atque Ambrosianos nidos implere; cum autem propositum iter peragere insisterent, donauit abeuntes Catulli carminibus graphicè descriptis. Lucaniam

Ex literis 8 Id. Septembr. anni 1611., & 4. Non. Octobres eiusdem anni.

Melfi.

Basilicata.

Puglia. niam excipit Apulia mari supero adiacens, Solibus adusta, messium tamen ferax: eaque in Dauniam à socero *Puglia piana, e Capitanata,* Diomedis, & Peucetiam ab Oenotri fratre diuiditur. *Terra di Bari.* Monstrabo hìc ordine rationem itineris, & peregrinatio- *Dec. 5. lib. 3. cap. 15.* nis; Ripamontius enim, & Opicellus progredientem ali- *Lib. 2. Monum.* quando, redeuntemque Gratium ad sedes, quas iam fuerat prætergressus ita narrant præposterè: vt, si iter illud confecit Gratius, Vlysse infeliciùs errauisse necesse sit. Igitur à Melfitana vrbe primò tenuisse Canusium, tum *Canosa, Barletta, Trani.* Barulum, Tranum denique; consultò enim Gratium processisse existimamus, non autem petijsse Barulum remotius vtique, inde Canusium, Tranumque. Barulum nempe situm est, quà fluuius Aufidus superum mare subit, Canusium verò propius Melfi, vnde nostrates discesserant, Tranum Barulo. Nobiles sunt eæ sedes vellere, atque Cannensi clade; pugna siquidem inauspicatò commissa à Romanis cum Pœno inter Canusium, & Barulum latè has terras fuso sanguine cruentauit. A Trano *Bari.* profectus Barium Oppidum piscatu nobile, hinc ad amœnas Formiarum sedes peruenit Gratius, quas olim Lestrygones truculenti cultores habebant humanis car- *Gnazzi.* nibus placantes famem, tum verò Egnatiam, & quà Pactius flumen Calabros disterminat ab Apulia. Itum in- *Brindisi.* de ad Brundusinos est: hinc Cælium, Balesium, Ale- *Ceglie, S. Cataldo, Lecci,* tium, & Hydruntum, quà extremi limites maris superi *Otranto. Capo d'Otranto.* Italiam definiunt; Hydrus autem mons imminet vrbi, *Terra d'Otranto* regionemque totam Salentinorum, atque oppidum ipsum portu celebre à suo nomine Hydruntum appellat. Superatis verò iugis, quæ totam illam oram continuo *Nardò. Gallipoli.* culmine intersecant, ventum ad Neritinos, & Gallipo- *Soleto.* lim. Antequam Soletum adueniret, restitit in oppido, *S. Pietro in Galatina.* quod vulgò appellant Sancti Petri in Galatina, ab eàque *Anno 1608.* vrbe distat mille pasſùs; nam rigebat Februarius, ac lutu-

lenta

lenta ob solutas niues itinera peregrinari hominem vetabant. Hæc mora plurimùm Ambrosianæ rei conduxit; nam literis commendatitijs Alexandri Donzellij gratiam sibi ab incolis iniuit; accedebant Federici Mesij Episcopi Bubæ studia, qui iam antea operam suam maiori huic *Termole.* Federico vectigalem detulerat, gratesque egerat Borromæo, quòd argentea numismata ob codices exscriptos *Sexto Idus Quintiles anni superioris.* donasset. Neque subscribere possumus Ripamontio Præsulem Mesium tum in illo oppidò commoratum af- *Eodem libro, & capite.* firmanti, quòd terras illas lustraret sui muneris causâ; nam vrbs Bubæ in Apulorum finibus ad ostia Tipherni posita est: Galatinam verò sitam esse in medijs Salentinis inter Cælium, & Soletum docet Leander Albertus. Eò *In descriptione Italiæ.* magis crediderim Mesium Antistitem oppidanum Galatinæ fortè eò temporis diuertisse ad suos, quò literas legi- *Ex literis Ioannis à S. Maura 19. Cal. Febr. anni 1606.* mus rei indices. Per illos autem dies sublatum fuisse fato Sacerdotem quendam Ripamontius, & Opicellus falsò *Eisdem libris.* retulere; anno siquidem sexto huius seculi nouerat Borromæus mystam hunc *Archipresbyterum* pagi, cogno- *Ex literis superioribus Ioãnis à S. Maura.* mento Esternathiæ, è viuis abijsse, singulari doctrinâ vi- *Sternatio.* rum, cuius in nidis librarijs lectissimi quique codices græcè exarati seruarentur. Cum igitur Esternathia tria passuum millia disiungatur Soleto, secessit illùc Gratius, meliorisque notæ libros, quinquaginta ferè ab hæredibus accepit. Hinc Soletum: tum obscura oppida prætereundo, Tarentum ventum est. Patet ibi celebris por- *Taranto.* tus ad ostia fluminum Tarenti, & Syris ex montibus in *Seno.* mare defluentium; vrbs verò longè clarissima est, siue Tarantem Neptuni filium authorem oppidi faciendo suas origines à Superis deducat, siue cognominis fluuij viciniâ, tum copiâ velleris, & opportunitate stationis. Sanè ausa est hæc vrbs Romanorum arma lacessere, & Pyrro Epirotarum rege copias iungente, dominam terrarum

E gentem

gentem in discrimen imperij vocare. Literæ autem minorem veluti Græciam æmulatæ, hoc sinu declinauisse bellorum procellas visæ sunt; certè vnius Architæ ales quamlibet ligneus percurrit latè terras omnes, Tarentinàque famà impleuit, adeò vt ad inuisendum Architam etiam Plato huc aduolarit. Porrò eam Italiæ regionem, quæ in extremo vtroque cornu interiacet, atque oram sinus Scyllacæi, ac Tarentini complexa, inter Brutios, & Salentinos spectat Ausonium mare, Magnam Græciam appellamus, huic quidem profectioni auspicatissimam, quando illuc etiam Pythagoram olim fuisse peregrinatum fama est. Tarentina quidem expeditio nostris fuit compendio, quòd celebritas portus multùm eam conquisitionem ditauit. Nobiliora deinde maioris Græciæ oppida circumeundo venit Rusciam postremò; iamque comparatis vndique libris transmissurus erat in Siciliam, nisi Cererem ibi magis florere, quàm Palladem accepisset, insulamque eam librarijs opibus nudatam. Hæc ita descripsimus, sicuti certas sedes, & loca indicant Geographi; à Ruscià Gratius ad Pinellianos libros redijt. Verùm, vt nunquam eiusdem propositi tenaces fœminæ sunt, sublatam spem omnem emptionis vidit, cum illuc reuersus esset Gratius, immutatà eius voluntate, quæ paruos liberos regebat. Refigebantur leges, quas nobiles triumuiri, proficiscente Gratio, tulerant; & cum domesticum illud ornamentum in alias ædes, terrasque deferri turpissimum existimarent, redimi saltem fœditatem eam volebant hæredes magnitudine æris. Deiectus igitur spe sua Gratius Romam, & Senas reuenit, ibique à Lomenio affine suo, sicut alibi à clarissimis viris, quibus mandauerat, vim librorum ingentem accipiens, Mediolanum redijt: emensus quidem breui temporis interuallo magna terrarum spatia, cum exeunte Nouembri

Squillaci.

Quare Magna Grecia dicta sit, docet Leander Albertus in descriptione Italiæ, & Reusnerus lib. primo de Italia.

Rossano.

pro-

profectus, calendis Aprilibus insequentis anni regressus esset. Peccasse autem crediderim in Ripamontij historia typographum veriùs, quàm scriptorem, qui primùm discessisse affirmat Gratium, cum in exitu esset Nouember, regressum autem Aprilis initio: deinde exeunte Ianuario à Cardinali missum, ineunte verò Aprili se se reducem obtulisse Borromæo; quo temporis spatio citatis debuisset equis Gratius vorare iter, & Camillam, aut Ladam cursu celeres præuertere. Federicum reditus hominis & librorum copia recreauerat; cum autem totam preregrinationis suæ seriem, exitumque exposuisset, conclamatam Pinellianæ Bibliothecæ emptionem doluit; quamquam consilio ipsam etiam desperationem vicit; neque enim augustum Federici animum agendi difficultas poterat impedire. Commissum proinde negotium est Ioanni Baptistæ Besutio, & Fabio Leuco, vt Pinellianis libris pretium quodcunqe statuerent, modò redimerentur. Tandem siue pecunia, siue dexteritas flexit animos: aureis numis ter mille, & quadringentis Pinellij Bibliotheca coempta est; & minori certè pretio constare potuisset, nisi quorundam liuor interuenisset emptioni. Sequenti autem anno libri omnes ex Iuliani villà delati ad Cœnobium S. Seuerini, iique septuaginta capsis inclusi promiscua quidem supellex, Latini cum Græcis immixti, autographa, descriptique codices nouem curribus deuehebantur in Bibliothecæ Mediolanensis triumphum. Impositæ postmodum nauibus eiusmodi opes, & in Genuensem portum inuectæ Bartholomæi Clappij fidem implorarunt, Ianuensis *Metropolitanæ Theologi*, quem Diuus Carolus Mediolanensibus Oblatis adoptauerat; siquidem de Pinellianis libris ad illum scripserat Federicus; hi deinde Mediolanum transuecti, nidos Ambrosianæ Bibliothecæ ditauerunt. Hic

Eodem libro, & capite.

Ex literis Leuci 15. Calendas Quintiles.

Ex literis Besutij 11. Cal. Quint.

Ex literis Besutij, & Leuci 3. Non. Febr. 1609

Ex literis Clappij 15. Cal. Decembres 1609.

exitus fuit emptionis Pinellianæ, quæ narrari debuit hoc loco, ne in sequentem annum extracta legentium memoriam peruerteret, cogeretque ad superiora legendo peregrinari. Inter hæc morabatur adhuc Corcyræ Salmatius, eamque insulam cum libris omnibus viduasset, nihilo segniùs foris rem agebat. Ad Cœnobium Sancti Ioannis, quod vnius diei iter distat Buthroto, delata fuerat Bibliotheca Byzantina Imperatoris cuiusdam; itaque spes emptionis, ac vicinia prædæ quamquam stimulabant animum Salmatij, eò tamen vehementiùs tangebat, quòd negotiari has merces non liceret propter Turcarum stationes insidentium litoribus Buthroti. Spes tamen aliò ferebat hominem, nam in alijs cœnobijs, & Callipoli multos codices asseruari audiuerat, alios venales esse Cassiopeiæ, longè plures Triccæ. Cum bene cœptis adulari fortuna videretur, procedere tamen negotiatio haud poterat, quòd inter Græcos, & Italos (barbarorum fortasse inuidià) concitati motus, vtrinque factà cæde, multos sustulissent: atque odio Italici nominis vix se discrimini subduxerat Salmatius, qui eas turbas improuidus arbiter spectabat. Bono igitur dolo, ne consilij expers negotiatio mole suà corrueret, agendum erat deinceps; licèt barbari Italo homini etiam postmodum insultauerint: atque adiecerint terricula supplicio Promethei etiam sæuiora: seque ex imis præcordiorum fibris peregrini emptoris euulsuros cum corde iecur interminarentur, quòd affinium populorum Bibliothecas diripiendo, Italiam græcanicis opibus locupletaret. Codices quidem plures proponebantur Salmatio, facta primùm Diuorum vno volumine contenta, quæ tamen redimi nequirent minoris, quàm quinquaginta aureis Venetis, aliorum item codicum vis ingens, quos aiebat thesauros rectiùs appellari, & literarum fodinas aureas, quàm

Ex literis 7 Cal. Maias.

Butintrò.

Gallipoli.

Iannina, ò Gioannina, Tricola.

Ex literis pridie Idus Maias.

Ex literis 4. Cal. Maias.

quàm volumina. Ad hæc emerat D. Ioannis Climaci lucubrationes antiquioris notæ: item impij Mahumetis *Ex literis 4. Cal. Iunias.* res gestas turcicis literis exaratas; nec adhuc Bibliotheca Byzantina exciderat homini: seque ob eam profecturum Buthrotum affirmabat, vt per internuntiorum colloquia *Ex literis 4. Idus Maias.* veterem illam gazam librorum in Ambrosianum ærarium posset inferre. Dum hæc meditaretur Salmatius, quoties se opportunitas vectorum offerret, mittebat subinde arcas librorum Venetias ad clarissimum virum Do- *Ex literis 5. Idus Maias, 14. Cal. Iunias, & Pridie Nonas Quintil.* minicum Triuisanum; cum Dominico enim coiuerat iussu Cardinalis amicitia, eaque cura Veneto homini fuerat demandata. Cum autem Corcyram, Macedoniamque explorasset, sperabat Salmatius, appetente hyeme, *Ex literis pridie Idus Maias. Monte Santo.* se Cretam aditurum, inde ad Montem Athum, hinc ad insulam Zacynthum, cum sudum esset; sed aut tædio peregrinationis, aut barbaricarum nationum metu tandem victus Salmatius Venetias primùm ad Dominicum (fortasse expeditionis suæ causà) tum ad Insubres reuer- *Ex literis sexto Idus Nouembr.* sus, exeunte Autumno, satis nidos Ambrosianos libris impleuit; eoque argumento credimus, quòd cum honoris nostri auspicio, curàque hàc tractandæ Bibliothecæ libros, thecasque penè singulas interrogaremus, libri in nostras manus inciderunt, vel in insula Chio à Salma- *Scio.* tio comparati. Hanc conquisitionem sequuta est Pauli Quinti Pontificis Maximi singularis erga Collegium Ambrosianum voluntas. Mandauerat quidem antea Pontifex *Vicario Generali* Viglebanensium, vt Collegium, *Ex diplomate Pontif. 5. Cal. Martias anno 1605.* & Bibliothecam, atque initia omnia rei Ambrosianæ tueretur; verùm quia mendis aliquibus librarij turpiter oscitantis incuria Pontificias literas corruperat, idcirco is, qui tum Viglebanensium Antistitis vices obibat, mandanti Paulo obtemperare minimè potuit. Id fuit in causà, vt anno quinto earum literarum mentionem prudens

omni-

Ex diplomate septimo Idus Quintiles.

omiserim; Pontificij diplomatis hæc sententia: bene semper animatum fuisse Pontificem erga eos, qui Collegia instituerent, præsertim si Purpuratorum Patrum aliquis eius institutionis foret author: audiuisse preces Federici Cardinalis, ac Mediolanensium Antistitis, qui patriæ felicitati natus intelligeret ex Collegijs à Beato Carolo conditis prodire quidem homines florentis, & subacti ingenij, sed iuuenilem impetum residere postmodum: nec adhuc vllum esse cœtum ecclesiasticis viris magno natu alendis, qui catholicam Fidem, ac Religionem tuendam scriptis, studijsque scientiarum susciperent. Horum causà excitatam ab eodem Federico fuisse Bibliothecam iuxta ædes Sepulchri, vocatosque ad Societatem cœtus ecclesiasticos Collegas; quibus omnibus conseruandis cum sors aliqua esset statuenda, adimere se vtique ex Ticinensi Collegio Borromæorum ad arbitrium Federici annui reditus aureos mille. Porrò in cœtum Ambrosianum duodecim tantùm Collegas esse cooptandos: quorum quidem quatuor diutinam operam impendant Theologiæ, cæteri reliquis disciplinis famulentur; Doctores autem, vbi primùm iudicio Cardinalis renuntiati fuerint, tum deinde inter se latis suffragijs nouos Collegas subrogare posse, si quis priorum in ordinem redigatur, aut morari desinat in terris. Doctoribus omnibus Pontificis edicto mandari, vt singuli lucubrationes aliquot edant in vulgus: Bibliothecam verò eà lege excitari, vt non eisdem modò Collegis, sed ciuibus, exterisque omnibus, studiorum causà, pateat: eos tamen exsecrari, qui codicem aliquem, aut membranam piceatis manibus attingant, efferantque, eosdemque sontes lauerniones resecrari non posse à quoquam, nisi à Pontifice Maximo. Bibliothecæ præponendum neminem, nisi qui ex Oblatorum Sodalitate sit; Præfec-

tum

tum autem huiusmodi degere posse in ædibus Sepulchri eisdem ornamentis insignitum, quibus reliqui conuictores illarum ædium decorentur: in præsens verò Antonium Olgiatum præfici Bibliothecæ. Nefas esse inde amoueri libros, aut venum ire: aut prædia, censùsue imminui, tolliue; hisce autem seruandis, tutandisque viros ex singulis ordinibus Ciuium Mediolanensium deligendos: duos videlicet ex Collegio *Metropolitano*, ex vrbanis Sacerdotibus totidem, qui à suo Collegio, vel *hierarchis* renuntientur, Præfectum Oblatorum, vnum ex sexaginta Decurionibus Ciuitatis, item ex singulis Collegijs Iurisperitorum, & Physicorum vnum; quos Decuriones reliqui, Iuris, & Medicinæ Consulti creent; adimere se eiusmodi curam Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopis, quòd illorum industriam omnem, & vigilantiam latè florentis populi frequentia, atque amplissimi honoris operosa solicitudo consumat. Ea Conseruatorum fore munia, vt rem Ambrosianam administrantes, eandem sartam, tectamque esse velint, curentque, ne quà in re quidquam faciat detrimenti: eiusdem ærario vnus Conseruatorum præsit: forulos, indicesque librorum quot annis consulant, explorentque: Conseruatorum veluti Præses creetur vnus ex *Canonicis Metropolitani* Templi; si verò quid litium oriatur, id omne *Vicarij Generalis* iudicio committendum. Probare, quæ de sacris faciundis ad aram Deiparæ in maiori vrbis Basilicà instituisset Federicus: ratam se habere eiusdem munificentiam, quà sacram supellectilē ad mystarum vestes, & sacrificij ipsius pompam apparasset: edicere autem, vt quotidie in illà arà Doctores operentur, quos deinde singularibus ornamentis decoratos ex reliquo hominum grege eximit. Vetat enim eos interesse ijs conuentibus, aut supplicationibus, quas obire debent cæteri mystæ;

iubet

iubet tum ire supplicatum, cum Sanctissimum Christi Corpus, aut Clauus fræno inclusus per vrbem circumfertur, cum triduanis precibus coluntur Superùm fana, & Prouinciæ totius, aut Diœcesis Synodus habetur. Hæc deinde accedunt decora, atque ornamenta Collegio; donantur Doctores singuli Romana Ciuitate, immo antiquissimis illius Ciuibus ascribuntur: Palatij, & Aulæ Lateranensis Comites, & Milites creantur, creatiq; ijs ornamentis honestantur, quibus cæteros Comites, & Milites Romanorum Pontificum decorauit magnificentia. Hic splendor ordinis; tutelam autem Summorum Pontificum fore perennem spondet, vt Collegium, & Bibliotheca Apostolici nominis præsidio sit incolumis; ad locupletandam eiusdem sortem Collegij Ticinensis Borromæorum eleuatos reditùs velle, ademptis prædijs *Casa di Tisme Voghera.* domus Thisbes, & Vici Iriæ; leges, quas Collegio scripserit Federicus, eiusdem arbitrio refigi posse, ac immutari: quo fatis erepto prohibet quemquam, aut illas abolere, aut emendare. Posse Mediolanensium Antistitem vnà cum Conseruatoribus Collegij secundo quoque anno eà lege Bibliothecam adire, ac explorare, vt nihil omnino sciscere, iubere queat, aut antiquare, nisi priùs Pontificem Maximum consulat. Hisce autem literis, atque institutioni tuendæ præsidere iubet *Auditorem Generalem Causarum Cameræ Apostolicæ*, *Archipresbyterum* Ecclesiæ Mediolanensis, & *Vicarium Generalem*; quibus omnibus si quis intercedere audeat, sacrum eum, ac intestabilem, dirisque cum Diuorum, tum hominum esse deuotum profitetur. Hæc Pontificij diplomatis summa, cuius tamen aliqua idem Paulus V. immutauit, vt postea memorabimus.



DE



DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER SECVNDVS.



INſignis erit hic annus Collegarum noſtrorum experientiâ, & abſolutâ mole Bibliothecæ. Cum iam ritè teſtimonia morum, & rerum geſtarum Beati Caroli relata eſſent in acta, reliquum erat vt Pontificiâ conſecratione inter Superos recenſeretur; *apotheoſim* verò illam cum ſummi rerum Italarum proceres, & Philippus Tertius Rex Hiſpaniarum votis omnibus expetijſſent à Paulo Pontifice Maximo: ipſius tantùm *Metropolis*, atque Antiſtitum preces deſiderabantur; eapropter vocauit ad Prouincialem Conuentum Epiſcopos omnes Federicus, quotquot ſunt in *Metropolitæ* Mediolanenſis poteſtate. Conuenere numero quidem pauciores, quàm vt olim parebant Archiepiſcopo huic; nam Eccleſiam Mediolanenſem latè protuliſſe ſui imperij fines apud grauiſſimos ſcriptores in confeſſo eſt.[a] Certè Mediolanenſium Pontifici magna capita Eccleſiarum mo-

Anno 1609.

[a] *Miræus in Geographia Eccleſiaſt. à Baſilica Petri de Metropoli Mediolani, Vitalis in Theatro Triumphali pag. 232., & ſeq. Puricellus in Baſilicæ Ambroſianæ monumentis nu. 2., & 99., & in vita S. Laurentij Litta c. 24. Vicecomes lib. 2 de ritibus Miſſæ c. 13. Ripamont. hiſt. Eccl. Med. dec. pr. lib. 9., & alij.*

rem gessere, Ianuensis nimirum, Taurinas, & Bononiensis; immo Ambrosiana *Metropolis* Antistites[a] Coloniensem, & Aquileiensem suà habuit in potestate. Insubrum autem Episcopi, Ligurum, Aemiliæ vniuersæ, ac Venetiarum obtemperabant olim Ambrosiano Capiti: atque intra fines huiusce potestatis Rhætorum Ecclesiæ, Alpinæ omnes, Illyricum denique coercebantur. Etiam in Ticinensem [b] Ecclesiam ius dixit *Metropolita* Insubrum; quamquam Vghellus Papiensium Præsulem interdum Mediolanensi eximat imperio, nouissimè verò subijciat. Habuit ergo septimus hic Prouincialis Conuentus frequentissimos Patres, videlicet Paulum Sfondratum Cardinalem, & Antistitem Cremonæ, qui paulò ante arbiter fuerat rerum Romanarum, cum Gregorius Decimus quartus patruus Ecclesiæ præsideret, Præsules præterea Brixiæ, Vercellarum, Astæ, Aquensium, Viglebani, Laudis Pompeiæ, Alexandriæ Stateliorum, Bergomatum, Casalensium, Dertonæ, Nouariæ, Albæ, & Intimelij. Sabatiæ Antistes, quòd Pontificio nomine apud Ducem Allobrogum subsisteret, mandauerat Ioanni Baptistæ Ferro *Canonico*, vt ipsius verbis cœtui interesset, ac subscriberet. Tanta adhuc iurisdictionis Ambrosianæ magnitudo est, licèt sæpenumero decurtata, vt à Beneuentano [c] nullus *Metropolita* apud Italos imperij fines habeat ampliores. Etiam Antonius Seneca (quem Paulus Quintus Anagninà infulà ornauerat, tanto tamen honori pertinaciter obluctantem) præpositus olim domui Sanctissimi [d] Cardinalis Caroli, atque Ecclesiæ Mediolanensis *Vicarius Generalis*, factà à Pontifice Maximo potestate ad nos venit, expetitus propterea à Federico, quòd peritissimus comitiorum eiusmodi esset, cum à Diuo Carolo haberentur. Eadem cupiditas conueniendi huc incesserat Sanctum Franciscum Sale-

sium

Sauona.

[a] *Ioannes Antonius Castillionaeus in Mss. Puricellus in vita S. Laurentij Litta c. 24. num. 46. Vicecomes l., & cap. supra recensitis Michael Pizolpassus in Mss. in vita S. Anshalonis Arch.*

[b] *Puricellus in vita D. Laurentij Litta ca. 13. Vghellus in pr. Tom. Italiæ Sacræ ad Episcopos Papien., & in 4. de Archiepisc. Mediol.*

[c] *Id liquet enumerantis ex catb. Cathed. Ecclesi. Pacis Iordani vol pr., & Vghelli vol. 8. Beneuent. autem Ecclesiæ 18. Episcopi suffraganttur. In actis Ecclesiæ Mediol. 17. Episcopi recensentur.*

[d] *Ex ipsius ep., atque aliorum nunciatorijs ad Cardin. Feder. Borrom. anno 1607. 4. Nonas Ianuar.*

ſium Epiſcopum Geneuæ; neque obſcuram voluntatis *Gineura.* huiuſce ſignificationem dederat Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellenſium Antiſtes ad Cardinalem. Nam ſcripſerat in hanc diſertè ſententiam: *Literis 4. Idus Februarias.* quando percrebuerit rumor cogendæ ſynodi, ardere eius ſpectandæ deſiderio Epiſcopum Geneuenſium, obtutumque venerandi conſeſſus iucundiſſimum ei futurum; id amicè quæri in præſens à Federico, num alienæ Prouinciæ Antiſtitem ad Mediolanenſem conuentum placeat admittere: aut ſi conuenire vetet, quibus officijs aduenientem complecti in animo ſit; cum ſcilicet Præſulem eſſe, qui inter cunctos Allobroges emineat doctrinà, ſummà, nec vulgari eloquentià fulminantem, cum Gallicè concionetur; ad hæc Diuino inflammatum Spiritu id vnum ſolicitè anhelare, vt hæretici homines ab impietatis conſuetudine abducantur: eo in numero apud principes viros haberi, vt ſinguli ſe illius precibus commendatos velint. Facere autem tantum Antiſtitem maximi hæc comitia, quà Cardinalis Borromæi Archiepiſcopi nomine, quà conuentus ipſius celebritate, & actorum normà: ex quà veluti ex lycæo plurima ſe hauſturum documenta profitetur. Hæc referre attinuit, vt poſteritas intelligeret, quàm bene viri ſanctiſſimi de Federico opinarentur: abſtinuit autem hac peregrinatione Saleſius, profectus deinde huc ad colendos D. Caroli cineres; quamquam humaniſſimè ad Ferrerij literas reſpondiſſet Cardinalis (vt in *opiſthographis* eiſdem legimus, quas exarauerat ſcriba intimus) probauiſſetque voluntatem hanc Saleſij Antiſtitis, ſua officia omnia, beneuolentiamque pollicitus. *Carolus Auguſtus Saleſius in ipſius vita lib. 8. 8. Cal. Martias.* Has literas vnà cum euchariſticis, quas idem Saleſius ſcripſit Aniſio ad Borromæum Cardinalem, ob exuuias D. Caroli dono miſſas, cum in reliquarum grege offendiſſem, *Aniſ.* in arcula cupreſſina condidi; nam Franciſci ipſius ſancti-

 tatem,

tatem, & bonam de Federico summorum hominum opinionem sunt venientibus seculis liquidò testaturæ. Cum iam Maximi Pontificis voluntas ad hæc Borromæi studia accessisset (illum enim de futura synodo Seneca fecerat certiorem) ac infulati Patres conuenissent, multiplex dedit specimen Cardinalis Ambrosiani Collegij, (huc enim spectant ea omnia, quæ de Prouinciæ Concilio tradimus). Pridie Idus Maias (quo primùm die Episcopi in *Metropolitanum* cœtum coiuere) cum mensæ assiderent, Ioseph Vicecomes latinam habuit orationem, luminibus distinctam, argumentisque neruosam; docuit autem orator, ex quo fonte emanarint horum conuentuum initia, quænam instituta, & præstantia, rebus aptè propositis ad insidias aurium, & escam animorum. Sic à conuiuis delibata est eloquentia cœtus Ambrosiani; maiores autem disciplinæ nondum venerant in certamen. Eductus est in aciem Franciscus Collius, isq; centum sexaginta quinq; supra mille facultatis Theologicæ effata propugnauit; totidem enim recensentur in ipsius libello, quem Prouincialibus Episcopis Mediolanensis Concilij nuncupauit. In Pontificali Palatio propositum certamen. Consederant frequentissimi Antistites, euocatus ad contentionis spectaculum ex Academijs, & Cœnobijs doctissimus quisque, neque componebatur Collius cum tribus modò Theologis, qui contra solenni disceptantium ritu obijcerent: verùm singuli, immo Patres ipsi dimicare cum adolescente, qui vix ex vmbratica exercitatione prodierat. Decimo sexto Cal. Iunias Ciuitas, ac propemodum Prouincia vniuersa erudito certamini interfuit, quod posteri nunquam admirari desinent, imitari certè nunqam audebunt. Res adhuc miraculo est, cum legimus; si quidem ipsius theses ita dimicationi fuisse propositas satis liquet: vt abdita quæque

Literis 18. Cal. Octobres anno 1608., & 18. Cal. Decembres anno 1607.

Parone in actis Concilij.

Ripamontius dec. V. lib. 3. c. 3. Riuola lib. 4. in vita Federici cap. 8., & Parona.

que, & arcana illius doctrinæ ſcrutaretur primùm, tum varios authores theſium, atque inter ſe multùm diſſidentes, aut conſentire iuberet, aut omnino refelleret. Itaque in ipſius libello excelſum adoleſcentis ingenium ſuſpeximus; caput, atque frontem occupauerat Sanctus Thomas Aquinas, effatis aureis planè, atque oraculis doctrinæ: alius Thomas ſequebatur, Caietanus videlicet: eoſdem excipiebant Ioannes Capreolus, Franciſcus Ferrarienſis, Bartholomæus Medina, Ioannes Duns, Durandus à S. Portiano, Gulielmus Ochamus: calcem obtinuerant Alexander Alenſis, Henricus Gandauenſis, omnes antiſtites eius diſciplinæ, quorum dicta eximiè defendit Collius, deſcriptis ordine ſingulorum theſibus. Illud etiam miraculo non caret, quòd Federicus compendiariam viam Ambroſianis adoleſcentibus diſcendi Philoſophica, atque Theologica indicauerat, ne iuueniles anni fruſtra inanibus quæſtionibus perirent; cum interdum id aſſequantur adoleſcentes, docentium fortaſſe vitio, vt ſtultiſſimi fiant in ſcholis. Tres omnino anni inſumebantur: reliqui autem ætatis illius tradebantur alijs facultatibus, quas nobis tricæ Philoſophicæ, & Grammaticorum nugæ malè inuident, duobus ferè decennijs triſti literarū fato in huius Troię obſidione contritis. Idem certamen inſtauratum eſt nono Cal. Iunias ab Antonio Ruſca pari exitu pugnæ, & triumphi adoreà; ambo autem tres annos vtrique diſciplinæ vacauerant, mirabili ad eas conſequendas compendio. Benedicti Sociaci, quem plurimùm amauit Poeſis, eminuit ingenium apparatu vrbis, cum ſacræ Diuorum exuuiæ, quæ in fano Calimerij, atque Protomartyris deliteſcebant, effoſſæ ab Epiſcopis deferrentur; hæc enim ſuprema fuerunt acta Concilij; dimiſſique extemplo Patres ad ſuas quiſque ſedes, Tullius Carettus verò, & Carolus à Baſi-

Riuola in vita Fed. lib. 4. cap. 8. 14., & 38.

Parma in actis Concilij.

lica

licaPetri, hic Nouariæ, ille Casalensium Præsul ad impetrandam à Romano Pontifice Beati Caroli *apotheosim*. Inter hæc res libraria minimè exciderat Federico; nam nobiles Bibliothecæ, quæ alios emptores poterant adducere, tantum redemptorem ardentiùs expectabant. Marcus Aurelius Grattarola Præfectus Sodalitati Oblatorum cum Romæ moraretur ob cælestes honores Beati Caroli, se diligentissimè conquisiturũ codices descriptos nunciauerat, immo ostenderat singulos Borromæo, quos fratres Cardinalis Horatij Maphæi (is fato concesserat) auctioni proposuerant. Cardinalis item Ascanij Columnæ Bibliotheca, qui è viuis excesserat, cum libros plures manu exaratos seruaret, iamque tota licitationi offerretur, studia Federici in se conuertit. Cognouerat id quidem Borromæus ex Ioanne Salazario, atque indicem singulorum penè voluminum acceperat; verùm Duci Altaempsio ingens ea præda postmodum cessit. Cum hæc foris quæreret Cardinalis, adlaborabat domi, vt compararet, si quid pretiosi vrbs latè domina vrbium penitioribus nidis abdidisset. *Hierarchæ* Templi Maximi (nobilissimum id apud Insubres Collegium est, certis tantùm familijs atque florentissimis institutum) plurimos antiquioris notæ codices habebant, quos Franciscus Pizolpassus bonarum artium studiosissimus, olim Archiepiscopus vrbis, legauerat Collegio. Has opes auxerat ingentem in modum Bibliotheca Diui Caroli, quam ille migraturus ad Superos Aedis maximæ mystis donauerat. Pizolpassi codices iam antè emerat à *Metropolitano* Collegio Federicus vetustis literis in membrana descriptos, ac ferreis vmbilicis ita munitos, vt durare omnino valerent aduersùs cariem. In Caroli autem Bibliotheca inerant primò Biblia ad vtramque oram illustrata animaduersionibus ipsius Diui, antiqui precum, ac

Sept. Idus Feb.

Ex literis Prid. Cal. Martias.

Hoc anno 3. Id. Ianuarias.

Anno 1608. 16. Cal. Iunias; insignem fuisse hanc Bibliothecam Cardinalis Columnæ tradit in ipsius vita Ciaconius.

Vndec. Cal. Septembres.

Ex literis Bartoli 4. Idus Septemb. an. 1611. venitque aureorum tredecim millibus.

Ex lib. Mss. in Bibl. Ambr. cui titulus Status Eccles. Mediol., in quo familiæ omnes recensentur Metropol. Coll. Sacerdotijs idoneæ.

Glussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Li-

Liturgiæ Ambrosianæ codices, Plautini, & Terentiani atticismi à Petro Galesino descripti, Bibliorum, legumque interpretes, græci, latinique sermonis scriptores plurimi; quæ omnia inspeximus, ac penè vorauimus oculis, cum ea nobis humanissimi viri Horatius Cruceius, & Ioannes Andreas Rhaudius ex Collegis *Metropolitanis* proponerent contemplanda. Ergo exorauerat à Pontifice Maximo potestatem deuehendæ Bibliothecæ huius in Ambrosianam; iamque breues literæ missæ fuerant ab Vrbe. Cur autem propositi pœnituerit Federicum, non stat scio, nisi quia fortasse supremas tabulas sanctissimi patruelis antiquari nollet: aut quia minùs decorum amplitudini putaret suæ, si alienis opibus noua ditesceret Bibliotheca, nobiliorum instar siderum, quæ nolunt etiam à Sole lucem mutuari. Erat interea in exitu annus, cum vnus dies seculorum omnium fastos insigniuit; nam toto vertice surrexerat supra reliquas vrbis ædes Bibliotheca, maximo conatu artis, atque operosà substructione molis; cuius fundamenta poni cœpere pridie Cal. Quintiles anni sexcentesimi tertij supra millesimum; architectus autem operis fuisse traditur Fabius Mangonus. In vmbilico, eàque regione vrbis, quæ dicitur Vercellensis, sedes statuta operi est, exteris, ciuibusque opportunior. Molis multiplex forma proposita ab architectis: alijs cuneata placuit, columnata alijs: laxam, amplamque probauit Federicus. Ingens primùm area totam subijcit oculis frontem: æneæ literæ cubitales Ambrosio Antistiti sacram esse docent: gradus in hemicycli formam recenti structurà appositi. Idcirco autem Ambrosio nuncupatam molem constat, quòd cum res suas Cardinalis nihili faceret, inanem gentilitij cognominis appellationem fastidiuit, totamque Diuo vrbis Præsidi ascripsit, redeunte sic apud posteros cumulatiore glorià. Fortasse

Ex literis Senecæ, & Bartoli 4. Cal. Decemb.

etiam in ciuium memoriam reuocare placuit veterem Bibliothecam, quam olim iuxta Templum Ambrosij conditam fuisse, atque ipsius Antistitis nomine appellatam fama est: eiusque superstites adhuc in tabulario *Canonicorum* Ambrosianæ Basilicæ aliquot libri sunt monumento. Ima quadratæ molis assurgunt ex marmore, idemque lapis quadratis fagmentis munit angulos, & coronat fastigium: isque ordo perpetuus circa molem totam excurrit. Supra vestibulum laxatur arcuato opere in fenestram paries ad Solem occidentem: similisque aditus excipiendæ luci aperitur à postico, quà spectat Ortum. Vestibuli ipsius frontem clathratæ fenestræ, ac marmoreæ pilæ interfecant: geminà deinde coronà, & arcu se attollens, infra vicinæ molis supercilium subsidit. Interiora vestibuli suspicientibus offerunt ductos ex ære vultus conditoris Federici, cum indice nominis, atque honorum, quos gessit, tum geminas vtrinque metuendi carminis tabulas; nam aqua, & ignis ijs interdicitur, qui libros, aut membranas audeant auferre; latinà vero, italicàque linguà Pontificales diræ legentibus proponuntur. Implet deinde oculos concamerata sedes, eaque capacissima: nec vno tamen obtutu contemplantium admirationem exhaurit. Cubitis sexdecim lata est, porrigitur quadraginta in longum: ipsam autem altitudinem cubitis quinis vicenis æstimamus. Area deniq; tota molis Ambrosianæ, quæ spatium Bibliothecæ, vtriusque musei, reliquorumque conclauium amplectitur, patet in longitudinem cubitis centum triginta. Hæc ex fide ipsius formæ, & circini, tum ex mensuræ iudicio tradimus. Testudo aureis bracteolis corusca, nitidisque floribus, atque cauliculis vibrans, discriminatur suspensis per æqua interualla fascijs marmorato elaboratis; eiusdem pretij coronis concamerationem definit, quæ totum fornicem

Huius Biblioth. meminit Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 2. n. 2. & Pizolpassus in MSS. vita Archiep. Med. in epist. nuncupatoria.

Biblioth. Orientem versus sunt excit. ex Vitruuio lib. 6. Architect. cap 7., & Henrico Salmuth. vol. pr. de rebus deperditis pag. 119.

nicem ambit infernè. Infra coronam receptæ in parie-

I

G ris

etiam in ciuium memoriam reuocare placuit veterem Bi-

nicem ambit infernè. Infra coronam receptæ in parietem, inclusæque auro Superùm imagines irritant oculos, siue radiati oris dignitate, siue antiquà vestium formà. Primã sedem Christi Seruatoris effigies, proximã Deiparæ, reliquas ordine implent Græcanicæ, Latinæque Ecclesiæ infulati Patres, tum ex vtroque sexu lectissimus quisque. Infra icones nidi librarij cubitis tredecim in sublime elati sedis ambitum implent; ad superiores thecas scalæ cochleæ deducunt, & ligneo margine circumeuntium vestigia tuentur: inferiùs transennæ oculos admittunt, non manùs. Si quid verò in *autographis*, aut membranis pretiosi est, in scrinijs ad angulos molis prominentibus delitescit. Sequitur peristylium; huius foribus imminet picta tabula expressam ad imaginem ferens vultum Federici Cardinalis, tantà maiestate oris, quantà, cum viueret, Insubrum oculis obuersata est. Subiecta *epigraphe* indicat conditum ipsius beneficio Ambrosianum Collegium, & Bibliothecam, cunctas quoque artes studio, & munificentià eàdem restitutas. Octo nidi alternant spatia peristylij, in ijs collocata signa fictilia corpore muliebri, vultùs referentia scientiarum, & artium nonnullarum; singula verò suis aptè insignibus ornantur, ac ferunt libros præceptores facultatum, & indices doctrinæ eius, cuius species offertur oculis. Author operis Dionysius Bussola sculptorum Insubrum hac tempestate antesignanus. Fulciuntur porticu superiores aliquot ædiculæ ad secretos congressus Musarum; pergula autem ferreis vndique clathris obsepta vadentes circumducit. Medium impluuium occupat palma, frondibus ex cupro comata. Hæc vna respuit Hamadryades, lymphis videlicet contenta. Spiritus agit intus ludentes aquas, quæ arcanis erroribus vagæ ex summà arbore, ac frondium apice erumpentes, subiectam musiui operis

ris aream mergunt. Et fortaſſe aquas amœnitate loci delectatas putauerim, ne Muſæ contubernales ſuum fontem expeterent. Ex periſtylio itur in aulam Ambroſiani cœtus, inde in aliam ampliorem, vtramque tamen fornicatam. Hæc varios vultus noſtratium, & peregrinorum hominum literis, aut liberalibus diſciplinis nobilium proponit ſpectantium oculis: quò recordatio illa præſtantium virorum, & cognitio formarum recreet contemplantes. In hanc ſedem inferemus poſtea codices deſcriptos, cum iam ſcrinia omnia exundent, libros non antè admiſſura, quàm alij foruli accedant. Florentes deinde areolæ veſtibulum pinacothecæ exornant: vt hìc pinxiſſe natura, in muſeo ars floruiſſe videatur. Hæc, quemadmodum in præſens manet rerum forma, deſcripſimus; nam immutauit pleraque ſtudioſa poſteritas ad recentioris ſtructuræ exempla. Nos verò indicaſſe talia non piguit: ne, qui noſtras lucubrationes euoluere minimè grauabuntur, Ripamontio, aut Opicello minùs credant, aut contrà nobis fidem negent, ſi ab eruditis ſcriptoribus, & Federici æqualibus videant diffidere. Porrò pinacothecæ formam, & deſcriptionem in illos annos conſultò reijcimus, quibus ſtatuariorum, & pictorum ſchola vel inſtituta eſt, vel reſtituta. Ergo conditâ iam mole Bibliothecæ, dieque indictâ, renunciantur Collegij Ambroſiani Doctores, & ſedes libraria aperitur. Sexto Idus Decembres in Aede Sepulchri peragitur cæremonia. Is potiſſimùm dies placuit tum Conceptæ Virginis nomine, tum alterius diei celebritate, quæ olim Ambroſium Inſubrum Pontificem inaugurauit; vtriuſque enim patrocinio noui Collegæ committebantur. Et quamquam terno ſinu pateat Sepulchri fanum, & xyſtos etiam ſuperiores ferat, tum ad ſpectaculum rei ſacræ, cum fit, tum ad modulationes muſicas, cele-

celebritati tamen sufficere haud potuit. In sinu medio, eoque ampliori, consederat Federicus princeps totius coronæ, iuxta Cardinalem *Magnus Cancellarius* Salazarius, Præses Iacobus Mainoldus, Senatusque vniuersus cum rerum capitalium Præfecto, ponè Senatum Magistratus vterque: propiùs septis aræ maximæ assidebant itidem Federico *Vicarius Generalis*, & Templi Maioris *Canonici*. E regione Antistitis Borromæi rostra ad dicendum sublata: contra Patres Conscriptos sedere Præfectus vrbis, & Aediles: propiùs aræ succedere Dominicanus Quæsitor, Iuris, artisque medicæ Consulti: tum reliqua fani spatia stipari *Præpositis*, *Theologisque* Collegiorum vrbanorum, & municipalium, tum Præfectis, Laureatisque religiosorum Ordinum. Hæc orchestra; nam infimam caueam ad extremum sinum Templi, immo forum quantum est, totum permixti summis infimi homines stipatis corporibus implebant, multitudine (vt in conferta turba accidit) fluctuante. Certè res inaudita, ac inuisa conuulserat propè ex suis sedibus vrbem, magnitudo etiam, & celebritas pompæ ciues euocauerat ex tectis, studio præcipuè Insubrum eò frequentiùs affluentium, quò res noua oculis vsurpanda est, memori postea liberorum admirationi commemoranda. Inuitabat etiam spectatores apparatus Templi barbaro peristromate nitescentis: forum ipsum obuelabatur laneo tegmine, descendentibus ad oram aulæis: pompaque tota à delubri valuis ad proximas molis Ambrosianæ fores definiebatur. Ergo veniente ad Aedem Federico occinuere chori: symphoniam excepit latina oratio Aloysij Bossij *Metropolitanæ* Basilicæ *Theologi*; dicentis hæc summa. Superis, hominibusque plaudentibus factum, vt Collegium Ambrosianum bono scientiarum conderetur: nec quidquam aliud ferme ad colendas literas augustius

Aloysij Bossij laudes vide in Athenæo Picinell.

gustius excitari potuisse, quàm Templum veluti quoddam Musarum, ex quo oracula illuc adeuntibus, & Apollineos tripodes consulentibus redderentur. Sedem eam fore perennem, & peregrinis, nostrisque hominibus frequentem, vbi exteri sermonis scriptores disciplinarum commercia iungerent, Græci præcipuè, & Arabes erepti flammis, & cladi sæuitiæ vastantis cuncta. Hoc decus maximum vrbi accedere, vt scientià linguarum, & facultatum lacessere veteres Athenas posset, molis verò magnificentià nomini suo, & magnitudini responderet. Nolle tamen vanissimam tantùm ostentationem ædificationis Federicum: proinde Collegas illuc induci, qui librariam eam supellectilem scribendo augerent. Quorsum enim membranæ subductæ æuo excedenti omnia inferrentur in nidos, aut barbaras etiam terras nostrates adijssent, nisi scriptis molem refercirent Collegæ? Blattis rectiùs, quàm Musis substructã fore; satius quidem esse, vt libri legentium tandem manibus terantur, quàm intacti temporis diuturnitate lacerentur. Sibyllinis profectò folijs fore simillimos, fierique semper ludibria ventis. Hanc esse mentem conditoris Borromæi, eàque lege substructam Bibliothecam, vt inibi ciues cum exteris Phœbo, & Musis operentur; mystis verò ante omnes commendari hæc sacra literarum, eosque *Ecclesiasticorum* hominum Collegio ad fouendas facultatum omnium disciplinas incendi. Habità oratione, Doctorum nouissimus de suggestu citat nominatim vnumquemque Collegarum: ac primò ex odeo aræ maximæ (ibi consederant Doctores) euocatur Antonius Olgiatus ductor literati agminis, atque præeunte cæremoniarum Præfecto prouolutus ad Cardinalis pedes numismate aureo donatur, quod Collegij insigne deferret deinceps. Cudendum id curauerat Florentiæ Federicus, at-

que Deiparæ Diuinam Prolem amplectentis imagine ſignandum: infra inciſæ literæ, quibus rogabatur, vt ſe Collegij MATREM MONSTRARET; auerſa facies numiſmatis ferebat ora Præſulum Ambroſij, & Caroli, quos omnes præeſſe Collegio voluerat. Diuorum vultibus ſuberat hoc ſymbolum SINGVLI SINGVLA; nam ſinguli Collegæ emancipabantur facultatibus ſingulis, quas vnas excolere iubebantur. Formam eius numiſmatis cum Federici pietate coniunctam commendauerat admodum Velſerus, bene Collegio ominatus, cui Virgo Parens Numinis præſideret. Eàdem operà ſignificabatur demandata Olgiato Præfectura Bibliothecæ, indicabantur ſtudia parandi *ſyllabum* vberem librorum: conciliabatur etiam auditoribus commemoratione doctrinæ, & ſcientià, tum caſtimonià latini ſermonis. Inter hæc plaudebant chori verſiculis, quos ſcripſerat Sociacus; tum Horatius Caſatus Præfectus cæremoniarum (ex cuius aduerſarijs hæc omnia hauſimus) Olgiatum, qui ſubmiſſo poplite iam coluerat Cardinalem, ante Patres Conſcriptos conſtituit: quorum dexteras ſingularis officij causà oſculatus, reliquos poſtmodum Magiſtratùs, & conſeſſum omnem ſalutauit. Eodem ordine deducuntur cæteri, niſi quòd ſingulos ſua elogia, atque ſtudia comitantur. Antonius Salmatius latino, græcoque ſermone ſpectatus pari honore inſignitur: hunc Ioſephus Ripamontius eccleſiaſticæ primùm, tum patriæ hiſtoriæ ſcriptor elegantiſſimus, Ripamontium excepit Antonius Gigæus Hebraicæ, Syriacæ, atque Arabicæ linguæ doctiſſimus: Gigæum Franciſcus Bernardinus Ferrarius eccleſiaſticis antiquitatibus inueſtigandis à Cardinali addictus, tum deliciæ Muſarum Benedictus Sociacus, vtrumq; ſecutus eſt Franciſcus Collius, quem Patres infulati Prouincialis Conuentus diſceptantem de Theo-

Ex literis Caſparis Meli 3. Cal. Octobres.

Literis 2. Idus Ianuarias anni ſuper.

Ex aduerſaria ſeruantur in Tabul. Bibl. Lucilius Terzagius in Dialogo de Bibl. Ambro.

Theologicis effatis audiuerant. Adiuere Cardinalem postremi Antonius Rusca pari Theologicarum disputationum adoreà nobilis, atque Iosephus Vicecomes, cui de Sacramentorum ritibus, ac cæremonijs scribendi prouinciam detulerat Borromæus. Eminebant interea non modò Federici, sed vniuersæ Ciuitatis studia, atque latè circumfusus ad spectaculum populus, & plebes expectabat prodeuntem ex fano Antistitem suum, & Magistratùs. Hoc verò ordine processere; præire sacri homines, deinde Federicus, Federicum subsequi *Magnus Cancellarius*, Senatus, & Ordines reliqui: rectà itum ad Bibliothecam. Varius hinc ad spectaculum multitudinis clamor, obstrepente etiam auribus blandè tubarum cantu; inde pro se quisque laudibus in cælum ferre Cardinalem robur, & spem literatorum: reseratis item foribus spectare, quà licet oculis, sedem propè in immensum recedentem, atque, vt cuique proxima corpora stipauerat concursus, vicinis Collegas nouos indicare. Primus in Bibliothecam inferre gradum Cardinalis, tum sequente Senatu, cæterisque Ordinibus ad molis caput subsistere. Enim verò ostendere Patribus Conscriptis structuram, docere singulos studia, animumque suum, monstrare scrinia, & nidos, tradere manibus tractandas Musarum opes. Ostendebatur liber Ruffini Aquileiensis contextus philyrà, Diui Thomæ Aquinatis *autographum*, volumina diuinæ magis, quàm oratoriæ artis ad insidias animorum, quæ Diuus Carolus Borromæus ad concionandi apparatum confecerat, sectis in singulas partes argumentorum quibusdam veluti ramulis (quidquid somniet Maurolicus, ascribens eas concionum arbores Gregorio nescio cui Ordinis Barnabitarum) vbertate rerum tantà in omnes locos oratorios, & in omnem dicendi materiam, vt aurei oris Præsules ipse

Ripamontius in vita Diui Caroli lib. 7. pag. 356.

In libro, qui titulum præfert Mare Oceano di tutte le Religioni *pag.* 400

aureus

aureus expressisse videatur. [a] Hæc volumina, impendente letho, legauerat Carolus Ioanni Francisco Bonhomio Vercellensium Episcopo, quæ postliminio ad Federicum Borromæum patruelem Caroli redierunt, cum ea diligenter curasset vir integerrimus [b] Ludouicus Moneta, nam [c] Bonhomius [d] Leodij decesserat. Euoluebantur itidem manibus Conscriptorum Patrum volumina literarum, quas idem Diuus Carolus ad Legatos & Patres Tridentinæ *Synodi* suâ manu scripserat, item aliæ *autographa*, quas Pius Quintus Pontifex Maximus, Paulus Iouius, vterque Manutius, atque alij clarissimi viri exarauerant, aspersas adhuc lituris, cum irati suis lucubrationibus aliquando verterent stylum, & Virgilij liber, quem lectitando triuerat penè Franciscus Petrarca; eius voluminis latera animaduersionibus idem Poeta illustrauit, atque originem amoris sui, quo Lauram deperijt, in priori pagella exposuit. Liber descriptus est Gothicis propè literis, Romæ permagno emptus de Bibliothecâ Antonij Augustini viri doctissimi. Ad hæc cernere erat codicem, qui Ruthenico sermone Euangeliorum oracula referret; hunc dono dederat Petrus Porta, sacro pariter munere donatus à Federico, segmine nimirum subuculæ Diui Caroli: exemplar item Bibliorum, quæ Hebræus Rabbi mille ducentis abhinc annis descripserat: tum Samaritanorum Biblia ex vrbe Sichem aduecta; porrò liber vterque suam vetustatem quà literarum ductibus, quà conglutinatione prodit. Offerebantur horrentibus oculis Mahumeticæ impietatis codices, & pestis nefaria Alcorani, Arabicis, Persicis, ac Turcicis literis ad Christianæ Religionis interitum vulgata, vnus præcipuè ab ijs descriptus, qui Iuliæ Cesareæ degunt, stipatis ita versibus, tenuissimis literis, ac orbiculari formâ, vt cum Homericâ Iliade in iuglande concludi ferme possit.

[a] *Fed. Card. Borr. in libro, cui titulus* de sacris nostrorum temporũ Oratoribus *lib.* 3. *Valerius in vita S. Caroli.* *Glussianus in vita D. Caroli lib.* 7. *cap.* 13., *& lib.* 8. *c.* 29.

[b] *Moneta commendat. à Glussiano in vita D. Caroli lib.* 2. *c.* 4., *& à Carolo à Basilica Petri lib.* 3. *pag.* 95., *& sequ.*

[c] *De morte Bonhomij Vgellus tomo* 4. *Italia Sacra in ep. Vercell.*

[d] *Liege.*

Ex Literis sexto Idus Septembr.

Algiri.

possit. Illa verò gregaria (quæ tamen in cæteris Bibliothecis principes nidos obtinent) Græcanica, Hebraica, Syriaca, Persica, Chaldaica suis sittybis aptè inclusa, quæ ad nos ex Corcyrea peregrinatione peruenerant; tum latini, atque italici sermonis codices descripti à librarijs, ex Bibliotheca præcipuè Cœnobitarum ad Aedem Virginis Coronatæ Mediolani deprompti, quorum beneficio munificentia Cardinalis largè respondit. Dum hæc etiam Ordinibus reliquis offerrentur, Patres Conscripti mirari structuram operis, librorum copiam, & delectum: eademque admiratio defixerat Ordines singulos. Et quidem si æstimemus quantum auri in condendam Bibliothecā impensum est, quæ centum quinq; millibus pondo signati æris stetit, siue ad coemendos apud exteras gentes libros, atque facienda itinera effusum est, siue librorum vim, cum nobilioribus Europæ Bibliothecis, etiam cum Vaticana certare posse iudicabimus, & eminere fortasse. Neque verò sum nescius Pontificiam Romæ amplissimam esse conclauibus, ac libris refertam, eaque propter Ambrosianà maiorem: verùm humiliores thecæ, nusquam obiecti aduenientium oculis codices, nisi præsidentium humanitas eximat forulis, & nunquam patens ad studiosi laboris arbitrium Bibliotheca, hoc nomine concedere Mediolanensi videtur, quæ nidis in altum suspensis, propositis vndique ad spectaculum libris, ac quotidie binas horas matutino, totidem pomeridiano tempore reclusa, ciues, ac peregrinos homines ad literarum studia vocat, & excipit: immo si quid describendum est, gratuitò pugillares offert, & stylum. At si cui hæc fortassis maiora veris videantur, quòd fauere existimer huic instituto, sumptum facilè credet, qui de tota mole candidè iudicabit; librorum certè vim intra triginta millia constitisse, vix dum nascente

Ex Calendarijs Bibliothecæ.

scente

ſcente Bibliothecà, affirmat Parona, deſcriptorum autem quatuordecim millia; eorum, qui typis ſunt vulgati, numerum iniri non poſſe Vuannemakerus profitetur: vt ſaltem huic homini extero fidem habere cogantur, qui Paronæ res patrias deſcribenti minùs velint aſſentiri. Certè Cardinalis Bentiuolus Bibliothecam Ambroſianam Europæarum omnium nobiliſſimam, ac celeberrimam eſſe affirmauit (debuit enim eſſe magnificentiſſima, quæ condebatur à Federico). Et quamquam ipſa per ſe immanis, & oblata intuentibus codicum copia conditoris largitatem, & magnificentiam prædicat: nobis tamen hæc ſcribentibus nemo vnus veniam negabit, ſi parua, atque exilia quædam citra dignitatem fortaſſe fuimus conſectati; obſequendum enim fuit quà ciuium memoriæ, quam ſenſim vincet obliuio, niſi ſcriptores accuratiùs quædam tradiderint, quæ faſtis, aut rerum copia, aut incuria perſæpe ſubducit, quà etiam exteris curioſè à nobis percunctantibus omnia, cum iſtuc aduenìunt, atque rerum ſingularum monumenta exquirentibus. Dum hæc ſpectarent Patres Conſcripti, & cæteri Magiſtratus, interuenit veſpera; tum Senatui, ac reliquis Ordinibus egit ingentes gratias Borromæus, quòd operis eius, & Collegij primordia ſuo beaſſent aſpectu; abijt poſtmodum aſſectantibus cunctis ad fores molis, à Præfecto autem vrbis ad hexaphorum vſq; deductus: tum Patres, & Magiſtratus omnes diſceſſere.[a] Sequenti anno Conſeruatores ad tuendam Bibliothecam primò creatos reperio, videlicet Iacobum Terzagum Templi Maximi *Decanum*, Ludouicum Beſutium Canonicum *Ordinarium*, (hoc enim nomine nuncupantur [b] *Metropolitani Canonici*, aut quia in partem vocentur adminiſtrandæ Eccleſiæ, aut quia Antiſtes Mediolanenſium [c] nō niſi ex eorum Collegio crearetur, ac propterea Vidonem

In actis Conc. Mediol. 7.

In libro, cui titulus, triumphus literatorũ.

In libro qui inſcribitur memorie.

[a] Anno 1610. 7. Idus Septem. vt ex libro Decretor. Colleg. *Ambr.*

[b] *Ioſeph Vicecomes de Miſſæ ritibus lib. 2. cap 18.*

[c] *Chalcus lib. 6. hiſt. Pat. pag. 129, & Ioſeph Ripamont. lib. pr. Decad. 3., & extrem l. 5., & 9. Dec. pr. hiſt. Eccleſ., & alij ſcript. rerum Mediol.*

Sigonius lib. 7. de regno Italiæ. Tristanus Chalcus lib. 6. hist. pat.

Valuassorium, qui primus extra illorum cœtum rem Ambrosianam capessiuit, vitio factum tradiderunt scriptores). Renuntiati præterea Conseruatores à Federico Iulius Cæsar Bonhomius Præfectus Basilicæ Nazarianæ, Andreas Bassus Laurentiano Templo Præpositus, Ioannes Petrus Glussianus, & Stephanus Bigattus Sodalitio Sacerdotum Oblatorum Præfectus. Submoti à conseruandæ Bibliothecæ munere fuerant profani homines; idque impetrauerat Borromæus à Paulo Pontifice, qui consilium commendauit Federici: ne sacrorum hominum Collegio viri à sacris abhorrentes, & obligati plerumque coniugio præsiderent. Is autem honor seruandi Collegij quinquennis est, & Romanæ censuræ simillimus; ac proinde quinto quoque anno abrogatos, mandatosue hos Magistratùs memorabimus deinceps; his enim veluti consulatibus anni, & monumenta debent insigniri. Qui cæteros Conseruatores honore antecedit, hic est pater agminis: singulis item sortitò rerum agendarum, tuendarumque prouinciæ contingunt, atq; vnus eorum ærario præficitur. Constitutæ itidem leges sunt Collegio: vt tertio quoque anno singuli Doctores lucubrationes suas ederent typis (eaque propter ingentibus impensis parata est typographia plumbeis singularũ penè linguarum formis) vt septimo quoque die cum conuenirent, recitarent ordine lucubrationes suas, propositâ ijs pœnâ, qui cœtui minimè interessent. Antequam publici iuris fierent scripta, secreuerat ex eo ordine, atque composuerat inter se Collegas criticos, qui censoriâ ferè seueritate inquirerent in lucubrationes alienas, ac tristem literam apponerent, si quæ aduersis Musis forent natæ. Qui viginti, & quinque annos in Ambrosianis exercitationibus transfegerit; is vt donetur rude, mandat Cardinalis: eisdem etiam legibus Collegæ alternis vicibus

Ex Diplom. Pauli V. sept. Idus Septembr. Ex literis Seneca 4. Cal. Dec.

Typographiam Coll. Ambros. laudat epig. Scotianus lib. 3.

bus Collegio suo præficiuntur, Præsidis titulo ornati. Cætera demum exsequitur Borromæus ad suas cuique partes, tum Conseruatoribus, tum Collegis rectè obeundas; Doctoribus item stipendia decernit, queis honestè alantur. Enimuero hanc ingentem lætitiam, quæ Federicum ob fundatam rem Ambrosianam perfuderat, alia maior est sequuta, cum cælum Carolo patrueli decretum est. Antequam tamen Borromæus Romam ad cælestes honores Sanctissimi Cardinalis proficisceretur, externa auxilia ad amplificandam Bibliothecam implorauit. A Cœnobitis, qui terras ad Athum in Macedonia *Monte Santo.* colunt, libros Græcorum, atque Illyricorum exquisierat Iacobus Luccarus, & Michael Maronita, ac interea *Literis 15. Cal. Septembr.* quidquid Luccarus collegerat, aut cum legatione in Oriente fungeretur, aut longà peregrinatione lustraret prouincias, quæ ad Occasum pertinent, descriptum mittebat ad Cardinalem, singula etiam de gente Otomanicà tradens, atque ab origine vsque repetens, adiectis insuper annalibus Epidaurijs. Immo idem Michael cessationem suam oderat Epidauri; cum enim regionem vastarent Turcæ, *Ragusa.* inanem parandis libris operam collocabat, ac proinde volebat Aulonem, quæ in potestate Turcarum est. *Vallona.* Nec Romæ Ioannes à S. Maurà, Græcus homo, minimè segnis librarius otio consenescebat (nam illius operà vtebatur Federicus); *Riuola lib. 4. cap. 14. in vita Card. Fed.* is enim (quemadmodum nuntiauerat per literas Papirius Bartolus) codicem *homiliarum* Diui Cyrilli, quem descripserat, conferebat *Sexto Cal. Apr. & 5. Cal. Sept.* cum Vaticanis exemplaribus, sicubi mendosa scriptio ab emendatis codicibus dissentiret. Borromæus quoque ad alendos Collegas prouentùs Ambrosianos auxerat; nam amplissimos fundos emerat prope pagum *Gudi Gambareni* perennibus aquis irriguos ad beatitatem soli. Cum verò ineunte Nouembri Pontifex Max. in cæli-

tum numerum esset relaturus Beatum Carolum, adornandum fuit iter Federico ad patruelis sui *apotheosim*; idcirco Conseruatorum, & Collegarum punctis facta est potestas Iosepho Ripamontio, Antonio Gigæo, & Benedicto Sociaco, vt irent comites itineris, atque conditorem Collegij sui Romam prosequerentur. Quandiu verò in ea vrbe commoratus est Borromæus, cæremoniæ eius pompam, & magnificentiam regio sumptu curauit. Nobis tamen satis erit indicasse nonnulla, cum eam consecrationem totam Grattarola disertè descripserit, sicut vsurpauerat ipse oculis, & eius cæremoniæ initia, atque exitum solicitè apud Purpuratos Patres, & reliquos Ordines tractauerat. Sacræ quidem vestes tum tegendis aris, tum ad sacros operantium amictùs acu pictas, gemmisque distinctas ita miratus fuerat Angelus Rocca Præsul literatissimus, atq; Aedituus maior Summi Pontificis: vt vaticinaretur, Quirites eiusmodi indumenta, & opes visuros nunquam; immo ipse Pontifex Maximus negaret Romanas acùs phrygiæ eius artis opera conari posse. Nos cum libros rationum in hac Bibliotheca consuleremus, qui expensas consecrationis fideliter narrant, ancipites diu fuimus, vtrùm plus æris in eam cæremoniam impensum sit, an effusum, an vtrumque. Siue enim italico, ac phrygio opere elaboratas vestes æstimamus, quæ ad Romanam, ac Mediolanensem pompam sunt paratæ, siue substructam in Romano Templo Diui Petri insanam molem, siue in apparatu *Metropolitanæ* Basilicæ Insubrum, vestiendis videlicet immanibus pilis, ac pingendis tabulis, quarum maiores facta Caroli spectantibus offerrent, minores verò mala, & morbos à cælesti Auerrunco depulsos referrent, tum excitandæ in ipsius Sanctissimi Præsulis tumulo aræ sub profundo despectu testudinis, ingentibus impensis

Libro, cui titulus I successi marauigliosi di S. Carlo. Grattarolam laudat Sociacus lib. 6. epig.

Ex Grattarola par. pr. cap. 47.

omnia peracta reperimus. Tanti nimirum stare debuerat Mediolanensibus ea pompa; alia enim omnis aut minor fuisset magnificentiâ ciuium, aut impar eius magnitudini, cui cælestes honores quærebantur. Eam sanè dum instrueret pari animo, sumptuque Federicus, commendauit Antonius Seneca magnificentiam Principis, monuitque, vt magnitudinem, ac fastigium Ambrosianæ infulæ, tum sacri muricis decus acceptum Beato Carolo referret, qui teneram illius ætatem compositissimis moribus finxisset; cum enim vir Sanctissimus curam in se adolescentis Federici reciperet, Ludouici Monetæ viri lectissimi, atque ipsius Senecæ iudicio, professus est, se formandi patruelis sui libenter negotium suscipere, quòd Ecclesiæ toti, Mediolanensi præsertim, futurus esset adiumento. Nec fefellit ea diuinatio vatem; tantum enim oraculum Federicus impleuit. Iam redierat Romà Cardinalis, cum abit missus à Borromæo in Hispanias Franciscus Bernardinus Ferrarius. Placuit Federico ingenium hominis, non modò quia obeundæ erant prouinciæ, quæ illustres viros gignunt literis, verùm quia dexteritatem miram inesse Ferrario intelligebat ad illam negotiationem. Accedebat Græci, Latinique sermonis scientia, tũ apta indoles captandis moribus exterorum; & quidem bene cœptis aspirauerat primùm fortuna, postea obstitit propter incommodam valetudinem Ferrarij. Sic nostris consilijs fata imponunt: & quibus mens valida est, eorum conatibus corporis interdum imbecillitas officit. Cardinalis probauit iter maritimum breuius, ac vtilius ob Saulianam Bibliothecam, quam prostare pretio apud Ligures acceperat. Iuuit hospitem Ferrarium Genuæ Bartholomæus Clappius, quem ad Bibliothecam Cucullatorum deduxit Orientalium linguarum codicibus opulentam, atq; eadem operà explorare

Literis 12. Cal. Septembres.

Anno 1611.

Ex literis eiusdem Clappij 5. Cal. Maias, & Nonis Maijs.

Brugnetto. plorare iussit libros, quos Episcopus Brugnati ceu amplam Musarum gazam comparauerat. Simul ex eiusdem Clappij literis intellexerat Borromæus, quàm diligenter suum pensum accuraret Ferrarius in exquirendis libris descriptis in Cœnobio, quod vulgò vocant *Hospitalettum*; sed frustra locatus labor negotiationem perdidit; nam eà lege Philippus Saulius suos codices legauerat Cœnobitis, vt eos illico faceret exhæredes bonis suis, si libri vnquam venum irent. Itaque nauigatio cogitari seriò cœpta est; quippe Ligustica expeditio non vltra quærentem morabatur. Obstructos enimuero alios omnes ventos fuisse, præter Iapyga tum putamus, cum soluit Ferrarius; nam celeri adeò, pacatoque cursu lymphæ detulerunt vectores, vt triduo transmiserint mare in *Barcellona.* ferum, ac tenuerint Barcinonem. In ea vrbe prosperè transacta negotiatio est; nam quemadmodum totius citerioris Hispaniæ creditur florentissima, ita quærenti Ferrario plurima volumina obtulit notæ primoris. Et quidem codices lectissimorum scriptorum, quales fert Hispania literatis hominibus, atq; Academijs compluribus felix, in officinis proponebantur emptori, nec alibi plumbeis formis impressi; singulari fortasse ornamento eius vrbis, aut ciuium studio, aut opportunitate portus, quò facilè ad regiones exteras deuehuntur. Profectus Bar- *Lerida.* cinone adijt Ilerdam, nec sine magno peregrinationis *Saragozza.* suæ compendio, ab Ilerda Cæsaraugustam. Inde Com- *Alcalà.* plutum venit inclytam omnis literaturæ sedem; habent hìc nimirum scientiæ cultores optimos mirà ingeniorum felicitate grassantes ad summum decus, earum præsertim facultatum, quæ nodis implicant mentes. Complutensis enim Academia omnium Philosophorum scholis abdita disciplinarum mysteria interpretatur. Tanti igitur gymnasij fama peregrinantem Ferrarium seriùs dimisit,

ſit, quòd alloquio doctorum hominum frueretur, & cõquirendis codicibus in eà vrbe omnino longiùs reſiſtere deberet. A Complutenſibus vadit in Carpetanos, atq; ad Hiſpaniæ totius columen Madritum. Cælum etiam exteris mite: tellus non modò pluribus aquis irrigua, ſed hortenſibus etiam opibus, quà ſoli ingenio, quà cultu diteſcens. Amnis, vulgò *Manzanares*, ex montium cacumine delapſus ad regias ædes fluit. Iungit vtramque ripam fluminis pons multiplici arcu ſubnixus: alueum verò definiunt arbores miræ ſalubritatis aquas vehentem, tum curandis corporibus, tum ad leuandos æſtùs. Forum ingens quadrati operis, veteri hippodromo ſimillimum, latè ſinum Madriti aperit; id loci ſpatium cingitur propylæo, quo ſublata ſpectacula ad deſpiciendos ludos. Regis palatium veteri ſtructurà conditum: frontem molis excitauit Peregrinus de Peregrinis Archimedes Mediolanenſis, cùius ars potiſſimùm eminuit faſtigio immanium operum, quæ in vrbibus, agroque Inſubrum admiramur. Madriti Ferrarium comiter habuit Hieronymus Caimus Patritius Mediolanenſis, in ſupremo rerum Italicarum Conſilio *Regens*, ac peregrinationi hominis nunquam ſuis ſtudijs defuit. Inde itum ad Toletanam vrbem; quidquid ibi apothecæ propoſuerant venale, acceſſit Ferrario; nam vrbs ea, quà magnitudine, quà frequentià ciuium, atque vicinià regiæ ſedis, literarias eiuſmodi merces habet opulentiſſimas. Salmantica tum verò fuerat obeunda, quemadmodum Bætica Prouincia, ac Luſitana: verùm quia inanes eas ſedes libris periti locorum affirmabant, minimè illam expeditionem Ferrarius ſuſcepit. Et quidem Salmanticenſi itinere, quamuis breuiori, fortaſſe abſtinuit, quòd iam morbo tentari cœpiſſet: alioqui nobilitas gymnaſij inuitaſſet hominem in rebus eiuſmodi minimè hoſpitem.

Caſtiglia nuoua.

Madril; Madritum appellãs Ferrarius in Lexico Geographico, Ripamontius in vita Federici lib. 3. cap. 18.

Vt liquet ex literis ſexto Nonas Quintiles.

Toledo.

Salamanca.

Andaluzia.

Portogallo.

Interea

Interea cum apud Carpetanos curâret Mediolanensis Bibliothecæ incrementa, Escuriaci ingentem Bibliothecam à Philippo Secundo Rege Hispaniarum substructam inspexit in Cœnobio Laurentiano. Insanæ quidem molis conclauia, quorum alterum vulgatos codices, alterum descriptos continet, Philippum hunc Macedone maiorem esse affirmabunt, atque Philippico nomini infensum Demosthenem conciliarent, si ab inferis posset excitari. Inuasit ab Escuriaco reducem Ferrarium longinquus morbus, tum quia nondum assueuerat cælo, tum quia iter fecerat ad inquirendos codices Quintili mense, cum Procyon furit noxius nimiùm corporibus. Difficilè autem expugnari poterat morbus; quod enim præsentissimum erat in secanda vena remedium, ea incidi minimè poterat, cum esset *cacostomachos*. Se se tamen laboranti Ferrario pro virili adfuturos, & Hercules Ramusius medicæ falcutatis peritissimus, & Hieronymus Castanus nuntiauerant Cardinali, qui ad deferendam Philippo Regi vnam ex costis Diui Caroli missus fuerat Madritum à Federico. Defunctus tandem morbo excessit è Carpetanis, atque Cæsaraugustæ conuenit Gabrielem Soram virum ex Sodalitate Iesu doctum in primis, qui instructam à se Bibliothecam humanissimè Ferrario ostendit. Redeunti placuit iter terrestre, superatisque Pyrenæorum montium iugis, quæ Hispaniam dirimunt à Gallia, contendit Auenionem ad Patritium Fattorium suauissimum hominem (vt sæpissime eius viri comitatem laudauit mihi memor maximè officiorum Ferrarius) à quo cum audiuisset Fattorius acceptissimum fore Borromæo Antistiti, si codices, & membranas conquireret ad opulentiam Ambrosianæ sedis, omnem suam operã adhibuit, scriptis etiam ad Cardinalem literis, quibus monebat Federicum de libris à se repertis: quos inter recense-

Escuriale.

Abrahamus Ortelius, & Iacobus Middendorpius.

Literis 3. Cal. Sextiles.

Riuola lib. 4. cap. 21. vita Fed. Borr.

Ex literis Cal. Decembres.

censebat códices *Decretalium* (vt vocant) descriptos, ornatosque picturà, ijque ferebantur quondam in Ioannis Vigesimi Secundi Pontificis Maximi potestate fuisse. A Transalpinis ad Gallos Insubres reuenit cumulatà Cardinalis lætitià, cum sospitem Ferrarium cerneret, aduectamque simul librorum copiam, quam Hispana peregrinatio comparauerat. Nihilo felicius peregrinatum legimus Michaelem Maronitam, nec morbo tristem tantùm, sed etiam funestatam ipsius Maronitæ letho expeditionem, quemadmodum narraturi sumus. Michael hic, cuius antè meminimus, cum esset inter Federici familiares, multùm sibi emendatis moribus, ac literis demeruerat herilem animum, seque negotiationi tantæ idoneum probauerat. Porrò Maronitas appellari gentes eas satis constat, quæ Libanum montem colunt (quamuis aliæ eiusdem factionis etiam in vrbibus Damasci, Hierapolis, Tripolis Syriæ, atque in insula Cypro versentur) à Marone quodam morum, ac disciplinæ seuerioris restitutore. Accipit igitur à Cardinali Michael commendatitias literas ad Marcum Parutam, & proceres Venetos: quibus magnopere commendauerat Borromæus Maronitam euntem ad damnatas ferè terrarum orbis prouincias, Persas videlicet, Babylonios, Aegyptios, & Medos; cur autem profectionem hanc vnam minimè alicui de Collegis mandauerit Federicus, idcirco opinamur, quòd pars alijs peregrinationibus fessi, pars operibus lucubrandis essent addicti, quæ veluti scriptorum vicaria terras omnes peragrarent. Fortasse etiam Hispanæ peregrinationis exitu permotum Cardinalem arbitramur, ne Collegæ morbo impliciti Musas habere res suas iuberent, aut missum ad populares suos consultò Michaelem: vt, cum patrias sedes repeteret, gratior esset tribulibus, atque adeò in-

Libro primo.

De Maronitis agunt in literis suis nunciatorijs ad Summū Pontif. quæ in Ambros. Bibl. seruant, Elianus, & Raggius ex Societ. Iesu. Damasco, Aleppo, Tripoli.

gentem prædam ex Maronitarum forulis conueheret. Ergo Maronita literis Federici commendatus optimatibus Venetis, Parutæ operà maximè vsus est Venetijs, admissus etiam in onerariam nauim, quæ Prætorem Hierapolis ad sedem illam, honoris obeundi causà, ferebat. *Corfù.* Idibus Iunijs ingressus iter ad calendas sextiles Corcy- *Ex literis sept. Idus Augustas.* ram tenuit, peregrinatione Salmatij viduatam opibus, *Zante, e Candia.* statimque alias insulas cogitauit Zacynthum videlicet, & Cretam. Ex Zacyntho quidem, cum eam insulam *4. Idus August.* adijsset, scripsit literas Cardinali, indicans operam, studiumque suum in comparandis codicibus; quæ sanè *Dec. V. lib. 3. cap. vndecimo.* literæ desiderare videntur Ripamontij in scribendo fidem, qui Maronitam ex Corcyrà rectò itinere profectum Tripolim Syriæ affirmauit, ad quam vrbem concessit postea magno peregrinationis fructu. Namque oblatis sacris muneribus, quæ largè tradiderat abeunti Federicus, incendit adeò Præsulis, atque ciuium animos, vt pro se quisque gestiret hunc literarum institorem cumulare codicibus, nobiliora quæque depromendo. Inde, postquam refertam libris arcam religiosis hominibus Franciscanæ familiæ in Italiam profecturis commisit, ad montem Libanum peruenit. Natale id fuerat solum Maronitæ, atque cum ibi Antiochenorum *Patriarcha* principe tanquam in sede cunctos latè populos moderetur, detulit Michael Antistiti sacra dona, exuuias nimirum Diui Caroli, casulam vnam, atq; calicem ad rem diuinam. Quæ munera cum mirum in modum Petrum *Patriarcham* deuinxissent Borromæo, gratias deinde egit, *19. Cal. Sept.* significans præterea animum suum, atque earum gentium vota: velatum se tradito amictu fecisse coram Archiepiscopis, & Episcopis, qui sibi obtemperarent: eundem calicem impositũ aris ad potum Diuini Sanguinis, populo interea sacris circumfuso: omnes simul, cum *Li-*

turgia perageretur, pro incolumitate Federici implorasse clementiam numinis: aliquot Chaldæorum libros iam creditos Michaeli, aliosque traditurum insuper, si offerantur; quòd ad se attinet, obæratum, ac nexum esse Cardinali, quemadmodum id intellexit ex Georgio Amiræo Archiepiscopo, cum viueret Clemens Octauus: eiusdem benignitati commendatum suo quoque nomine velle Georgium Antistitem Cypri ad legationem Romanam proficiscentem. Hæc *Patriarchæ* illius sensa fideliter exposui, quemadmodum literæ narrauerunt legenti. Ventum inde est Hierosolymam; in ea vrbe Biblia *Gierusalemme.* descripta chaldaicè sunt empta; iamque volebat Babylonem: verùm, prohibente procellà, maluit adire Byzantium, quàm in Aegyptum penetrare. *Cairo, ò sia Babilonia.* Byzantij verò *Constantinopoli.* quamquam iam dudum artes ingenuæ ob turcicæ feritatis impotentiam defloruerant, plurimos tamen coemit libros, quà Medicæ, ac Astronomicæ, quà Arithmeticæ facultatis, Turcicis item, Persicisque literis exaratos codices, Paruta Veneto homine eam conquisitionem iuuante, qui tum Constantinopoli morabatur. A Byzantio reuertitur Hierosolymam; audiuerat siquidem ex Franciscanis complures Chaldaicorum libros in ea vrbe venales proponi. Lustratà iterum Hierosolymà post varios tempestatum, atque locorum, hominumque casùs, ex quibus partim bono dolo, partim beneuolentià Diuùm emerserat, Hierapolim reuenit, vbi Persici, at- *Aleppo.* que Armeni sermonis volumina collegit. Inter hæc adesse lethum homini: siue vis morbi deiecerit Michaelem longà nauigatione, laboreque confectum, siue cum obiret vicinas regiones, contractà tabe, nam vulgaris morbus per eos dies finitimas Hierapoli sedes depopulabatur. In cœnobio Franciscanorum mortalitatem expleuit: ex eoque Ordine cœnobitarum vnus fatum Ma-

 ronitæ

ronitæ nuntiauit Cardinali. Triste id nuntium fuit, cum desiderio ipsius Michaelis, tum iacturæ metu, ne collecta librorum copia periret; quamquam veluti funeris prouidus Maronita miserat cuncta ad Parutam, eaque postmodũ reddita Federico. Maximam vim pecunię Borromæus in consanguineos Michaelis effudit, gratum hàc ratione animum suum testatus, cum reddere superstiti beneficium haud integrum esset. Sic ereptus nobis est Maronita neutiquam rudis, & barbarus, quales habet tellus illa cultores turcicà crudelitate efferatos, verùm suauitate morum, & disciplinis ad humanitatem factus. Profectò spem Borromæi pręcidit lethi malignitas; reuersus enim Maronita tanto negotiationis suæ fructu, quantum attulit, cætera fuisset executus, quæ literas exornare potuissent. Omnis itaque peregrinatio in Michaelis funere conquieuit: nec quisquam ampliùs ad exteros missus, nisi Gigæus, cuius expeditionis rationem reddemus, cum tempus poscet. Et quidem me quoque iuuat, velut ipse in longi itineris partem venerim, conquisitiones tandem omnes peregrinantium Insubrum descripsisse. Tot enim terras Europæ, atque Asiæ, quas certè nunquam pedibus teram, regionum inter se interuallo longè dissociatas, peruagari scribendo debui: vt iam alienà peregrinatione fessus litus libentissimè attingam. Præterea nemo non vnus ęquũ magis animum afferet ad euoluenda rerum monumenta, quæ penè habitant in oculis; nam citra mendacium referuntur, ac legentium animos blanditer tenent. Quamobrem redimus ex peregrinationibus ad Ambrosianam molem gestiente animo, cum cætera deinde futura sint in expedito; veluti qui se itineri commisit, si ex saltibus, ac præruptis montium iugis euaserit, reliquam viam vorat: ita nos eo lubentiùs prosequemur reliqua, quo longius iter emensi peregri-

nas

nas regiones peragrauimus aliquando, immo tot maria alienâ nauigatione traiecimus. Hic idem annus Collegium ditauit; nam Pontifex Maximus pecuniam Ticinensi Borromæorum Collegio latè ex superuacaneo reditu redundantem tanto rursus operi donauit: atque à Mediolanensi Nosocomio empta prædia in agris Laumellinæ rem Ambrosianam amplificauere. Super hæc conquirebantur adhuc codices; Alexander Turrianus Antistes Scythiæ, & Hierapytnæ sic egerat cum Cretensium Archiepiscopo: vt ambo operam suam omnem in comparandis voluminibus promitterent, seque eam prouinciam cæteris Cretæ Episcopis demandaturos, quorum nomenclaturam fusè suis in literis exsequitur Turrianus. Pisis collegerat Gratius descriptos codices Græcorum, qui olim in potestate fuerant Mercurialis: ac Romæ aureis numis quindecim emerat Papirius Bartolus librum de illustribus Italorum familijs, cui (vt arbitramur) adulterinum Fanusij Campani nomen veterator Cicarellus imposuit. Neapoli res feliciter procedebat Fabij Leuci dexteritate; quærebatur autem ibi à Guidone Caualcantio Arabici sermonis docto liber vocum eius linguæ (vulgò Camus) quem cum Regi Hispaniarum antea dono dedisset Caualcantius, indicabat eiusmodi codicem Byzantij centum aureis venalem esse. Hunc verò Camum accepimus pòst, ac linguæ Arabicæ studiosis profuit magnopere. Et quia Federicus inducere in Collegas nostros Arabici sermonis scientiam decreuerat (quemadmodum postea felicissimè Gigæus est assecutus) transegerat negotium Franciscus Platea cum Didaco Vreensi verbis Borromæi, vt se Mediolanum ad doctrinam eius linguæ conferret. Satisfacere tamen Cardinalis voluntati minimè potuit Didacus, quòd Neapoli ob rei Hispanæ commoda moraretur: studia quidem

Ex dipl. Pauli V. decimo tertio Cal. Augustas.

Ex publicis tabulis 13. Cal. Septembres.

Literis pridie Cal. Ian.

Leo Allatius de hoc libro in animaduersionibus ad libros Alphonsi Cicarelli.

Ex literis sexto Cal. Octobres.

Literis 4. Nonas Octobres.

sua

ſua indicauit, atque rationem comparandi Arabum codices, pollicitus etiam iturum ſe in Orientis plagas ad eiuſmodi negotiationem. Hanc exercitationem, ac diſciplinam Orientalium linguarum gratulatus eſt maximè Federico Ioannes à Ieſu Maria Antiſtes Carmelitarum *nudipedum* (vulgus excalceatos vocat), quòd plurimùm eſſet futura ex eorum vſu, qui ad ſacram Perſidis expeditionem mitterentur. Quæ Ioannis ſenſa teſtatus etiam eſt Antonius Seneca; nam cum Federicus ingenti incremento augere rem Chriſtianam vellet, voluebat animo quemadmodum *orthodoxæ* Religionis rudimenta Perſicè deſcripta in mediam barbariam inferri poſſent. Tantis verò cogitationibus ſeruire debuerant Ambroſiani Collegæ in ſcribendo *catechiſmi* codice, & ſeuerioris inſtituti Carmelitæ, quos tum Cardinalis inducebat in vrbem, amplis deinde ſedibus exædificatis in regione, quam à Nouellio Tricongio Nouam appellamus. Reperimus quidem, cum literas ad Federicum ſcriptas digeſtis in annos ſingulos voluminibus colligeremus, *nudipedes* Carmelitanos de Perſicà expeditione retuliſſe Cardinali, memorando homines ſecuri percuſſos, exciſaſque antè familias, quàm veri numinis cultum eiurarent; quæ tabulæ indicant ſtudia Borromæi, cui velut duci, atque auſpici nunciarentur enucleatè Catholicæ inſtitutionis incrementa. Cum tertio quoque anno, vt Ambroſianis legibus cauetur, Collegæ iubeantur vulgare typis lucubrationes, aut ſaltem adornatum opus oſtendere Cenſoribus, abrupit moras omnes Poeſis Sociaci. Factà ſibi à Salmatio Præſide Collegij poteſtate (id enim eſt moris) edidit Sociacus ſyluas, atque opuſcula ſacra blandientibus vtique Muſis, cum vbique accuratæ imitationis veſtigia emineant in adumbrandis Papinij ſyluis. Sociacum æmulati Doctores cæteri profeſſi ſunt anno ſequenti,

Anno 1612. Literis 18. Cal. Ianuarias.

Perſia.

Literis 14. Cal. Ian.

Riuola lib. 3. cap. 28. in rebus geſtis Federici.

De Nouellio Cagnatus variarũ obſeruat. lib. 3. cap. 2., & Plinius lib. 14. ca. 22., & Alciatus hiſt. lib. 2. eiuſque ſimulachrum adhuc imminet portæ vrbis.

Literis Proſperi à Spiritu Sancto anni 1625.

Anno 1613.

ſequenti, quibus ſtudijs darent operam; & quidem Salmatius publici fecit iuris libros Ioannis Zonaræ in Canones veterum Conciliorum, quos latinà primus omnium linguà donauerat: & Ferrarius de antiquo Eccleſiaſticarum epiſtolarum genere eruditiſſimum opus vulgauit. Collegarum autem lucubrationes mittebantur ad exteros, mandante Federico, atque viciſſim referebantur ad nos alij codices, quos deferendos curauerant Andreas Schottus ex Sodalitate Ieſu, & Hieronymus Gratianus Carmelita. Madrito Hercules Ramuſius miſerat codicem deſcriptum Arabicè, ſibi ab Alonſo Ramone traditum; apud Turcas verò, atque Baſilianos Cœnobitas in monte Atho Georgius Barbatus Epirota libros græco ſermone exaratos, quos Olgiatus Bibliothecæ Præfectus ab eo expetiuerat, ſe inueniſſe nuntiauerat Cardinali; Epidauri autem Guido Caualcantius rem hanc librariam pro virili curabat. Cum eodem Epirota egerat Hieronymus Comes, vt antiqui Græcorum Patrum codices compararentur; quorum aliquos cum iam Romæ Mauritius Bimius, librarius ad rem attentus ſatis, deſcripſiſſet, eos auidè poſtea expectabat à Bartolo Cardinalis. Horum verò ſtudia erga Borromæum præuerterat Athanaſius Miſiæ ſuperioris Antiſtes, miſſo homine, qui vndique græcanici ſermonis libros coëmeret, exſcriptos in primis. Quæ exterorum officia cum Ambroſianas opes amplificarent quotidie, vendicauit ſibi interea Religio Federici curas, atque ad alterius molis magnitudinem Aronenſium montium faſtigia ſubmiſit. Videbimur hìc aliquibus fortaſſe ab rerum ſcribendarum ordine declinare, ſi de natali cubiculo Diui Caroli, atque cellulis ad Religionem loci poſitis tradamus; verùm iuuat, varietatibus diſtinguendo opera, legentium tædio obuiam ire, neque enim importuna erunt hæc diuerticula, quando

Literis Antuerpiæ ſcriptis 6. Cal. Apr.

Literis Cal. May.

Literis per Hieronymum Batталeam ſcriptis ſexto Non. Quint.

Literis Nonas Octobres.

Anno 1614. *Literis 13. Cal. Iunias.*

Literis vndecimo Cal. Quint.

Bulgaria.

Literis Idibus Aprilis.

do nouam molem Federicus, atque substructionem totam Ambrosiani Collegij Conseruatoribus commisit. Quà Verbanus lacus stagnantium latè aquarum desidiam indignatus lymphas erudire videtur ad cursum, ac paruo locorum interuallo exundans, violentum deinde amnem per medias cautes propellit, lacum vtrinque claudunt duo oppida [a] Arona, & Angleria. Hanc non obscuri [b] scriptores, aut ab Anglo Hectoris filio, aut à nepote Aeneæ conditam ferunt: quamquam alij malint parentes oppidi fuisse Anglos Saxones, qui cum Longobardis in Italiam irruperant. Idque oppidum quà magnitudine sedis, quà opibus, ac imperio finitimarum gentium in vrbem excreuisse postmodum, regiumque ibi domicilium Regem Bellouesum posuisse. Apud rerum Mediolanensiũ scriptores, immo in tabulis publicis, vrbeculam hanc frequentiùs Stationæ, quàm Angleriæ nomine appellatam legimus, siue à statione militum Romanorum, quorum meminit [c] Bonauentura Castillionæus, siue à sede Præfecti, qui accolis Verbani ius diceret, siue quia statio illa esset nauigijs fidissima, cum recedentes in sinum aquæ portum aperiant. Corius autem à Stationo quodam appellatam docet, qui deletum à Gothis oppidum restituit, suoque nomine insigniuit. Hæc propiora veris existimamus, quàm vt eius oppidi originem ad filium, aut nepotem Aeneæ authorem referamus: vrbis autem eius vestigia se nunquam reperisse Carolus à Basilica Petri profitetur. Cæterùm Angleria, cum Longobardis cessissent cuncta, venerat in potestatem Athonis Vercellarum Episcopi, qui regio genere prognatus, cum palatium, & pomœrium legasset Archiepiscopis Mediolanensium, Pontificales diuitias auxit in maius. Delectatus postea loci ingenio, ac montis fastigio, munitissimam arcem substruxit Ioannes

Diplomate anni 1625. Id. Nouembris.

Lago Maggiore.

a *Arona, & Argiria.*

b *Bugattus lib. pr. hist. Corius parte pr. & Castellus in Mss. Alciat. in Inscrip. Mss. Castillionæus de Gallis Insubr. Ripamons lib. 7. hist. Eccl. dec. pr. Gualuaneus Flamma, Bergomen. in suppl. chron. lib. 12. ad annum 1023. Merula in antiquit. Gall. Cisalp. lib. pr. c. 8. Puricellus in monum. Basil. Ambros. n. 578.*

Inglesium etiã fuisse appellatã Angleriam tradit Chalcus lib. 10. hist. p. 213.

c *Libro de Gallorum Insubrum antiquis sedib. Lib. pr.*

In libro, cui titulus Nouaria sacra lib. pr.

Ex tabulis supremæ voluntatis.

Idem Castillionæus.

nes Vicecomes infulà, ac dominatu Infubrum potens; cuius tamen antea conditorem fuiſſe Othonem Vicecomitem Bugatus, Rolandum verò Regem Angleriæ tradit Caſtellus, atque altiſſimum in penitioribus cautium viſceribus puteum effodiſſe, quem etiamnum incolæ, adulterino nomine, Orlandi appellent. Vicecomitum quidem magnificentiam, atque adeò authores fuiſſe arcis eius, probant parietes Othone plurimo picturati; tanti autem moratos fuiſſe Mediolanenſium Duces oppidum Angleriæ legimus, vt ſe Anglos, atque Comarchos eius oppidi vocitarent, rati ſe nimirum ornatos eorum nomine, ac poſſeſſione, qui regnum Italiæ obtinuiſſent, atque Imperatoribus, antequam inaugurarentur, *Liturgia* librum ad ſacramenti ſanctitatem proponerent, & Crucem paulò pòſt eorundem oſculo offerrent ad eam columnam, quæ adhuc vetuſtatis ingratijs ſtat ad valuas Ambroſianæ Baſilicæ. Sed, vt mos eſt rerum humanarum alternis ſemper vicibus fluctuantium, inuaſit Angleriam, ſublato Archiepiſcoporum dominatu, Matthæus Vicecomes, cuius flagitij causà communione ſacrorum eſt prohibitus à Caſſono Turriano, qui eo tempore Pontificatum Mediolanenſem obibat. Noſtrà ætate Angleriam tenet inclyta Borromæorum Familia, quemadmodum reliqua Verbani ora eidem genti paret. Ex aduerſo in lacus litore Arona vrbis ſpeciem mentitur, incluſa mœnibus, & portu, emporioque commoda finitimis. Huic oppido arx imminet munitiſſima, in imperio quondam Archiepiſcopali contenta, nunc Martis opibus tuta prouinciæ Mediolanenſis fines tuetur. Ergo cum in arce Aronenſi Diuum Carolum parens Margarita Medicæa eſſet enixa, neque illuc ob militis præſidiàrij ſtationem, ad colendum Borromeæ ſanctimoniæ domicilium euadere peregrini homines

Lib. 4. in hiſt., compendio Mſſ. vitæ Principũ, ac Ducum Med.

De Comitibus Angleriæ conſule Georgium Merulam lib. p. Chronic. Mediol. Caſtillionaeum in Mſſ. Puricell. in diſſertatione Nazariana c. 173. n. 6.

Corius parte 2., & Ripamontius dec. 3. lib. pr. Ripamontius de orig., & Pontif. D. Caroli lib. pr. De oppido Aronæ vide Merulã lib. 2. cap. 15. Bonauent. Caſtillionaeum, Erycium Puteanum ep. ad Lud. Septalium in ferculis 2. epiſtolar. Vicecomitem de Miſſæ ritib. lib. 2. c. 14. Carolum à Baſilica Petri lib. pr. Nouariæ Sacræ, & Alciatum in inſcript. Mſſ. Puricellum nu. 308. Triſtanum Chalcum.

mines possent, in proxima montium iuga euulsum sedibus suis natale cubiculum transtulit Federicus. Excitatum deinde templum sumptuosi operis Diuo est, adiecto in speciem Lauretanæ Aedis cubiculo, cui circumfusâ iterum luce sidera alluserunt, quemadmodum ex tabulis testata res est. Lapidem primum salutari signo, atque cæremonijs ritè expiauit Federicus: aderantque spectaculo Philippus Archintus Nouocomensium, & Petrus Georgius Odescalcus Viglebanensium Antistes, clara item, atque obscura capita affinium agrorum, & Verbani. Monti impositum Caroli nomen, ædiculis per certa interualla dispositis: vt fictili opere subijciant oculis res gestas Diui, cuiusmodi sacella spectamus in Varisiano monte Magnæ Matris. Ijs autem ædiculis substruendis ingenti sumptu contulere Dux Allobrogum, Cardinalis Ferdinandus Taberna, Sodalitas Oblatorum, Ciuitas Brixiensis, Familia Borromæorum, Vicecomitum, & Littarum, ac nobiliora Collegia artificum etiam transalpinorum. Inædificauit etiam in eo monte Federicus Seminarium, cuius moderatorem præfecit operi toti sacellorum. Accessit postea ingens simulachrum Diui ex cupro (quale Detrianus architectus, si viueret, suo longè maius existimaret) cubitis tribus supra triginta in mirandam altitudinem procerum, latum sexdecim; fortasse etiam cum factum est, fieri minimè posse credidimus: attamen minor colossus magnitudinem Diui non æquasset. Maximi eius simulachri partes nondum coiuere, siue artis desperatione molem suam extimescentis, siue magnitudine sumptus. Colossum ære suo faciundum curauit Borromæus, ingentibus tantùm operibus architectandis natus: graphide descripsit Ioannes Baptista Ceranus pictor eximius. Nos vix Bibliothecam Ambrosianam attigeramus, cum explicandæ saltem gra-

Ripamontius li. 2. p. 3. hist. Mediol. Vicecom. loco ante monstrato, & Riuola li. 4. cap. 26.

Ex quæst. de hâc luce habita anno 1616., quæ seruatur in Tabul. Bibl. Ambr.

Riuola lib. 4. c. 26., Grattarola in libello de montis Aronensis dedicatione.

De sacellisASS ... Aronensis cōsule Manentū.

Vide Aelium Spartianum in Adriano.

graphidis eius subijt cogitatio. Tentata non semel res, nunquam tamen processit; conclauia enim nostra angusta sensimus, atque in sedes præter modum amplas induci posse censuimus. Suo iterum volumine intorsimus graphidem, ac intulimus in museum artis statuariæ, vno pollice contenti, quem fictilem proponimus oculis ciuium, atque exterorum ad æstimandam molem. Iam secundùm Collegij Ambrosiani leges (erat enim in exitu olympias) iubebantur abire magistratu Conseruatores, cum eis quinquennem prouinciam prorogauit Borromæus. Alius iniuit annus inglorius ferè. Ioseph Vicecomes ecclesiasticę eruditionis scientissimus primum volumen obseruationum suarum typis commisit. Liber est læui cupresso seruandus; inquiritur in ritùs, ac cæremonias veteres *Baptismatis*, & ex veterum Patrum, ac doctissimorum scriptorum oraculis singula depromuntur. Sacram hanc Vicecomitis eruditionem placuisse cordatis viris argumento est, quòd exteri codicem eum quærant ambitiosè; tanta vis est doctrinæ, præsertim cum demorsos vngues sapit. Certauit etiam cum Collegis nostris Georgius Longus Bibliothecæ custos; teruntur adhuc legentium manibus illius lucubrationes de annulis signatorijs antiquorum: quas profectò subseciuis horis natas conijcimus, cum tempus solidum exscribendis indicibus Bibliothecæ impenderit, eosque Olgiato Præfecto nuncuparit. Paulò maiora molitus est annus sequens; nam prospexit literis Federicus, ne desiderarent linguarum cultores, si quando funestum esset alicuius interitu Collegium. Igitur peregrini sermonis studia in Seminarienses scholas induxit Borromæus: & commendauit consilium Paulus Pontifex Maximus, scriptis breuibus literis. Pontificias, inquit, partes esse, vt eæ exercitationes, ac studia foueantur maximè, quæ sunt è re-

1615.

1616.

Nono Cal. Apr.

publicà: probatam iam omnibus eſſe Collegij Ambroſiani operam propter linguarum variarum diſciplinam, quæ nobis exoticarum facultatum arcana aperiunt; ne caſu, aut temporum inuidià intereant ea ſtudia, mandare ſe, vt duo, quatuorue adoleſcentes ijs exercitationibus ſubigantur in Seminario Mediolanenſi, eiuſdemque ſedis quadrà viuant: quam ſi rationes Seminarij negent, eandem dimidià tantùm penſione æris, quod reliqui conuictores exſoluunt, redimere poſſint. Hæc Pontifex; tanta ſcilicet eius exercitationis cura permouerat Federicum, vt quæreret etiam apud exteros hominem, quem ſtudioſis linguarum ducem præponeret, Arabici præſertim ſermonis. Nec erant; qui Perſicam interea, & Abyſſinam linguam traderent, quamquam id expetijſſet Borromæus à Paruta ſuo; immo eius ſpem deluſerat Arabs patrij ſermonis interpres; nam Antonius Caracciolus profectum eum cum Neapolitanorum Prorege in Hiſpaniam ſignificauit, paremque fore huic oneri Florentinum ciuem, cognomento Cinum, Maioris Templi *Canonicum*, & ſeruitio Hetruſcorum Ducis addictum. Expeditius viſum Borromæo: vt quoniam Gigæus iam elementa ſermonis Perſici, atque inſtitutiones eius callebat, ad Hetruſcos proficiſceretur. Fauit homini ſingularis humanitas Principum Medicæorum; nam inſtituto huic Ambroſiani Collegij, & Bibliothecæ ſtuduerunt magnopere, propenſiori quàdam voluntate erga Borromæam gentem propinquam ſibi, cultu certè, ac fœdere perpetuo literarum. Sanè Magna Dux humaniſſimè Gigæum excepit, cuius auſpicio ſe Piſas, atque Liburnum contulit, vbi collocutus cum ſeruo eſt Arabici, ac Turcici ſermonis peritiſſimo; nec loco humili natum mancipium officia, ac mores prodebant. Hunc dignũ eſſe pileo ſeruum ſignificabat

Ex literis Archiepiſcopi Reſponsa 4. Idus Ianuarij.

Literis 4. Idus Martij.

Literis nono Cal. Febr.

Ex literis decimo ſexto Cal. Decembres. Liuorno.

bat Gigæus Cardinali, percupidum eius disciplinæ tradendæ, iamque accinctum ad ministerium, si Gigæus docentem vellet audire. Memorauit quoque se iturum cum eodẽ mancipio Pisas; illuc enim Magnus Dux miserat seruũ Arabem, Abdalam nomine: vt sine arbitris, atq; opportuniùs inter ipsum, & Gigæum disciplina linguarum ageretur. In hac Gigæi mora mittebantur subinde ad Cardinalem ab exteris codices sermonis Turcici, operà Fabij Quæsitoris Melitensis: & inter Collegas Sociacus excitauit iterum Musas edito epigrammatum, atque *odarum* libello. Paulò seriùs visi sunt Collegij legibus paruisse Ripamontius, & Collius; nam octauus prope annus à Bibliothecæ institutione fluxerat, cum nondum lucubrationes eorum viderant officinæ. Rerum quidem agendarum magnitudo vtrumque scriptorem videtur desidiæ notà absoluisse. Ripamontius inquirere in Mediolanensis Ecclesiæ primordia, & Apostoli Barnabæ aduentum debuit, tum sequentia scrutari, librare scriptorum sententias ob antiquitatis caliginem vix nobis intermicantes. Hoc labore stetit prior *Decas* Pontificalium monumentorum, tantà vbique castimonià latini sermonis, vt in veteri Latio, non inter Insubres, Ripamontius natus facilè videatur. Collio longè grauiora fuerant tractanda, nã de Christi Sanguine agendum erat, quod opus non satis est expeditum ingenijs; difficilem tamen illam scribendi materiam eximià cum laude tractauit, atque eius viri nomen Cardinalis Ioannes de Lugo Theologicis effatis, & Ioannes Ferrandus suis lucubrationibus impressit. Eadem exhaurien- di laboris improbitas traxit in hunc annum lucubrationes Salmatij; prodierunt autem orationes Paschales Diui Cyrilli Alexandrini, quas omnes latinè vertit, professus initio operis gratum animum erga Andream Schottum mo-

Ex literis quinto Cal. Decemb., & ex epistola eiusdem Ducis quarto Nonas Nouemb.

Anno 1617.

In tractatu de Incarnat. disp. 4. sect. 1.

In libro, cui titulus disquisitio Reliquiarũ.

Anno 1618.

modeſtum hominem, & Ambroſianis Collegis, doctrinæ causà, deferentem cuncta. Acceſſit nouum opus Ioſephi Vicecomitis; indicauit in eo veteres Confirmationis cæremonias, tum egit de *Liturgiæ* ritibus, explicando originem, nomina, ac diluendo impia *hæreticorum* dicta diuinis inſtitutionibus, ac ſacris obloquentium. Ita externis lucubrationibus, atque domeſticis Bibliothecæ ſcrinia diteſcebant.





DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER TERTIVS.



Lijs ornamentis insigniuit Romanus Pontifex Bibliothecæ Collegas, sacris videlicet amictibus, quibus velati Ambrosianæ Basilicæ *Canonici*, aut *psalmodiam* peragunt, aut supplicatum eunt. Et quia indumenta eiusmodi Collegium vtrumque cum templi Ambrosiani, tum Bibliothecæ inter cæteros Ecclesiastici cœtus ordines amplissimè decorant, nos minimè abs re facturos opinamur, si de Ambrosiana Basilica, atque *Canonicorum* dignitate tradamus; quippe facilè hæc ornamenta Collegarum nostrorum eminebunt, quos Paulus Quintus eisdem velamentis, & cœtu nobilitauit. Basilicam Anno 1619.

eam ab Ambrosio ædificatam scriptores omnes tradunt: atque ob eius nomen, & tumulum appellant Ambrosianam. Coluit hoc fanum impensiùs Simplicianus Antistes suffectus Ambrosio, edicens præterea, vt Mediolanensis Prouinciæ Episcopi singuli, eunte in orbem hebdomadà, in eius ara maiori sacra facerent. Eam postmodũ aram aureis laminis, immo laminas propè ipsas vnionibus, ac gemmis texit Angilbertus Pusterla Archiepiscopus tanto sumptu, quanto olim Reges pubescentis Ecclesiæ Basilicas exornarunt. Huc cæteri Antistites Ambrosiani tumuli causà conuenire, cum cœtum Prouinciæ indiceret Archiepiscopus: cuius rei argumento monstrat adhuc odeum sellas veteres Patrum inscriptas nominibus vrbium, quibus singuli præsiderent; ipsius autem odei caput occupat sedes marmorea index cæremoniæ illius, cum Mediolanensium Antistes Concilio præesset. Eàdem in Aede sacra Imperatorum tempora ferreo diademate vinciri mos erat; & quamquam alibi redimitos interdum Cæsares tradant monumenta, coronamque sacram Modoetiensi templo Ioannis Baptistæ donatam, extra ordinem id factum putandum est, atque munere illo ferrei diadematis oneratos potiùs, quàm ornatos municipes Moguntiacos affirmat Merula, cum illa inaugurandorum Cæsarum cæremonia vrbi semper cederet inauspicatò. Porrò de *Canonicis* Ambrosianis varia prodidere scriptores, vt quisque aut ex vetustis tabulis hausit, aut veris propiora existimauit. Puricellus, vir cæteroquin doctissimus, tradidit à mystis quibusdam, quos Thado Archiepiscopus in Ambrosianam Aedem induxerat famulaturos cœnobitis, prodijsse *Canonicos*; quam certè originem cum indecoram nobilitati Collegij, tum veris minùs consonam arbitramur. Et quamquam Puricelli sententia placuit scribenti Vghello, nos tamen supra Tha-

Puricellus in Ambros. Basil. Monum. n. 1.

Flamma nu. 404., & Puricellus in Ambr. Basil. monum. n. 392., & in dissert. Nazar. c. 55 Ripam. dec. pr. hist. Eccl. l. 6.

Num. 44. in Ambros. Basil. monum., & in dissert. Naz. c. 80. Flamma nu. 628., & alij scriptores rerum Mediolan. liber Gallici sermonis cui titulus les estats &c.

Flamma nu. 356., & n. 504.

Pflaumern in Mercurio Italico, & liber Gallici sermonis, cui titulus les estats, empires, royaumes, & principautez du Monde *p. 174.*

Sansouinus in elogio vrbis Mediolani, cum describit nobiliores Italiæ vrbes, & alij script.

Merula lib. 2. antiq. Galliæ Cisalp. cap. 9.

Num. 119. in monum. Ambr. Basil.

Tom. 4. Ital. Sacra ad vitam Thadonis Arch. Mediol.

Thadonem rem altiùs repetentes, ad ipsius conditoris Ambrosij, ac Simpliciani tempora reuocamus; profectos enim Ambrosianos Collegas opinamur ex *Ordinarijs Canonicis*, quorum aliqui (discedentibus cæteris ad alterius Basilicæ cultum) maluerint ad tumulum Ambrosij psallere, vt obirent Episcoporum vices; nam adhuc Ambrosianæ Basilicæ *Canonici* priscæ maiestatis memores in ipsius *Metropolitani* templi odeo æqui sedent Mediolanensis Ecclesiæ Purpuratis. Primùm omnium constat, quo tempore Ambrosius Mediolanensi Ecclesiæ præsideret, *liturgos* fuisse addictos fanis: immo antè multò, quàm Ambrosius[a] Pontificatum teneret, legimus Faustiniano templo minimè defuisse cultores, atq; in illius Aedis Collegium Calimerium fuisse cooptatum. Quòd si alicubi eiusmodi mystæ versarentur *psalmodiæ*, ac templorum commodis seruientes, Ambrosiana profectò Basilica, cum cęteris emineret, debuit etiam insigniri Sacerdotibus: ne vacua tanti nominis Aedes, &[b] primaria quondam vrbis, nunquam ecclesiastico carmine vocalis, infrequentiam vbique hominum, viduasque sacrificulis aras deploraret.[c] Quorsum enim attinuit, cum prouinciæ Mediolanensis Episcopis graue esset singulis hebdomadis ad aram Ambrosianam operari, certo ære hanc faciendi molestiam depelli, nisi vt *liturgi* vicariam illis operam præbentes in Ambrosij Basilicà *psalmodiæ* & sacris vacarent? Sin autem vnum custodem Ambrosianæ Basilicæ præficimus, inanem illam sacrificulis complures annos fuisse ostendimus, donec nonagesimo supra septingentesimum Petrus Oldradus Archiepiscopus Cassinensem familiam, constructo *cænobio*, vocauit. Credant hoc inuestes pueri, vt taciti semper Ambrosiani parietes sacro nunquam cantu resonarent, sed vnus Præfectus cellæ, isque *Leuita* præsideret templo, cui Simpli-

a *Experiendia die festo S. Calimerij in horarijs precibus ex Ripam. lib. pr. dec. pr. hist. Eccl., & cæteris scriptoribus.*
Villa de septem Basilicis Vrbis Mediolanen.

b *Chalcus initio lib. 3. hist. pat., Arlunus sect. p. hist. Med. Puteol. hist. trip. lib. 2. cap. 26., in tabulis Tettonis de Badagio in Obizonem de Concoretio anno* 1134 (*quæ seruant. in tabul. Can. Ambr.*) *appellat. Archiep. Basilica, & auctor libri Gallici* les estats empires &c. pag. 174., & *Schotus in itinerario Italiæ in elogio vrbis Mediol.*

c *Gualuan. n. 405 ex Gualuaneo Placidus Pucinellus in vita D. Simpliciani, & cap. 74. Zodiaci Mediol. Eccl., & Ripamontius dec. pr. hist. Eccles. l. 6.*

plicianus, Ambrosij causâ, omnia detulerat. Immo cum Aunemondus, & Fortis tuerentur cellam, minimè præsidebant templo longè augustiori:[a] vnde cellam eandem facilè fuerat donare *Monachis*, præsertim cum Archiepiscopi preces (quemadmodum procerum solent) vim animis inferrent. Itaque minimè proximum vero putamus, vt quatuor ferè secula odeum, atque ara Ambrosij sacros cultores desideraret, nullo *Canonicorum* Collegio frequens; cum tamen ante Petrum Oldradum Diuus[b] Ioannes Bonus Archiepiscopus Collegium eiusmodi instituens, ipsas etiam *Canonicorum* Aedes excitasset Decij (oppido id nomen est, quod decimo ab vrbe lapide distat),[c] & in Modoetiensem Basilicam Theodolinda Longobardorum Regina, & in vrbanam Aedem Georgij Diuus[d] Natalis Archiepiscopus mystas *psalmodiæ*, & rei diuinæ causâ induxisset. Scilicet Ambrosianum templum, infulatorum Patrum, & Cæsarum sedes, *Martyrum Polyandrium*, minimè par esset Decianæ Aedi, Modoetiensi, aut Georgianæ: cum Diuus Maternus Decij, Ioannes[e] Modoetiæ, Natalis in Georgij fano *liturgiam*, ac preces exaudiret, Ambrosius autem in *Martyrum* delubro tacitam solitudinem, & elingue odeum ab astris spectaret? Ipse verò Ambrosius cæterà sapientissimus,[f] cum Eustorgianam Basilicam *Canonicorum* Collegio decorasset, adeò ne caruit corde, vt cum Aedem alienam exornaret, negligeret suam? Eos autem cultores Ambrosianæ Basilicæ, siue appelles *Canonicos*, siue honestà alià appellatione insignias, nihil moramur, modò ne vacuam tot annos sacrificulis Aedem fuisse fateamur, antequā Cassinenses aduenirent.[g] Huic sententiæ suffragatur Tristanus Chalcus (atque eidem consentiunt Ripamontius, & Villa); nam à Petro Archiepiscopo Ambrosianæ Aedi adiectos fuisse *cœnobites* scribit

a Ripam. dec. pr. hist. Eccles. lib. 5. pag. 351., & lib. 9. pag. 583

b Ex hist. Med. et tab. Archiep. Mediol. Donatus Bossius Vghellus Ital. sacr. tom. 4. ad vitam D. Ioannis Boni ex Cron. Archiepisc. Mediol. Mss. in Bibl. Ambros.

c In chron. Abbas Vrspergensis ex Mediol. hist. præsertim Ripam. hist. Eccl. dec. pr. lib. 8., & ex Mathæo Radero in libro Bau. Sāct. Paulo Diacono lib. 4. de Longob. c. 7., & lib. 5. cap. 4.

d De D. Natale Gualuaneus nu. 209.

d Puricellius in dissertat. Nazar. cap. 47., & Ripamontius li. 9. pr. dec. hist. Eccles. Vghel. Ital. sacr. tom. 4 ad vitam D. Natalis.

e Monzæ.

f Ripamont. hist. Eccl. dec. pr. lib. 2. pag. 132.

g Lib. 5. hist. pat. pag. 100. Lib. 6, & 9. hist. Eccl. dec. p. Io. Baptista Villa in libro, qui inscribitur [illegible]

ſcribit, cum vno tantùm *Canonicorum* ordine inſigniretur; quam ſententiam ne quis mendacem, & commentitiam cenſeret, contulimus cum *autographo*, atque ſimilia ſingula, fideliterque tradita inuenimus. Quæ omnia potiùs veris conſentire putamus, quàm vt Petrus Oldradus Archiepiſcopus, ac maioris templi myſtæ traderent Baſilicam hanc Ordini Benedictino æquis adeò animis, vt non ſe magno Parentis Ambroſij domicilio abdicare, ſed plebeiam ædem aliquam, ac vitioſo pariete fatiſcentem deſerere viderentur; deſerebant autem propterea quòd impatientes laboris frequentare Baſilicam eam nollent: cum tamen Prouincialibus Epiſcopis minimè laborioſum eſſet à Nuceto vſque templum adire Ambroſij ob rem ſacram peragendam, immo profectos è ſuis ſedibus incommoda, ac longa itinera ſuſcipere, vt in eodem fano ſuas vices implerent. Quòd verò ad ſacrificulos attinet, quos Thado Archiepiſcopus reliquis Sacerdotibus aſcribit, iam (vt liquet ex ipſius diplomate) colebant fanum Vitalis, & Agricolæ prope valetudinarium; idque egit Thado, vt in conciues cooptaret, emanciparet illos *cœnobitis* ad communem *pſalmodiam*, atque Caſſinenſium aris addiceret; ex his autem *liturgis* nemo vnus Collegas ampliſſimos prodijſſe affirmabit; nam ij famulabantur *Monachis*, affectabantur *Abbatem*, cum obuius venienti Archiepiſcopo procederet; iure autem ſuo colebant templum *Canonici*, atque dum Antiſtes Inſubrum cum *Abbate*, & *cœnobitis pſalmodiæ* intererat, Ambroſiani aberant: ne vulgaribus ſacrificis immiſti auguſtam loci, dignitatiſque ſuæ maieſtatem nimis æquarent. Si quis demum inficiabitur literas eas à Thadone Archiepiſcopo conſcriptas, ſubductis veluti columnis ruet hæc moles. Negat diſertè Ripamontius, appellando ſuſpectas, atque adulterinas;

Autographum ſeruatur in Bibl. Ambroſ.

In Monum. nu. 28.

Nucetum appellat Chalcus hiſt. pat. lib. 9. pag. 184.

In monum. Ambr. Baſ. n. 125, & 145.

In Monum. nu. 641, & n. 610. ſit mentio Saecularium.

Dec. pr. hiſtor. Eccl. pag. 595. lib. 9.

 cui

cui si assentimur, iniecta securis est toti disputationi. Verùm nolumus digredi longiùs ab instituto; refellemus enim Puricelli, atque Vghelli sententiam vberiùs, si opus erit, non quidem reprehendendi studio, sed veritatis aperiendæ causâ, ne gregarijs hominibus cooptasse Bibliothecæ Collegas credatur inconsultò Federicus, quos Pontifex Maximus Romanis honoribus decorauerat. Cæterùm Ambrosianos *Canonicos* exornauit Ludouicus secundus Rex Galliarum: Sigismundus verò Imperator ea ornamenta auxit in maius; cum enim *Canonici* Cæsaris inaugurandi cęremonias obirent, eos contubernales, conuiuas, & Imperatorij sacelli mystas creauit. Quem honorem impertiuit Collegio etiam Leopoldus Austriacus Imperator, firmando ea decora, quibus Sigismundus honestauerat *Canonicos*. Scripsit Leopoldus humanissimè literas ad Philippum Corium Præsulem, & *Canonicos* Ambrosiani templi anno sexagesimo nono supra millesimum sexcentesimum, professus, quando in Ambrosij Basilicâ Cæsares olim ferreo diademate coronarentur, ac fani Collegæ adessent ad cæremoniam Imperatori, ministri decoris, & duces pompæ, se Præfectum eiusdem templi, & Collegas contubernio Cęsarum decorare, cõmunicare mensâ, imperatorio sacello mystas adducere, ijs deniq; omnibus ornamentis extollere, quę olim amplissima, & honorificentissima eisdem Collegis fuerint constituta. Iam verò ante Sigismundum ornauerat Collegas Ambrosiani templi Berengarius, & Conradus Tertius Imperator ferreà coronà redimitus in hoc fano, ædes ipsas Cæsaris, atque atrium donando *Canonicis*; simulque certauere cum magnificentia Imperatorum Summi Pontifices Vrbanus II. Calixtus II. Eugenius III. Alexander, & Clemens III. Innocentius V. atque Mediolanensium Duces Ioannes Galeatius, & Phi-

Augustinus de Nouis.

Ex Dipl. Sigismundi an. 1431. stpt. Cal. Dec., idque seruat. in Ambr. Templi tabul. Ripam. dec. 4. lib. 4., ex Villa in libro, qui inscribitur, le sette Chiese.

Quinto Idus Nouemb. 1669. diploma Cæsareum in Tabul. Canc. Ambr. Basilicę seruatur.

Ex diplom. anni 894. 4 Non. Decemb.

Ex diplomate anni 1129.

Ex diplom. in Tabul. Ambr. Alex. 3. ob fidem Canonicorum in schismate Aenobarbi.

Vide Priuileg. in Tabul. anni 1181. 14. Cal. Septembres.

lippus Maria, cum cætera decora Collegij confirmando, tum datâ prædijs immunitate. Et quidem Alexander Tertius mentem solidam, ac fidem *Canonicorum* incorruptam verbis amplissimis commendauit, ac pluribus ornamentis in consessu Romanorum Patrum insigniuit; nam quo tempore *Abbas* Ambrosianus, & *cœnobitæ* ad Victorem Pseudopontificem defecerant, Præsul, & *Canonici* verterant solum: ne Aenorbabo fœdè Ecclesiam, vrbemque vastanti consentientes ab eodem Alexandro sacrorum Principe desciscerent. Cæterùm floruit Collegium cum amplitudine, tum frequentiâ *Canonicorum*; ditauere ornatissimum cœtum Lanterius de Quinqueuijs, & Guida coniuges duodecim mystis alimenta præbendo. Alios præterea ascripserunt Collegio huic Cardinalis[a] Albertus Summa, & Cardinalis Federicus Borromæus Archiepiscopus, cuius facti mentio redibit in tempore. Ex nobilissimo autem Ambrosiani templi cœtu prodiere Purpurati Patres Romanæ Ecclesiæ Guido Ostiensis,[b] Albertus Summa, Ioannes Antonius de Sancto Georgio Præpositus apud leguleios clarissimus, & Præsules Ardicus[c] Codensis, qui cum Othone Vicecomite ad expeditionem Hierosolymitanam est profectus, Landulphus Badagiensis, Traianus Alicornus, Lanfrancus Reina, & Hieronymus Corius Episcopus Parmensium, cui deinde Philippus frater sufficitur secutus Castorem Pollux.[d] Othonem etiam Vicecomitem inter Collegas Ambrosianos numeratum testantur, qui res gestas ipsius tradiderunt monumentis, tum verò Mediolanensi infulâ insignitum. Bonauentura Castillionæus vir literis, & antiqua probitate nobilis, Collega primùm Scalensis, præfuit deinde Ambrosianis: isque Diuum Carolum Borromæum adhuc puerum fore Mediolanensis Ecclesiæ columen, & restitutorem vates minimè fallsus præuidit.

Anno 1293. 1396. 1412, vt in Tab. Amb.

Puricellus in monumentis nu. 449., & 450.

Chalcus lib. 6. hist. patriæ, & Puricellus in monum. nu. 255.

a *Ex ipsius Test. anni 1188. 16. Cal. Nouembres.*

b *Ex testamento Cardinalis Summæ; multi Præsules huius Basilicæ recensent. in monum. n. 450., & 844.*

De Ioanne à S. Georgio consule Sansouinum in elogijs nobiliorũ vrbium Italiæ in laudibus vrbis Mediol.

c *Bosi. in chron. ad annum 1096*

d *Besut. in hist. Pontif. Mediol., & Vghellus pag. 282. tom. 4. It. Sacra in calce vita Leonis Peregi.*

De Castillionæo Sansouinus in vrbibus nobilioribus Italiæ, & Glussianus lib. pr. vita Diui Caroli, cap. 2.

dit. Alios item Præsules, & Collegas non obscuri nominis indicant passim *cenotaphia*; debuit enim amplissimus quisque ascribi, futurus præcipuè minister, & conuiua Cæsarum; indeque accesserunt supra reliquos ordines nobilitas, ac ornamenta singularia Collegio. Superioribus quidem seculis Præsul Collegij infulatus sacros adolescentes *tonsurâ* insignire, augere Sacerdotijs, iusdicere: *Canonici* suum Præsulem creare, *tuniculâ*, *ac dalmaticâ* amicti maioribus ordinibus initiari, tum rem diuinam *Leuita*, atque *Hypodiacono* comitati facere;[a] cum tamen indumenta eiusmodi, & sacrificandi pompa singularis esset *Canonicorum* templi maximi.[b] Alijs item honorificis vestibus Pius Quartus Pontifex Maximus Diui Caroli auunculus exornauit *Canonicos* Ambrosianæ Basilicæ, templi videlicet dignitate spectatâ, & Collegij ipsius amplitudine. Multiplex quidem vestis Mediolanenses sacrificos honestat: vt facilè putemus extrà Romanam vrbem non alios fortasse tam vario amictu *Liturgos* exornari. Curiones linteati procedunt, humeris rostrato capitio tectis: Præpositi Collegijs agrestibus breuiori lineâ velati amictum nigri coloris oblongum syrmate, cæterà holoserico panno subsutum ferunt. Vrbani *Canonici*, agrestes item nonnulli, crocotam induunt, læuâ pelliceum amictum, eumque cucullatum gestantes, quem non obscuri Grammatistę ab amiciendo *amuciam* appellatam censent (quamquam eruditissimus vir Octauius Ferrarius ab armis nominatam putat, quibus huiusmodi pelles olim inijciebantur); eam verò velasse quondam humeros mystarum reliquæ imagines testantur, ac Ticinenses adhuc tergo imponunt. *Ordinarios* Aedis primariæ (hoc enim nomine etiam ab Innocentio Tertio decorantur) insignit conchyliata vestis; purpuratos autem prodijsse eo tempore tradit Morigius,

quo

Præsules complures clari nominis vide apud Puricellum in monum. n. 450 & alibi.

Puricellus in monum. num. 64. de Insula Villa de Bas. Ambr. in lib. supramem.

Ius iurisd. Et. constat ex sententia Rainerij Bossæ an. 1271. Cal. Ianuar.

a *Secundùm Privil. Alex., & Clementis 3. ac Innocentij 4. PP.*

a *Puricellus in monum. n. 647. & 512., & in dissertat. Naz. cap. 112.*

b *Ex dipl. anni 1563. 15. Cal. Iunias, & Villa in libro septem Basilicarum pag. 56.*

De Vestib. Cler. Mediol. Ferdin. Vghellus to. 4. Ital. Sacræ, & Villa libro supramemorato.

De crocota Oct. Ferrarius de re vestiaria lib. 3. cap. 5., & Vicecomes observ. eccles. vol. 4. cap. 10. lib. 5.

De almutia Molanus lib. 3. de Can. c. 5. & 6.

De almutia Ferrarius, & capitio vulgò Beca in analectis de re vestiaria cap. 16.

Epist. decretal. pr. in literis ad Abbatem de Cerreto script.

quo Aribertus Antimianus Mediolanensi Ecclesiæ præsideret; nos tamen antiquiorem vsum illum purpuræ censemus; sic enim reperimus ab authore Ordinis Ambrosio exornatos murice: neque indumenti syrma conuolutum in multiplices sinùs comisisse læuæ, verùm traxisse longiùs, quod suspenderent ministri cognomento *abrdennarij*; immo purpurascentis alutæ soleas induxisse pedibus, fulsisse etiam illis caput ostrino pileolo monstrat adhuc imago Gothardi Pratæ in Aede Virginis ad *Passarinam*. Indumentis eiusmodi, cum semper vterentur *Ordinarij*, Diuus Carolus ab auunculo suo Pontifice amictus alios hyacinthinos exorauit, queis velarent corpora esurialibus ferijs, parentalibus, & cum in luctu versatur Ecclesia, referente sic Ordine Romanorum Cardinalium maiestatem conchyliatis vestibus, ac ianthinis. Hyacinthinas induunt item Præpositi Collegijs vrbanis, & agrestibus nonnullis: quemadmodum talaris alia ianthina, & aliquando purpurea manuleata velat Præfectum cæremoniarum *Metropolitanæ* sedis. Amethystinatus item est *Vicarius* Archiepiscopi, eique indumento ad imos talos defluente superadditur palliolum. Ferularij autem siue Clauigeri (*Maceconios* appellat Dulcinius) & *Phonascus* atratà veste amiciuntur penulæ in morem, inserta præterea capitio ceruice, oramque totam amictus, ac partem aduersam cuculli holosericum viridis coloris tegit; eo capitis tegumento includunt ora, cum exequias demortuo Antistiti exequuntur. Cæterùm Ambrosiani mystæ non vnà vestium pompà decorantur; nam hyberno tempore breuiorem lineam velat amictus coloris amethystini candidà pelle suffultus, isque impositus humeris defluens syrma retorquet ad latus, micante ad limbum purpurà. Hàc veste honestari tradunt primos *Apostolicæ* sedis tabelliones, mitior pars anni detrahit

In libro, cui titulus il Duomo di Milano.

Saluator Vitalis in Theatro triumphali tamenso 12.

In Mss. Bibl. Metrop.

Villa in libro supramem. pag. 368., & 369.

Villa lib. supramem. pag. 368.

Villa lib. supramem. pag. 85 ex priuileg. Gregorij Tertijdecimi.

Dulcinius in descript. Templi Maximi Mediol., quòd ferant clauam, siue virgam, Mazeconici, hoc est Canonici della Mazza.

pellitos

Ripamontius hist. Eccl. dec. pr. lib. V.

pellitos amictùs dorso, atque lineæ crocotam superinijcit: huiusmodi indumentis Vaticanæ Aedis *Canonici* obuelantur. Minores *Liturgi* pelliceos amictùs læuâ ferunt, crocotâ tecti; vt tam decoras vestes Ambrosiano templo Aedes primariæ complures inuidere possint. Enimuerò Lanfrancus Reina Præsul Collegij, votis Borromæi satisfacturus, qui eiusmodi vestibus Bibliothecæ Ambrosianæ Collegas exornatos vellet, iam antea singularibus Romanæ vrbis honoribus decoratos, *Canonicis*, ac reliquis etiam sacrificis assentientibus, potestatem fecit, vt eodem amictu hyacinthino, cùm riget bruma, ac æstate supra breuiorem lineam velati crocotâ procederent. Hæc Præsulis Reinæ, tum *Canonicorum*, ac mystarum suffragia rata habuit Paulus Pontifex Maximus, scriptis in hanc ferè sententiam breuibus literis: Federici in Ecclesiam merita, fidem, & obseruantiam arctiùs sibi Pontificalem animum demereri, ne ipsius fraudet optata; & nunc quidem Diuini cultus incrementa spectare Borromæum: ac proinde, ne cæteri Ordines odisse Bibliothecæ Collegas veluti profanum vulgus censerentur, cum nunquam sacris agminibus immisti procederent, enixè petere, vt templi Ambrosiani *liturgos* sequi, atque eisdem *Canonicorum* velaminibus liceat insigniri. Itaque implere se libenter Federici vota, cum Bibliothecæ Doctores singularibus ornamentis decorari gratum sit, atque Præfectus, & sacrifici omnes Ambrosiani templi æquo animo hoc auctarium, ac decus suarum vestium cum Bibliothecæ Collegis communicatum ferant: eadem propterea Ecclesiastici honoris insignia tributa velle Doctoribus, quibus ornati *synodales* conuentùs adeant, & supplicatum eo ordine incedant, vt signa sequantur sacrifici minores, in mediâ acie Bibliothecæ Doctores collocentur, agmen *Canonici*, ac

Vt ex tabulis anno 1611. confectis 13. Cal. Maias.

Vt ex tabulario Bib. Amb. in quo literæ seruantur scriptæ apud Sanctam Mariam Maiorem 8. Cal. Martias.

ac Præfectus Basilicæ claudant. Hæc Pontificis largitas honestauit maximè Bibliothecam, & Collegium, fulgente sic cœtu inter reliquos, atque Ambrosiani nominis decus augente. Cum autem cæteri doctores missionem iamdiu à laboribus impetrassent, atque ego vnus hæc studiorum curricula ingressus legibus Federici obtemperare debuissem, quæ sacram eiusmodi aciem nos sequi iubent, singularis beneuolentiæ fructum cepi; nam ab Aedis Ambrosianæ *Canonicis* potestas data est, vt pari gradu cum iuniore Collega sani supplicatum irem; quem sanè honorem non modò his monumentis traditum volumus, sed etiam præ nobis feremus perenni commemoratione decoris, quod humanissimè detulerunt. Per eos ferme dies refectæ *Humilitatis*, quas vocant, ædes, nouos cultores admiserunt. Sedē eam alendæ paupertatis ad *quinquiuium* in vico Fulconis posuisse fertur Vitalianus Borromęus anno MCDXLIV. Frons ipsa domus inscripta multiplici nomine *Humilitatis* præfert adhuc effigiem conditoris Vitaliani, eo corporis habitu, vt ante Virginem posuerit genua rutilanti sago velatus. Diuinam quidem prolem ad parentis suæ pedes iacentem alloqui videtur Deipara, seque Vitaliano authori ædium pro fouendæ paupertatis beneficio reddituram æternæ beatitatis præmia pollicetur. Hanc enim sedem excitauerat Borromæus ad erogandam egestati vrbanæ stipem, sextarios videlicet tritici bis mille quotannis, & locandis coniugio puellis quatuor, tum vt totidem mystæ in delubro Pedonis rem diuinam facerent quotidie. Eapropter præ foribus ædium incidunt in oculos ministri leuandæ paupertatis, quorum alij defundunt in amphoras vina, alij offerenti numismata multitudini præbent annonam. Aliam quoque domum in eàdem Vercellensi regione vrbis exædificasse Vitalianum eundem author est Serenius,

Ripamontius de Orig., & Pontif. Diui Caroli lib. pr., & Serenius lib. 7. libri, cui titulus ethicus stylobates colossi D. Caroli, siue Elogium Borromææ Familiæ.

Libro, & loco supramemoratis

nius, cumque locum à diuidundis in pauperes panibus appellationem duxisse. Effigiem autem illam Virginis suam sobolem colentis placuisse Borromæo sedis eius parenti, ex eo conijcit Serenius, quòd, cum ipsius frater Basilius (qui Beatorum numero ob vitæ optimè traductæ sanctimoniam est ascriptus) in *cœnobio* Caloreti vitam degeret, in cuius Aede celebris est imago, iconem Diuinæ Matris persimilem in suarum ædium fronte locandam curauit. A demissione certè animi nominatam *Humilitatis* domum certò scimus; nam exemplo fratris Basilij cuncta despiciens, alienam mendicitatem locupletare est aggressus, ac sedem eam, præterito Borromæorum nomine, modestiæ domicilium esse iussit. Has ædes emptas à Carolo Mauro redemit Federicus, ne apud exteras familias ea monumenta gentis perirent; refectas deinde, & exornatas (nam antea rudes erant, atque ob pistoriæ officinæ fuliginem nigrescentes) donauit hoc anno Collegis, diuisis in vnumquemque ædiculis. Memor ornamenti fornix venientibus in ædes annum indicat restitutorem. Expoliuit itidem Federicus Seminarienses literas iam ferè consenescentes instituendo cœtum Academiæ ad scientiarum incrementa. Appellauit adolescentes ascriptos *Hermathenaicos*; siue titulo veteris Hermathenæ, quæ maximè placuit Ciceroni; siue molitus recentem Hermathenam coniunctâ sapientià, & eloquentià, cum prisca Mercurium, & Palladem copularet. Religiosè habitus est adolescentum delectus à Borromæo; ne postremi subsellij homines ad *Hermathenaitum* culmen obreperent, atque vilesceret decus iuuenile, quod magnopere alit studia facultatum. Præerat tunc scholis Seminariensibus Io. Petrus Puricellus, vir literatissimus, acer inspector ingeniorum, cuius calculis facilè summi adolescentum secerni poterant. Condita

Eum Beatum prædicant Ripamontius, Serenius, Crescentius in Amphiteatro Romano, eiusque effigies spectatur in Bibl. Ambrosiana.

Ex tabulario Bibl. Ambr.

ita-

quæ Academia eſt, dicata Ambroſio diſertiſſimo Antiſti-ti, quòd eloquentiæ cura futura ibi eſſet antiquior: ſcriptæ leges, delati honores, ſublatum Academicorum inſigne, Hermathenæ veteris ſcilicet, ac nouæ, adiecto græcanicarum literularum ſymbolo ΑΜΦΟΙΝ ΕΝΕΚΑ. Ac quemadmodum vrbes ſuis facilè Magiſtratibus adminiſtrantur, ſi vnus præſit (cum diuiſa in optimates, vel gregarios homines Reſpublica, aut horum perſæpe diſſidentium turbis, aut illorum ambitu, & auaritiâ pereat) ita in regenda Academia res commiſſa vni eſt, iſque præſidet: tum verò proceres reliqui, ac minores Magiſtratus rem literariam moderantur, honore tamen ſemeſtri. Exeunte hebdomadâ indicitur conuentus, conciliantur primùm Superi, tum Theologorum, aut Philoſophorum effata librantur: iubetur quiſque ponere, de quo diſputare velit: afferuntur nodi, vt emineat Dauus ſis, an Oedipus: traduntur denique argumenta ſcribendi latinè, ſolutâ, an adſtrictâ mauis oratione. Si qui verò candidati honorem *Hermathenaicum* petunt, ſcriptioni rectæ decus tribuitur, recitatur, ſcribitur plus vice ſimplici, atque punctis res peragitur. Interdum Academicorum omnium lucubrationes graphicè pictæ proponuntur cunctorum oculis: inſigniuntur ſtemmate Hermathenæ ſcholarum dicta, cæteri autem adoleſcentes candidam parmam ferunt. Hæc viſum de Academiâ Seminarienſi referre, & quia etiam nos illos Magiſtratùs obiuimus, & quia vberrimam deinde ſegetem Collegio peperit Ambroſiano. Anno poſtmodũ vigeſimo primo *Hermathenaici* adoleſcentes monumenta collocauere Federico conditori, appellando reſtitutorem virtutis, parentem patriæ ſapientiſſimum, atque optimum. Sedes ea cœtus anguſta cum eſſet, poſteà, cum reliqua Seminarij moles ſuperioribus annis abſolueretur, longum receſſit

Riuola in vita Federici lib. 4 cap. 36.

in latus. Insequens annus Collegarum laborem prouocauit. Vicecomes instituit in antiquos Missarum ritùs inquirere, explorando ministrorum munia, rerum nomina, panis ipsius diuini speciem, & formam, cætera deinde exequendo, quæ ad sacrificandi morem, ac status *Liturgiæ* dies pertinent. Prouerbia Salomonis, Regum hominumque sapientissimi, Gigæus illustrauit, interpretans abdita sententiarum, & latinè redditis trium Rabbinorum commentarijs, nimirum Salomonis Isacidis, Abrahami Aben Ezræ, & Leui Ben Ghersomites, castigando præterea mendas operis. Et quia paraphrasis Chaldaica, & Syra interpretatio dissidebat ab explicatione peruulgatà, eum etiam laborem exhausit Gigæus, vt versùs omnes, ac loca secundùm fidem vetustissimi codicis Ambrosianæ Bibliothecæ conuerteret. De ritu sacrarum Ecclesiæ Catholicæ concionum egit Ferrarius, secto bifariam opere, explicatà interpretatione nominis, concionatoris partibus, sede, tempore, permistis interea Hebræorum, atque Ethnicorum in dicendo ritibus. Placuit literatis hominibus eruditio Ferrarij, Gallis præsertim, qui, ne perirent exemplaria, Parisiensibus typis vulganda iterum curauerunt. Sequenti anno Antonius Rusca
1621. caligantes damnatorum manium sedes coegit subire inuisam lucem, disputans de Inferno, & statu dæmonum; quod Ruscæ opus feliciter emersit, atque sine aureo ramo scribentem impunè deduxit ad Orcum. Aliæ quidem ipsius authoris lucubrationes iam spongiæ ereptæ, & prælum cogitantes corripiuntur flammà; in ijs differebat scriptor de voluntate numinis; quæ res cum ad aures Federici peruenisset, ferunt ab eo dictum, abnuisse diuinam voluntatem, ne quidquam de voluntate arcana numinis ederetur. In hunc ferè modum cum ditesceret Collegium, cœpit etiam alijs locupletari opibus,

Secixcus hanc iacturam dolet ode pr. lib. pr. carminum.

bus, quas sublata in Carnuti oppido sacerdotia inuexerunt. Sanè hæc omnia, quæ scripturi sumus, in annum vndecimum fuerant conferenda, cum eo tempore breues literas acceperit *Vicarius Generalis* de tollendis eiusmodi sacerdotijs: verùm ne res nimium stipatæ legentibus essent fastidio, extractæ prudenter sunt in hunc annum, quo, constitutis opibus Basilicæ, & Bibliothecæ Ambrosianæ; oppidanorum querelæ obmutuerunt. Facturus tamen operæ pretium videor, si rem totam à suis natalibus exordiar, agendo primùm de translatis à Castro Seueri sacerdotijs, tum de consilio tollendi eadem, & coetus omnino abrogandi. De authore oppidi variant scriptores;[a] Alciatus Seuerum parentem eius sedis fuisse affirmat: negant[b] alij, neque tamen conditorem indicant. A Thuscis, cum in agro Insubrum morarentur, excitatum fuisse castrum illud author est[c] Marinonus, neque tamen ab Insubribus nomen accepisse, vt Castrum Subrium appellaretur, sed ab iure dicundo, & circumiacentium latè camporum venustate. Nos, cum tot sententijs varietur, ea, quæ vera sunt, difficilè conse-ctari possumus. Pulchritudo certè agri eius elegantissima est; nam alibi planities fertilis frugum æquat solum, alibi tellus tumescit in cliuos, eadem rursus dehiscit in valles, placido etiam alueo ferentes aquam. Frequentissima vbique oppida, aut suspensa collibus, aut sita in camporum patentium æquore, cultorum nobilitate etiam & monumentis clara; iuris autem eius dictio adeò ampla, vt suburbanis prope hominibus Sepriensis Prætor dicam impingat. Quòd autem Insubres castrum illud vel excitauerint, vel communiuerint, neutrum verisimile; quorsum enim eam sedem conderent Insubres, aut munimentis firmarent, cum vrbs totius agri domina iam esset terrori finitimis, atque ciuibus frequen-

Carnago.

Pridie nonas Octobres.

Castel Seprio.

[a] *Hist. pat. l. 3.*
[b] *Merula de Gallorum Cisalpinorum antiquit. lib. pr. cap. 6., & Castillioneus de antiquis sedibus Gall. Insub. pag. 15.*
[c] *In MS. de Mediol. familijs.*

Sephrion *hoc est iudicij locus, vel* Sepher *à pulchritudine.*

Chalcus hist. pat. lib. 9., & Castillionæus, Puricellus in monum. nu. 587.

quen-

Lib. pr. hist.

quentissima? Sin verò eam sedem ante Mediolani natales ponimus, immo vrbem facimus cum Bugato, adeòne eius rei monumenta perierunt, vt nihil Liuius, atque scriptores alij fuerint odorati? A Gallis quidem, cum in Italiam descendissent, inuenio, haud procul à Ticino flumine, in agro, qui Insubrum appellaretur, Mediolanum conditum; neque tamen ab eo oppido putauerim nomen accepisse. Cum enim debellatum esset cum Thuscis, ijque iam acie fusi, impetus certè primum faciendus fuisset in sedem hostium adeò validam, principem agri, cognominē Insubribus pago Heduorum, deinde excitanda per otium vrbs: ne instauratâ acie Hetruscus palantes opprimeret, ac sedes antiquas repetens nouitiam vrbem rideret. Quòd si ager, in quo nati sumus, ab eo castro nomen obtinuit, quid Liuius exordia Mediolani accuratè tradens non meminit, præsertim si vrbs illa Insubrum fuit? Ego, cum mihi sæpissimè Modoetiam, Angleriam, Seueri castrum, Forum Licinij, & Canturium, aliaque oppida Mediolanensis agri vrbes quondam fuisse narrant scriptores, gratulor quidem patriæ hanc messem vrbium, dolet tamen mihi, quòd hisce commentis quæratur fides. Eapropter crediderim Straboni, & Corio integræ fidei scriptoribus, Insubrum agrum nuncupatum à villâ Subriæ, quam positam à Subre Noemi propinquo affirmant plerique, atq; eum deinde agrum cum Insubribus pago Heduorum cognominem Bellouesus copiarum ductor comperisset, amplificasse nouis substructionibus pagum, vertisse in vrbem, ab omine loci Mediolanum appellatam. Tabulæ verò supremæ voluntatis, quas Manicunda Longobardorum Regina in pago Cariatis condidit, cum Insubrum Castri meminerunt, adulatio illa est morientis matronæ; siquidem illud oppidum muniuerat Theodolinda gentis eius prin-

Liu. dec. pr. l. 5.

Reusnerus li. 2. de Ital. affirmat forum Licinij vulgò Incino, & Canturium quondam vrbes fuisse.

Parte pr. Corius Strabo lib. 5.

Cairate.

Gualuaneus Flamma n. 499.

princeps, atque inde à voce vulgari Longobardorum putamus cognomentum castri Insubrum emanasse. Cæterùm Corius passim castrum Seueri appellat; neque tamen cæteros satis scriptores reuincit Bonauentura Castillionæus; nam si illud castrum à Subribus cognomentum accepisse contendit, quòd Seurium vulgò dicatur, proximi contra Vici appellationem obijcimus, quem conterranei Vicum Seueri appellant. Castrum autem, non ab Imperatore Seuero (nam longè vetustius est oppidum) sed à gente eius nominis nuncupatũ fortasse ex eo credimus, quòd [a] Alciatus, & [b] Gruterus veterem Seueri cuiusdam *epigraphem* ex vicino oppido Gallareato depromunt. Tristanus nihil super eà recerti statuit; tanta rerum humanarum caligo est, vt cum aliena quærimus, patria etiam monumenta ignoremus. Sanè in eo Seueri oppido natum Maximianum Herculeum compertum est apud omnes, idque æquatum deinde solo, cum summa imperij inter Turrianos, & Vicecomites ageretur. Siue enim quidam iura hospitij violantes, oppidum eiecto Guidone Castillionæo ceperint, siue Prætoris Mediolanensis edicto, vt excederet eius mœnibus intra triduum municeps omnis, atque incola, iamque ingentibus copijs Mediolanenses adessent, præferente signum Gaspare Garbaniatensi, ac duce prope agminis Bonifacio Pusterla Celsiani *Cœnobij Abbate*, certè vt parerent edicto, nudatum cultoribus oppidum est, & ab hoste direptum, excisumque, neq; tamen in sacras Aedes sæuitum. Excedebat interea miserabile agmen, viri fœminis immisti, onusti sarcinis, paruisque liberis, ac retorquebant sępenumero oculos ad suas ædes, fragore tectorum ruentium reuocati. Exanimes sedis eius reliquiæ supersunt adhuc cladi murorum, pinnæ videlicet, semirutæ turres, cisterna, & cuniculi, cum ad præterfluentem

Visenero.

a Ex inscript. Mss. eiusd. Alciati

b In inscriptionib. totius terrarum orbis. Gallarato lib. 9.

Corius par. 2. Chalcus lib. 17.

Bugatus lib. pr. & Castillionæus

Olonæ amnem irent aquatum oppidani. Lugubrem hanc faciem loci, tesqua inhoſpita, ac parietinas vepribus, & virgultis veſtitas curiosè ſpectaui, cum in abſciſſam vndiq;, ac præruptam rupem euaſiſſem, comitatus ſuauiſſimis, ac ornatiſſimis fratribus Antonio Maria, Ioſepho, & Placido Puſterla, apud quos Lunati Ceppini ruſticabar. Cæterùm cum Prætores Mediolanenſium, & Gallareati ſuum honorem capeſſunt, ſanctè iurant, ſe omni ope curaturos, ne quis reſtituat ſedem illam inquietæ rebellionis, cultoribuſque inducendis ſubſtructionem vllam aggrediatur. Quæ loci infrequentia, ac deformis inæquali maceriâ vertex, ſqualorque perpetuus, cum occurriſſet Diuo Carolo luſtranti Diœceſim, Collegas, & ſacrificulos omnes, qui fanum Ioannis tuebantur, induxit in ædem Carnuti (oppidum id eſt à Carnutibus Gallis nominatum): ſuſtulit poſtea Collegium illud Federicus propter anguſtias profanarum ædium, & ſacræ. Tres Collegæ aſcripti ſunt Ambroſiani templi *Canonicis*, & ſex minores ſacrifici ad *pſalmodiam*: acceſſere item prouentus, ac dos ſacerdotij; reliqua, quæ viritim diuidebantur, ceſſere Bibliothecæ Ambroſianæ. Decedit interea Paulus Quintus, cum tot beneficijs Ambroſianos Collegas cumulaſſet, atque in vacuâ ſede Gregorius Decimus quintus collocatur. Vitam pariter abſoluit Ioannes Petrus Gluſſianus ex Conſeruatoribus Collegij, Ordinis Patricij vir, ex ſodalitio Oblatorum; fuerat hic contubernalis Diui Caroli, eiuſdemque ſanctimoniæ ſtudioſiſſimus, nec tamen inuiſus literis politioribus, quas in ſinu fouiſſe argumento eſt ſuauitas characteris, quo res geſtas à Sanctiſſimo Antiſtite Borromæo perſecutus eſt diligenter. Sanè teritur omnium manibus liber, non modò ob Diui Caroli facta, quæ deſcribuntur, verùm dictionis ipſius dulcedine, & perſpicuitate, nunquam ani-

Gluſsianus in vita D. Caroli lib. 2. cap. 11., & Riuola in vita Cardinalis Federici lib. 5. cap. 7.

De Carnuto vide Caſtill. de Gallorum Inſubr. antiquis ſedib.

Riuola loco ſupramemor.

Picinellus in Athenæo.

animo, oculisque fastidium creantis. Sparguntur iam, & disseminantur in terrarum omnium memoriam res Caroli immortales, singulari etiam erga ipsum numinis studio, vt disertissimum tantæ virtutis præconem inueniret. Glussiano subrogauit Federicus Gulielmum Vidonum maioris templi *Canonicum*. Interea dum Franciscus Collius disputationes suas de animabus Paganorum vulgi oculis proponit, in quibus celeberrimos promiscui sexus homines, aut ignibus æternis addictos, aut sideribus illatos docet, vt singuli numen nouerant, & coluerant, nouissimam hanc Glussiani iacturã alia consecuta est. Mortem obijt Benedictus Sociacus, atq; ipse omniũ primus funestauit Collegium, vir certè Poetis gratissimus, promptus ingenio, versiculos persæpe fundens ex tempore, qui genitus à Musarum vna videri potuisset, nisi illæ Venerem semper ignorasse crederentur. Hæc carminis felicitas conciliauerat maximè hominem viris doctissimis, Federico præsertim, qui sæpius illum mensæ adhibuit, auxitq; pluribus sacerdotijs. Heroici characteris necdum politum carmen seruamus in tabulario, nam Oloris ritu canentem oppresserant fata. Cothurnatus etiam prodijsset in scenam Sociacus, Ieptheam Virginem acturus: verùm ignis absumpsit carmen, ac funeri scriptoris ferè prælusit. Parentarunt Sociaco suo Musæ; has verò præficas illacrymantes funeri excitauit Augustinus Terzagus, eisdem Pindi sacris initiatus: multòque pòst visus est è tumulo reuocasse hominem Philippus Picinellus, vir infulà sui Ordinis, & dicendi copià clarissimus; extulit enim Collegam nostrum summis laudibus, donatà sic nominis immortalitate. Alter iam annus inierat, cum positæ prope extra solis vias regiones rem augent Ambrosianam. Ex vrbe Machao miserat Celsus Confanonerius, Mediolanensis Patritius, ex Sodalitate

Anno 1611.

Anno 1613.

Ex literis nuncupatorijs suorum carminum ad Conseruat. Bibl. Ambros.

In athenæo Scriptor. Med.

1614.

Machao.

Iesu, libros Iaponensibus literis scriptos, quemadmodum gens illa humanitatis nescia, prompta tamen ingenijs, confecerat. Accesserat epistola ipsius Celsi ad Federicum, cuius hæc sententia: discedere ex Iaponensi Prouincia Sebastianum Vieram eiusdem Societatis hominem, vt Romæ rem Iaponensem curet: eum locuturum cum Federico non sine Celsi inuidiâ, qui se non ante visurum ora Borromæi speret, quàm vitâ defunctus, metuendæ æternitatis die, spectet Cardinalem inter cæli proceres gestientem vnà cum Carolo iam astris recepto: se minimè versari in Iaponiâ incommodæ valetudinis causâ, animũ tamen residere adhuc apud barbaros illos, ad quos remeandi spes sit. Precari enixè Borromæi pietatem, vt quando Iaponenses exquisitissimis cruciatibus Catholicæ Fidei asseclas torquent, commendet Confanonerium numini, quò alacriorem animum ad carnificinæ patientiam afferat, ne vultus debacchantis tyranni, aut cruentæ manus tortorum mentis constantiam exarment. A moderatore, qui prouinciam illam obiret, factam potestatem mittendorum ad Insubres codicum, quos latinè, italicèq; vertissent nonnulli: paucos admodum repertos in Machaensi Collegio, eosque non alio nomine gratos fore Antistiti, quàm quòd Iaponensibus literis sint exarati. Daturum præterea dono Patrem Sebastianum arculam ad recondendas diuini panis hostias, ne inter sacrificandum Federico Celsus possit excidere: se facilè impolitę dictionis veniam à Borromæo impetraturum, quando Italicam linguam penè oblitus iam quadraginta annos peregrino sermone loqueretur. Alias autem literas, quas Celsus pro necessitudine Borromææ familiæ, ac Confanoneriæ subinde scripsit ad Federicum, fuisse redditas argumento est fragmentum epistolæ, quod proponit Augustinus Mascardus, cum scriben-

da-

Decimo quinto Cal. Martias.

Daniel Bartolus lib. 4. pag. 197.: secunda partis Asiæ.

Giapone.

In libro artis historicæ tract. pr. cap. pr.

darum hiſtoriarum initia, non ad Moſem authorem, ſed ad Abraham i vſque ætatem reuocat. Porrò eam epiſtolam miſerat Celſus ad Borromæum, cum in Regno Sinarum moraretur; nam inſęderat Federici animo voluptas cognoſcendi mores hominum, quos natura in vltimas terrarum regiones deportauit, & naſcentem inibi Religionem amplificandi. Reddidit autem Viera literas Confanonerij Borromæo, quas nos ex reliquis ideò delegimus, quòd Sebaſtianus ille epiſtolæ curator ſæuos deinde cruciatùs Religionis Catholicæ gratiâ ſuſtinuit, quemadmodum fusè hominis necem perſequitur eruditiſſimus noſtrâ memoriâ ſcriptor Daniel Bartolus. Hæc foris: domi Patritius alter Ambroſianas thecas præclaro munere inſigniuit. Tradidit dono Comes Franciſcus Siccus Borella commentarios rerum geſtarum Franciſci I. Sfortiæ Ducis Mediolanenſium deſcriptos membranâ. Codex quidem pretio & elegantiâ nobilis amplitudinem hanc domicilij expoſcere viſus eſt, non modò ob memoriam gentis Siccæ, quæ etiam in præſens ornatiſſimi Equitis Ioannis Baptiſtæ latoclauo, & ſapientiâ eminet, verùm ob teſtimonium inſignium virorum, quos Inſubrum Ducibus ea familia aſtrinxit. Scripſerat illos commentarios Ioannes Simonetta ſcriba intimus Ducis Galeatij, vir literatiſſimus, & in grauioribus aulæ, ſuique honoris occupationibus nunquam intermittens ea ſcribendi ſtudia, parens Iacobi doctiſſimi pariter hominis, quem Apoſtolici Senatus purpura, Paulo IV. imperante, decorauit. Quamquam (vt Principum beneuolentia eſt inconſtans) infelicia rerum humanarum euenta expertus Vercellis exul moritur, nihilò interea mitiùs arridente fortunâ fratri Franciſco, qui antea rem Inſubrum arbitratu ſuo moderatus, poſtmodum in arce Ticinenſi incluſus interimitur. Itaq; hunc codicem Galeatius Maria

Parte 2. Aſiæ lib. 5. Imper. Toxenguno pag. 422. de eo etiam Alegambe in Indice Martyr. Societ. Ieſu.

Ex Athenæo Abb. Picinelli, Ciaconio.

Arlunus ſect. pr. hiſtoriæ.

 ria

ria Sfortia, ac filius Ioannes Duces Insubrum dono dederunt Ioanni Antonio Sicco Borellæ; nam is genitus ab Antonio Ducum aulico pueritiam omnem apud Franciscum Sfortiam regiâ penè educatione institutus cum traduxisset, Galeatium Mariam Ducem sibi demeruit, qui prætextatum Ioannem Antonium dilexit vnicè, tum grandem natu singulari virtute, ac fide præditum summis honoribus exornauit. Præficitur quidem primùm prætoriano militi, tum Ducis stabulo, insignitus præterea Comitatu Vici Martis, quod oppidum est *Metrocomia* Brianteorum collium, & regionis, quam à veteri Martis cultu appellamus Martisanam. Cum autem militaris disciplinæ scientiam teneret in primis, populos non modò transpadanos, verùm etiam Vallis Clauenæ, Vulturenæ, ac fines Larij rexit, præpositus etiam Foroliuiensi militiæ, vt Catharinam Ducis sororem, eamque prouinciam seruaret incolumem: præfectus item Placentiæ, secundùm Papiæ; qua Ciuitate donatus à secretiori Ducum consilio fuit, repositâ mox regiæ educationis gratiâ, cum Ducis Maximiliani Sfortiæ pueritiam educandam suscepisset. Hæc referre attinuit ob munificentiæ monumentum, ac familiæ decus sempiternum. Reperio eductos hoc anno ad nostra studia adolescẽtes Collegij trilinguis decimo calendas Quintiles; nam illud quoque Collegium fouendis literis instituit Cardinalis. Et quidem debueram in annum sequentem hanc rei memoriam reijcere, tunc enim conditum fuisse Collegium tradunt monumenta: verùm quia candidatos latinæ linguæ vocauit hoc anno Olgiatus ad conuentum, prospecturum me legentium voluptati opinor, si narrationem præcipiam, cum annum venientem sibi totum ferè asserant Academia Graphidis, & pretiosa opificia tabularum. Cum igitur fructus vberes ex Ambrosianis seminibus

Vimercate, de quo Gaudentius Merula.

Forlì.



nibus colligi intelligeret Federicus, facturum se è republica censuit, si alia subinde semina in eodem agro sobolescerent, cultorum ritu, ne mendaces postea fundi, aut egentes, seminis colentium incuriam accusarent. Itaque Collegium instituit adolescentum, quos Alumnos appellauit, mandando præterea Conseruatoribus, & Doctoribus Bibliothecæ, vt spectarent, si qui ingenijs prompti, aut in Collegijs vrbanis morarentur, aut alibi indolem suam proderent, modò ne desultorijs essent animis. Ascripsit verò Borromęus Alumnorum albo Hieronymum Aliserum, Franciscum Riuolam, Petrum Antonium Brugnolum, Mauritium Bimium, Ioannem Petrum Puricellum, Franciscum Bernardinum Ramponum, Fortunatum Raulium, Iacobum Philippum Butium, Ioannem Donatum Ferrarium, & Nicolaum Pellizarium. Porrò vt grassarentur ad nobilium linguarum scientiam, alterius item Collegij author fuit Cardinalis, quod à Latini, Græci, atq; Hetrusci sermonis scientià trilingue nominauit. Suas deinde in classes cooptauit singulos adolescentes, prout natos eis facultatibus nouerat, conditis quoque legibus, quæ statos conueniendi dies indicerent Collegis, ac scribendi pensum imponerent; annumerabantur autem à Federico, non vt elementa, præceptaque earum linguarum discerent, verùm vt intima, atque occulta scrutarentur. Quos linguæ Græcanicæ addixit Cardinalis, reperimus hos ferè, Donatum Ferrarium, Iosephum Rasium, Carolum Antonium Dauerium, Octauium Ferrarium, Ioannem Baptistam Argentum, Bonettum Arrigonum: quibus adoptauit etiam alios, videlicet Ioannem Baptistam Roueram, Alexandrum Perlascam, Ioannem Baptistam Cossam, Carolum Carcanum, Carolum Dardanonum, Carolum Franciscum Bonsignorium, Franciscum Hyacinthum Arrigonum,

Anto-

Antonium Mozzonium, quorum ſcriptiones ſeruamus adhuc, cum in Mediolanenſi Seminario audirent Quirinum Doctorem eius linguæ. Qui Latini ſermonis decus ab interitu vindicarent, vocati fuerant à Borromæo Carolus Albricius, Iulius Cæſar Moneta, Franciſcus de Domis, Marcus Aurelius Sampſonius, Ioannes Baptiſta Cantonus, Oliuerius Mazuchellus, Fortunatus Raulius, Ioannes Baptiſta Naua, Horatius Landus, Hieronymus Bonſalius, Ioannes Antonius Caſtillionæus, Bartholomæus Argentus; hos deinde anteſignanos habuimus eius linguæ, eoſque primùm Olgiatus Bibliothecæ Præfectus, atque Princeps huius agminis conuenire iuſſit hoc anno ſcriptionibus compluribus delatis, quemadmodum argumenta earum tradiderat Olgiatus. Alios ſibi vendicauit lingua Hetruſca, maiores tamen natu, Franciſcum Riuolam, & Carolum Villam *Canonicos* Aedis Diui Thomæ in Terra amara (remanet ſedi id nomen, quòd ſontes in illius area laqueo punirentur) Ioannem Baptiſtam Villam *Canonicum* fani Diui Babylæ, Ioſephum Aliferum *Canonicum* Baſilicæ Protomartyris, Franciſcum Bernardinum Ramponum, Archangelum Braſcam. Si quis autem attentè Collegij trilinguis inſtitutionem, atque Alumnorum delectum expendet, mirabitur primùm ingenium, mentemque Borromæi conſulentis ſic eruditioni, ac ſcientijs, tum verò hoc agmen hominum commendabit, quos editis poſtea lucubrationibus, & geſtis honoribus ſummis ire per ora ciuium audimus elatos laudibus, etiam cum eorum aliqui luce fruuntur, aut virtutis immortalitate rediuiuos, quos dira neceſſitas nobis inuidit. Et quidem reliquæ adhuc tabulæ indicant nobis propoſita fuiſſe aliquibus Alumnis ſcribendi argumenta, atq; adiectos Cenſores ad explorandas lucubrationes, collatóſque inter ſe animaduertendi cer-

Puricellius in deſſert. Nazar. cap. 54. nu. 14., & Villa in libro ſeptem Baſilicarum.

certamine, ne censuræ seueritas malè sanas scriptiones admitteret. Hieronymus Alifer acceptissimus Federico, quemadmodum nos ex literis Borromæi ad ipsum frequentiùs missitatis coniecimus, scribere debuerat de Mediolanensi Basilica Apostolorum Petri, & Pauli, non eâ quidem, quam in Regione Tonsa vrbis *cænobitæ* Benedictini colunt, verùm nobiliore aliâ, quam siue Monas Archiepiscopus, siue Ambrosius excitarit (nam ea fama inambiguo est) celeberrimam fuisse constat ob exuuias Apostolorum, & Nazarij Martyris ibi reconditas, ac Serenæ potentissimæ fœminæ largitate, quæ marmore libyco strauit templum, cum Mediolani vnà cum viro Stilicone consideret. Tradunt inde scriptores Apostolorum primùm, Nazarij deinde appellatam Aedem: quamuis Ambrosius illam eandem Basilicam vocauerit Romanam, propterea quòd in ea regione vrbis sita sit, quæ Romam ducit. Claruit etiam delubrum illatis in aras complurium Diuorum corporibus, & adiecto mystarum Collegio diuite copiarum, quas putamus à Gulielmo Bocardo ciue donatas, cum ille agens feras Matroniani corpus diu inter siluas delitescens reperisset; nam ager postmodum, in quo effodit mortales eremicolæ exuuias, fundique affines sunt in potestate *Canonicorum*. Collegij istius ædes illic priùs steterant, quà Franciscus Sfortia magno sumptu *Nosocomium* extruxit anno MCDLVI.; verùm in sedes Virginum migrare iussit *Canonicos*, quæ proximum Agathæ fanum tuebantur, *Monialibus* in alias sedes eiusdē Diuæ prope *cænobium* Augustini in Regione Nouà inductis. Hoc altero postea sublato Vestaliū domicilio superfuit Augustini nomen, atq; ara in eiusdem Aede posita est Agathæ ad *cænobij* veteris monumentum. Francisco Riuolæ mandauerat Cardinalis, vt Grammaticæ Abyssinæ operam suam impenderet; an obsecutus

Ripamontius lib. 2. dec. pr. hist eccl.

Puricellus in dissert. Nazar. cap. 37. Villa de septem Basilicis, Innocent. ab Eccl. in vita Caroli à Basilicapetri cap. pr. lib. pr.

Puricell. in dissert. Naz. cap. 58.

Vide in Martyrol. Rom. 6. Id. Maias.

Epist. 54 ad Marcellinam sororem.

Bonauentura Castillionaeus in vita Mss. S. Calimerij, & Castellus in libro, in quo agit de Ducibus, & Princip. Med.

fuerit

fuerit Federico, non satis scio; illud quidem compertum mihi est Armeni sermonis doctum fuisse Riuolam, ac postquam voces omnes illius linguæ intulisset Latio, Grammaticas institutiones absoluisse: quæ omnia denique prodierunt in publicum. Mauritio Bimio contigerat Conciliorum cura, quæ in Italia sunt habita, colligendo nimirum singulorum monumenta, ac in vnum veluti corpus rerum omnium partes, & membra conferendo; quæ autem vera, ac legitima Concilia, quæ adulterina, significabat Franciscus Bernardinus Ramponus. De origine, & incrementis Bibliothecæ, Collegijque Ambrosiani Fortunatus Raulius, vir disertus, cuius memini initio operis, scribere aggressus fuerat; mors præpropera eripuit nobis hominem, tristi literatorum hominum fato, quos rarò senectus expectat. Arabicum codicem Alpharabij, manu descriptum, tradiderat Borromæus Iacobo Philippo Butio, vt donaret Latio: agebatur in eo de legibus, ac elementis musices; hæc autem studiorum auspicia placuisse maximè Cardinali argumento est, nam Butium postea, & Ioannem Donatum Ferrarium in Collegas nostros cooptauit, quemadmodum trademus; is verò Ferrarius cum sermonis Græcanici scientissimus esset, iussus à Borromæo lucubrationes Græcorum reddebat latinè. Vt literatorum oculos subirent lucubrationes Antonij Georgij Besutij, curam eam Cardinalis Nicolao Pellizario commiserat: isque respondit votis Borromæi, castigando, & vulgando opus hominis. Porrò Besutius ille non obscuro loco ad Lacum Vrbanum natus, cum altus, educatusque fuisset à Diuo Carolo, decessit de vita in aula Federici, atque ex consuetudine herili postquam singularem prudentiam hausisset, instituit suis lucubrationibus milites, expendens loca plura Polybij, ac Cæsaris, quæ ingenia ad legendum inuitent. Vnum

præ-

præcipuè mirati sumus, dum illius librum volueremus, etenim Federicum Aenobarbũ sæuitiæ notà liberat, neque ab illo Mediolanensiũ vrbem superiniecto sale dirutam, verùm excisa modò mœnia, ac domos eorum docet, qui Guelphis studerẽt; quę omnia licèt aduersentur scriptoribus nostratibus, atque exteris, conatur tamen probare coniecturis. Vt scriberet de vocibus *radicalibus* Hebraici sermonis, demandauerat Borromæus prouinciam Brugnolo. Neque postrema fuerat propugnandæ religionis cura; Spartam illam tuebatur Ioannes Petrus Puricellus, elaborando controuersias, discutiendoque mysteriorum caliginem, quam hæreticorum impudentia mortalibus offuderat. Ostendit nobis exaratas manu controuersias illas Augustinus Puricellus Laurentianæ Aedis *Archipresbyter*, atque alia doctissimi Patrui sui monumenta nondum à typographis tractata. Porrò ætatem penè omnem transegerat ille maiorum disciplinarum studijs, longà Philosophiæ, ac Theologiæ consuetudine auocatus penè à reliquis facultatibus: vt propterea Cardinalis controuersijs conficiendis prudenter admouerit hominem, volente Mineruà facilè scripturum. Reliquam verò ætatem affectam senio ad amœniora studia conuertit, monumenta videlicet vrbis vetera tradendo, exoletas iam vetustate memorias Diuorum excitando, vindicatis itidem ab iniurià criminis sanctissimis ciuibus Arialdo, & Herlembaldo, agens præterea de templis, vt narrauerant tabulæ, ac conijciendo, disputandoque assequi potuerat, eæque lucubrationes iam prælum subiere. Fregerat denique mala ætas hominem maiora etiam molientem; nam animus erat (quemadmodum nõ obscuram antea dederat significationẽ) non modò fanum Ambrosij, & Laurentij illustrare, eiusq; mystas, verùm cæremonias, & ritus hosce Ambrosianos,

Puricellus in Athenæo.

quibus facimus ad aras, ac psallimus. Placuisset quidem id operis eruditis hominibus; nam cum Romanorum, ac Græcorum mores teneamus, nostros plurimi ignorant, ex quibus tamen multa decerpta sunt, atque illata in Gregorianos modos, sacra præcipuè carmina, & preces. Plura quidem tradidit Collega noster Iosephus Vicecomes, cum *Liturgiæ* ritùs persequeretur, seque ad hoc opus iusto volumine aggressurum est pollicitus: promissa tamen minimè seruauit; eundem quoque laborem iussus à Diuo Carolo exhausit Carolus à Basilicà Petri Nouariensium Antistes; nos fortasse (modò ne mala corporis cœptis obsistant) cuncta tradere instituemus. Hæc igitur studia præbebant alumnis iter ad Ambrosiani Collegij decus; nam ad eam messem subolescebant. Ex Collegio autem trilingui prodierunt illustres doctrinà viri, Octauius Ferrarius cooptatus postea in nostros Collegas, Bonettus Arrigonus, Franciscus de Domis, Horatius Landus, Ioannes Baptista Rouera, Hieronymus Bonsalius, Ioannes Baptista Naua, & Bartholomæus Argentus. Reliquorum par decus; Ioannes Baptista Villa maiores vrbis Basilicas, ac vetustissimas quasq; Aedes exornauit, indicatà singularum origine, conditoribus, atque sacris exuuijs templorum, monstrando præterea preces ad conciliandos in septenis delubris Diuos, statà eorundem nomenclaturà. Comparauit deinde in calce libri Insubres cum Quiritibus, docens Mediolanensem vrbem appellatam meritò Romam alteram, quo nomine quondam Constantinus Byzantium insigniuit. Hunc sanè titulum, ac nomen præferebat olim Mediolanum, propositis extra mœnia versiculis ad commendationem, ac terrorem vrbanæ magnitudinis, qui Thebis, atque Athenis maiorem esse vrbem indicarent, & gentibus metuendam; verùm siue Galeatij Vicecomitis odium

Vicecomes de Missæ ritibus lib. 2. cap. 12.

Lib. 2. de ritib. Missæ cap. 13.

Innocentius ab Ecclesia in eius vita lib. 6. c. 7.

Picinellus in Athenao.

Morigia lib. pr. cap. 2. hist.

odium fuerit erga Patriam, siue adulatio erga Ticinenses, ne arcis munitissimæ substructionem iniquo animo paterentur, siue vtrumque, marmor illud gloriæ Mediolanensis Papiæ ad caput pontis, qui Ticini ripas iungit, in pariete inclusum est, nec prætereuntium oculos adducit. Ordines item religiosorum hominum, & militum recensuit Villa; persequitur autem singulorum initia, & incrementa, docet quinam fuerint authores instituti, quæ ratio, ac leges, quo anno vnusquisque Ordo prodierit, aut interierit, describendo præterea vestium cultum, leucophæatos, tum atratos, candidatosque, & *lignipedes*, arctoque fune constrictos *cœnobitas*, vt Ordinis indumenta, aut monstrauere Superi, quemadmodum Dominicanæ familiæ, aut conditores cœtus inuenere. Postremum hoc opus nondum typographos conuenit Ambrosianæ Bibliothecæ scrinijs contentum. Idem scribendi genus delectauit Ioannem Antonium Castillionæum Curionem Aedis Vincentianę, amantissimum perscrutandæ antiquitatis virum. Scripsit primùm de Aede suà, ac vrbanis Curijs, rimatus diligenter singula monumenta, quæ Ticinensis Portæ confinijs circumscribuntur: præterea superstitiosæ religionis exuuias, & lapides indices vetustatis collocauit in parietibus Vincentianis, substructà domi quàdam veluti antiquitatis officinà. Aliæ itidem lucubrationes satis significant hominis voluptatem in scribendo; nam siue ea æstimemus, quæ de templis vrbis, siue ea, quæ de Regibus Angleriæ, ac de flagrionibus exarauit, singula redolent antiquitatem. Sustulit Castillionæum lues minimè tamen immemorem instituti sui, & Bibliothecæ. Quippe membranas suas omnes, aduersaria, ac quidquid scripserat, forulis Ambrosianis legauit, meditamenta videlicet, atque absolutam structuram lucubrationum. Politiores literæ

Puricellus in vita S. Laurentij Littæ ca. 33. num. 24.

Caluus in Scena liter. scriptor Bergom. par. pr.

tenuerunt Franciſcum Arrigonum acceptum Muſis ob aciem ingenij, quæ in illus lucubrationibus vibrat. Commendauit etiam hominem Græcanicæ linguæ ſcientia, vnde Atticæ vbertatis elegantiam hauſiſſe cenſemus. Maiora ſecutus eſt Oliuerius Mazuchellus, vir literatiſſimus; fuit enim hominis ingenium ad omnes artes, & ſcientias factum: ſiue enim amœniores literas ſpectemus, ſiue Philoſophiæ, ac Theologiæ vtriuſque interiorem notitiam, calluit omnes apprimè, quà dicendi copià, atque habendarum orationum ſuauitate, quà vi quàdam arguendi, & facilitate nodos explicandi. Certè ipſius nomen ſæpiſſime in Theologorum ſcholis commendatum audiuimus, cum ij ſua effata nobis adoleſcentibus traderent; quæ res placebat maximè, quòd obæratus eſſem Mazuchello: is enim me, & ſacrà ornauerat togà, & alia antè omnia mente voluentem Seminarienſibus Muſis formandum tradiderat. Concidit ſuperioribus annis: ſecutaque eſt hominem mortuum fama, quam liuor ſuperſtiti negauerat; hoc virtuti contingit, vt nitens multorum oculos perſtringat, eam verò cæcitatem abſtergat, cum ſua lumina moriens condit. Claudit agmen Alexander Perlaſca, cui Latini ſermonis traditos faſces Octauius Ferrarius pater eius linguæ in Patauino Gymnaſio viris doctiſſimis eſt profeſſus. Ego enim ad laudes Alexandri ſcribendas alienam priùs fidem implorare debui, quàm meam, ne familiaritas tradenti obeſſet. Si quis tamen lucubrationes ipſius permultas amet euoluere, puram putam vbique Latini ſermonis elegantiam ſuſpiciet, eumque vnum affirmabit aureæ ætatis facundiam poſſe reuocare. Sanè cum luteo hoc ſeculo longè plures barbari caſtimoniam latinæ linguæ violent, quàm olim in Latium irruperint, mirum eſt quoſdam meliori luto fictos fuiſſe; qui intermortuam latinitatem

Picinellus in Athenæ. (beside "dam arguendi")

Picinellus in Athenæ. (beside "ſces Octauius")

excitarent ad vitam. Habuit quidem Perlaſca, Latini ſermonis vindex acerrimus, teſtes, ac præcones ſuæ eloquentiæ Gaſparem Scioppium, Octauium Ferrarium, Carolum [a] Mariam Maddium Græcanicæ & Latinæ linguę doctiſſimos viros; neq; ij aliquid magis mirati ſunt in hoc Alexandro, quàm quòd Latium totum ſubegerit. Eadem ſtudia hominem etiam confectum morbo proſecuta ſunt, quæ nouem annos in erudiendâ Seminarienſi pube, & ætatem propemodum totam abſumpſerant, eumque ereptum terris adhuc luget eloquentia. Hæc ſunt alumnorum lumina citra reliquorum inuidiam: ne, ſi quem noſtræ laudes præteriuerint, malè ſcribentem ſugillet. Cæterùm cum iam ſecundum annum Romani honoris faſtigium teneret Vrbanus Octauus, Gregorio Pontifice mortuo, ſpes maxima affulſit Muſis, non modò quia placerent ſummopere Vrbano ſtudia, & cogitationes Federici, ſed quia morum ſimilitudo, ac familiaritas ita vtriuſque animum copulauerat, vt ſæpiſſime Vrbanus literas ad Borromæum ſcriptas priuato nomine ſubſignaret. Et quidem Pontifici Maximo æquares viſa eſt, vt vnus ex nobiliſſimâ Borromæorum Familiâ Conſeruatoribus Bibliothecæ aſcriberetur, ne alieni tantùm molem hanc ſcientiarum regerent, tum verò demerendis hoc pacto ſtudijs, & animis Borromææ gentis erga literatos, quos huic familiæ acceptiſſimos fuiſſe ſatis intelliget, qui in Pontificatum Diui Caroli, ac Federici inquiret. Itaque Vrbanus vnum ex eàdem familiâ tueri iuſſit Collegium, ſiue is Eccleſiaſticâ togâ velaretur, ſiue aris minimè addictus eſſet. Porrò Federicus inter gentiles Borromæos Comarchum Iulium Cæſarem progenitum à fratre ſuo in Conſeruatorum album retulit, eiuſque ſobolem, nepoteſque, ac poſteros ad tuendam Bibliothecam aduocauit; eos autem ſi infœcunda

a In epiſt. ad orat. Perlaſcæ.

1625.

Ex diplomate pridie Cal. Feb.

da coniugia negarent, proli, & nepotibus, ac posteritati toti Comitis Caroli Borromæi, qui eàdem cognatione Cardinalem attingebat, fidem hanc, & tutelam transmisit. Posthæc instituit locupletare Collegium Vrbanus; nam sacerdotium pingue Bolati (pagus is est agri Mediolanensis) eà lege mandauit petenti, vt quot annis aurei numi quinquaginta penderentur Bibliothecæ, qui tamen reditus duodecim tantùm annis definiretur. Per eos dies prioribus Conseruatoribus prorogatum imperium est; accessit cæteris Comarchus Iulius Cæsar Borromæus, atque Gulielmo Vidono suffectus est Aironus templo Nazarij Præpositus. Euulgauit hoc anno duas historiæ Mediolanensis partes Ripamontius, atque à Pontificatu Chrysolai ad Diui Caroli tempora rerum gestarum memoriam trahens Ecclesiasticam historiam absoluit. Describuntur autem accuratè à Ripamontio incrementa, & casus Mediolanensis Ecclesiæ, prout res humanæ sunt mortalibus secundæ, aut læuæ. Quæ cum agerentur Mediolani, Hieronymus Foscarinus Consul Babylone curam suam omnem nostris temporibus adhibebat. Accepimus ab eo sermonis Arabici codices, *Ectarim* in primis, deinde monumenta rerum sacrarum, Diuorum præcipuè, quorum sanctimonia maximè refulserat in Oriente. Res vna cogitationes Federici decepit; nam cum Abyssinum hominem expectaret ad doctrinam eius linguæ, isque iam naui veheretur ad Insubres, abducitur in vincula à piratis. Doluit vicem hominis Borromæus, quamquam rursus operam suam promiserat Foscarinus, siquis ab Hierosolymà, aut proximis sedibus Babylonem aduentaret eius sermonis peritus: ne Collegę Ambrosiani linguæ Abyssinæ scientiam desiderarent.

Ex diplomate prid. Cal. Mart.

Ex literis Prid. Non. Nouemb.



DE



DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER QVARTVS.

POstquam Musarum imperium, atque eius firmamenta constituit Federicus, cæteras quoque artes exornare cœpit; quod acre incitamentum est ad alendas in vrbanis ingenijs disciplinas. Cum autem facultates dignæ ingenuis hominibus, pictura in primis, Architectonice, ac statuaria sint visæ, artes eas restituere, ac fouere est adortus. Damnauerat sæpenumero Cardinalis, cum Diœcesim suam obiret, simulachra quædam, & pictas imagines nescias omnino artis eius, quà fiebant, nec habitu modò corporum malè natas, sed à sacrarum literarum oraculis absonas, inductis in agrestia fana commentis, ac deformationibus pingendi, quæ thure primùm, & facibus culta, superinductum deinde albarium colentium oculis, ac Religioni eripuit. Tum verò consenuisse apud Insubres credebantur illæ artes: nisi quòd Anno 1625.

immane Templum Magnæ Matris ſculptores ceſſare minimè pateretur. Cum Ludouicus Sfortia, cognomento Maurus, rei Mediolanenſi præſideret, Leonardus Vincius (de quo longè plura ſcribemus, cum rerum narrandarum ordo admonebit) illuſtrem condiderat Academiam, non modò propter ipſius authoris nomen, verùm quia viri nobiles ex ea prodierunt, Bernardinus Louinus, Ioannes Paulus Lomatius, Cæſar Sextius, Marcus Vglonus, alijque complures; quibus poſtea pictura debuit plurimum, quòd famam hanc artis, ac Vincij diſciplinam tabularum ſuarum pretio decorarint. Antiqua ciuium ſtudia reuocauit Borromæus, eò maiore facultatum compendio, quò plures in recenti Academia diſciplinæ tradebantur. Cœtum igitur hunc Pictorum, Statuariorum, atque Architectonices inſtituit in Pontificali Palatio anno vigeſimo altero ſupra milleſimum ſexcenteſimum, eique cæremoniæ interfuere Alexander Mazenta *Archidiaconus*, Iulius Cæſar Vicecomes *Primicerius*, atq; Antonius Olgiatus Pręfectus Bibliothecę. Hoc anno vocati in ædes Ambroſianas accepere primùm à Federico authore Academiæ leges, deinde inducti in ſedem certam cogendi cœtus. Qui ſingulis artibus, veluti duces operis, ideoque erudiendæ iuuentuti præeſſent, creati fuere Io. Baptiſta Criſpus, Ioannes Andreas Biffius, & Fabius Mangonus. Porrò hic Fabius architecturam reſtituiſſe eſt viſus, non modò regiarum ædificationum, atq; excitandæ Aedis maximæ Mediolanenſium (quod fanum miraculo eſt terris omnibus) in Inſubribus curâ, verùm quia Carolum Butium Architectum clari nominis ad interiorem ſcientiam Architectonices, tradendo artis eius præcepta, deduxit. Biffius verò marmoris aſperitatem feliciter vicit, ſimulachris affabre inductis: tantique artificij ſpecimen præbent toreumata, quæ ambiunt Tem-

Raphael Trichet in vita Leonardi Vincij.

Ex tabulis Biblioth.

Templi maximi odeum. Crispum autem non modò ijs præposuit, quos pictura sibi oppigneraucrat, verùm toti Academiæ, ornauitque Principis nomine, & imperio. Sanè Crispus in oppido Ceredano (quod vulgus Ceranum, Polybius Acerras vocat) Nouariensis agri natus, à patria sede cognomento Ceranus, à parente, quòd pingendo vitam toleraret, ad eandem disciplinam institutus, eminuit Mediolani primùm, tum apud reliquos Insubres nobilitate artis eius, quam profitebatur; neque tantùm picturæ placuit Crispus, sed etiam plasticen, atque architecturam coluit; quà cum præstaret, plurima architectatus est in ornandà Aede primarià Mediolani, atq; frontem totam excitauit templi Paulini prope delubrum Euphemiæ, singulari ingenio operis, quod proximam Aedis Marianæ faciem creditur æmulari. Cerano quidem Principe cum plures cooptati in hunc cœtum fuissent, se se postmodum ex vulgarium pictorum grege exemerunt, nimirum Daniel Crispus, Carolus Franciscus Nuuolonus vulgò Pamphilus, Ioannes Paulus Blancus, Camillus Alsona, Carolus Blancus, Balthassar Todeschinus, Melchior Gilardinus, Carolus Minoia, Richardus Taurinus, Bernardus Ferrarius, Hercules Procaccinus, & Carolus Cornarus. Cæterùm, cum statis diebus conuenirent, donabantur à Federico munusculis, qui reliquis graphide anteissent; nam iussi sacrorum annalium monumenta nobiliora rudi penicillo deformabant: tum etiam expendebantur tabulę quæ vespertinum opus referrent, cum proposito nudi hominis corpore artùs singulos conarentur adumbrare. Porrò diurnam operam locabant singuli suis disciplinis; & quidem pictores (nam de museo statuariorum trademus deinde) inducebantur in pinacothecam, quam beneficio eius facultatis condiderat Borromæus. Quæ autem

Ferrarius in Catal. gener. SS. pag. 232., & lex. Geograph.

De Cerano vide Scanellum lib. 2. cap. 27.

tem eminet in præsens moles æqualis Bibliothecæ, ea sanè aliquantò pòst substrui cœpit, atque, vt Federicus de vita decessit, coronide impositâ stetit. Cum verò aream illam insiderent scholæ Tabernianæ, alijs coemptis sedibus ea gymnasia in vicum Fulconis translata sunt: ne Stephanus Taberna author erudiendæ inopiæ sedes suas deletas conquereretur. In eam quidem aulam ingentis structuræ inductæ sunt tabulæ pictæ, quas dono dederat pinacothecæ Borromæus: ac ne quidquam intercideret, Academiæ conseruandæ præfecerat Alexandrum Mazentam, Iulium Cæsarem Vicecomitem, Ludouicum Barbauariam templi maioris *Canonicos*, ac Olgiatum Bibliothecæ Præfectum. Hìc autem monent nos nobiliores tabulæ, vt eas ferè singulas tam ciuibus, quàm exteris scribendo indicemus, non modò quia res ea voluptati futura sit, verùm propter ipsius conditoris magnificentiam, quam peregrini homines veluti subiectam oculis mirabuntur. Huius quidem noxæ veniam facilè dabit seculi peccantis audacia: si, cum Federicus pinacothecam totam tradidit monumentis, nos paulò confidentiùs eandem describere velimus; nam iuuat clariùs nudare singula, quæ (vt solet optimus quisq;) modestiâ texit Borromæus. Titianus Venetorum Apelles primas occupauit sedes, ac frontem prope totã pinacothecæ suo artificio vestiuit. Tabula longè omnium pulcherrima refert Magos Reges, cum vagientis Dei tugurium conuenere. Sedet parens numinis Virgo, ac ponè senescens coniux; illa complexa cælestem pupulum proponit senioris reguli osculo diuina vestigia: tum verò expedire alius, ministrante puero, arculam thuris, postremus ostentare pyxidem refertam munere ad cultum. Reliqua multitudo subsistit ad fores, alij quidem sublimes equis, cæteri autem, qui desiluere, regunt vectores suos. Miræ verò

In libro, cui titulus Museũ.

verò ars est pictoris, siue inuenientis ingenium spectes, siue pingentis elegantiam: regia certè tabula; hanc Titianus pinxerat iussus à Cardinali Estense seniore, eamq; Estensis dono tradere voluerat Francisco I. Regi Gallorũ: sed enim aut rerum, aut animi inconstantià, minimè ex Italià exportata tabula est, sed coempta à Diuo Carolo, cum in potestatem Mediolanensis *Nosocomij* peruenisset, redempta à Federico pinacothecam Ambrosianam ditauit. Eam quidem studiosè pinxisse Cardinalis Estensis causà Titianum credimus, ac Vasarius inter cæteras commendat. Porrò illæ minores tabulæ: alia fert *Monachum*, cui propexa est in pectore barbà, alia Ioannis Iacobi Medicæi, hæc Titiani ipsius barbati vultum, illa Christi Seruatoris imaginem pluribus vibicibus cruentam, redimitam dumis, gestantem manibus arundinem: tum peregrinantis hominis ora (quamquam id operis nonnulli firmissimè tribuant Calixto Laudensi) atq; senioris cuiusdam hominis, cui nudata calua, & promissa barba; qui sanè irritat vicinos vultus, quos Vincius, atque Durerus pinxit. Hæ tamen minores sunt, si molem æstimemus; cæterùm pretio longè plures tabulas vincunt. Illæ quidē magis pretiosæ; in alterà residet Iosephus altor numinis, ac numen ipsum ferens, iuxtà Virginea parens malum offert infanti. Alludit Seruatoris pedibus paruulus Ioannes, ac Raphael cælestis ales Tobiam ægrè ducis vestigia sequentem iubet adire Diuinam prolem. Alibi pendet icon Virginis gerentis Iesum, blandientis Ioannis, & Catharinæ proferentis digitum ad cælestes nuptias. Idem rursus Ioannes in altera tabula, sed natu grandis, affectatur Deiparam, gestiente inter vlnas sobole, cui Cæcilia Virgo citharam offert suam. Magdalena, quam maximopere extulit Vasarius, minimè indignata est hoc contubernium. Spec-

In vita Titiani.

tat enimuerò ſiccis oculis cælum, ac fluentibus licentiùs per lacertos, atque humeros comis nuditatem emaciati corporis tegit. Dianam putaret Actæon, ſi ora, & ſinum lachrymarum fonte perfunderet. Eadem ſanè matrona in aliâ icone lachrymis vbertim indulget. Componunt in tumulo peremptum Seruatorem Ioſephus Arimathæenſis, & Nicodemus: ac Magdalena ſolutis crinibus, & redundante fletu accurrit ad funus. Contra ſpectare Ioannes numinis exequias, atque inſertis mutuò vtriuſq; manus articulis parentare mortuo; Virgo autem genitrix prona in tumulum artùs ſobolis venerari. Supernè diſcedunt nubes, vnde maxima vis luminis intermicat (quamquam lumina omnia in occaſu numinis interierint). Accedit eiuſdem artificis penicillo deſcripta regio, tantà pingendi incuriâ, vt exornaſſe artem videatur, cum neglexit. Res quidem ſingularis, nam tractùs regionum à Titiano pictos vix alibi inuenies. Decurrit præceps è ſummis montibus torrens, alueumque totum definiunt præruptæ cautes, atque abſciſſæ, iugi ſupercilio altæ, quę caſam ferunt ſecuri pecoris hoſpitium. Titianum ſequitur Georgionus, niſi potiùs antecellit; nam is lumina attuliſſe dicitur Titiano. Geminæ virgines iacentes humi, mundo muliebri ſatis comptæ, canunt fidibus: iuxtà ſenex ſubiecto oculis libello efferre videtur in certa carminis ſpatia vocem, eique proximus aſſidere fiſtulæ modulator. Cantu delectatum ferunt Georgionum: ideòque paſſim citharedos in ſuas tabulas admiſiſſe, eoſque maximè, qui teſtudinem tractarent; nam ea hominem recreabat. Parem pingendi adoream refert Raphael Vrbinas. Geminæ graphidis tabulæ ex pinacothecæ coronâ pendulæ proponunt Athenienſes ſcholas Platonis, & Stagiritæ, ac diſceptantem Paulum de ignoti numinis cultu: eaq; exemplaria ſunt rerum, quas Raphael Romæ

Vaſarius in ipſius vita.

Actor. Apoſtol. cap. 17.

in Vaticanis ædibus pinxit. Eminent vtriusq; gymnasij labores, ac studia, micante vbiq; artificis ingenio, cum icon maximè operosa sit, atq; in Pontificum conclauibus meritò picta. Eiusdem artificij pulchritudo pictorem Vrbinatem spectatoribus in alia tabula conciliat. Abluit genibus flexis Seruator Petri pedes, & circumfusum Apostolorum agmen idem officij genus expectat. Historiam illam Vrbinas affabre reddidit, sacris vbiq; conuiuis ita spectantibus numinis modestiam, vt alio quisque oris, corporisque habitu diuina officia suspiciat, & admiretur. Duo planè Apostoli miræ sunt artis; nam alius scitè sibi detrahit tibialia, alter nudatos iam vngues secat, inaratà interim rugis fronte, ac extantibus venis, dum demissis oculis, & emissitijs pedum digitos interrogat. Alibi idem Raphael rediuiuum è tumulo Seruatorem pinxit, atque somniculosas circùm excubias; sunt qui hanc tabulam Iulio Romano adiudicent; nos vter pinxerit, non iniquè patiemur. Neque indictus abibit Leonardus Vincius (quamquam eiusdem mentio rursus inijcietur); nam iconem Deiparæ suam ferentis prolem mirà concinnitate confecit, vultumque Mediolanensis Ducis tantà elegantià, quantam fortasse, cum viueret sibi illa Dux exoptauerat, deniq; trucis medici ora, qui velatus togà dexteram refert ad capulum pugionis. Ostendimus item exemplum Vinciani cœnaculi, quod ille pulcherrimum in triclinio Dominicani cœnobij ad Aedem Gratiarum descripserat; cœnæ illius imaginem prouida mens Borromæi pingi iussit in tabula, cum sæuientis Aquilonis afflatus Dominicanæ cœnationi historiam ferè totam abstulerit. Vterque autem Bassanus, Leander nimirum, & Iacobus senior, diuersa licèt studia secuti, sui tamen artificij faciunt fidem. Picta à Leandro tabula monstrat Virginem residentem humi, acclinemque Iosephum

Laudat Borromaeum ob pictas Leonardi tabulas Socrasius li. 4 epigr.

Sansouinus in elogijs illustriũ vrbium Italiæ ad vrbem Med.

ſephum de Aegyptiaco itinere feſſum: ruſticanos item hominesduos, alterum procumbentem ante ora cæleſtis pupi, alterum ſeruantem Aſelli ſui lorum. Hæc delectauit vtrumque Baſſanum voluptas immoderata, vt in omnibus tabulis Aſellum, aut Canem confingerent; quo pacto Horatianus pictor cupreſſum vbique ſimulabat. Cæterùm exacta ad amuſſim tabula eſt, nec vſquam ſupremam manum deſideres. At verò ſenior Baſſanus omnia pinxit indiligenter; quę tamen artis negligentia artem prodit. Cæleſtis ales admonet paſtores curando pecori intentos de Seruatoris ortu; cum autem cuncta reddere per incuriam pictor videri vellet, emicuit opificium; paſtoris enim vnius indumenta neglexit, quòd ſubiecta lintea paſtoritias veſtes conſuerent. Vtrique Baſſano concedit facilè Andreas Sclauonus (indidit illi cognomentum natale ſolum in Illyrico); neque tamen caret arte. Alter ex Magis Regibus, iſq; ſenior, poſitis ante Diuinam ſobolē genibus, & regij amictus ſyrmate verrens humum tradit numini vectigales Arabum opes: cum intereà reliqui proceres, & famulàntium plebes religionem alienam miratur. Vicit Illyricum pictorem Bernardinus Louinus Mediolanenſis; & quamquam plures tabulas huc intulerit & Ioannis agno blandientis, & Hieronymi nudata pectora cędentis ſilice (quamquam hanc iconem à Cæſare Sextio pictam plures affirment) tum Seruatoris ſalutari ſigno luſtrantis orbem, & Magdalenę ante Chriſtum procumbentis, qui ſe illi ſub olitoris ſpecie obtulerat; duæ tamen tabulæ ipſum prope Louinum vicerunt. Geſtiunt Virgo numinis parens, & Eliſabetha, dum ludit cum Ioanne paruo Diuinus infans; mira certè ſuauitas Virginei oris, & ſenilis maieſtas Eliſabethæ, ac labia ipſa loquenti ſimilia, tum vtriuſque infantis membra mollia ferme, ac viuida ſingularem pingendi artem oſten-

ostendunt. Magdalena verò eiusdem Louini conuertit in se venientium oculos; nam vultus elegantia, frons exporrecta, flagrantes oculi, crines certantes auro spectatorem tenent. Etiam Federicus Barocius sibi aduenientium oculos conciliauit. Virgo genitrix, nixa genibus, natam sobolem colit vinctam fascijs, ac propemodum vagientem; tanta est venustas oris, & tabulæ. Excubat ad tugurij fores Iosephus pastores admittens, qui certatim ad miraculum confluxere. Lumina verò pingendi, quæ Barocij iconem illustrant, in alia itidem tabula fulgent, quam Petrus Paulus Rubbens Antuerpiensis pinxit, ac Ioannes Bruguel in eàdem vrbe natus floribus redimiuit. Diuina soboles blanditur parenti tenerrimis artubus venustissima: Virgo autem modestissimi, ac formosissimi oris cælestis pupi blanditijs fruitur; eam tabulam coronauit Bruguel collectis vndique floribus, ac vere perpetuo, oberrantibus auiculis per serti ambitum, atque exilibus vermiculis insidentibus. Latent in omnibus tabulis Bruguelis huiusmodi oculorum insidiæ: nec vnquam prodeunt, nisi cum diligentissimè interrogaueris singula. Immo quędam exilia admodum colorauit Bruguel, vt nisi oculorum aciem intendas, cernentis oculos fallant. In argenteo quidem vasculo aquæ lustralis, quo nocturnam quietem muniuerat Borromæus, paruæ quatuor tabellæ, eæque eburneæ distinguunt opus (nam reliquas in cupro, ora scilicet Christi, ac Virginis; pinxit penicilli acie Iulius Clouius non obscuri nominis pictor) *De Clouio agit Vasarius vol. vlt.* tantæ exilitatis, quantà olim natura in Pyrrhi achate Musas, & Apollinem cælauit. *Plinius lib. 37. hist. nat. cap. pr.* Agitant alibi procellæ fluctuantem cymbam, micante inter nubes Virgine, quæ nauim sospitat: alibi Christus fuso cruore respersus crucem defert, obuià complorantium fœminarum multitudine, ac comitatus truculentis tortoribus. Hic pen-

det ex infelici arbore Seruator, ac vterque sicarius comites necis, spectante interim populo, ac militari cohorte numinis lanienam. Propemodum ludit oculos tabella supplicationis exigua, quæ tamen admoto vitro, admiratione etiam, nedum aspectu, maiora omnia proponit oculis. Rigent cuncta gelu, tractusque regionis horrescit niuibus, quas inter circumfert sub vmbellâ Sacerdos inclusum *Ierothecâ* Diuinum Panem, deducente supplicationis pompam agmine cucullatorum faces gestantium, ac multitudine ad cultum procumbente. Exiguitas quidem imaginum mira est; cæterùm molem totam humani corporis spectanti subijcit, cum vix spectari possit. Tenuitatem eam picturæ exigua admodum tabella Brugueli seiusdem, aut æmulatur, aut vincit. Vermiculus, ac papilio flammarum immemor rosis insidiatur: proximus verò iacet musculus nitenti rostro, micantibus ocellis, villisque arrectis. Tabellæ huic redimendæ aureos numos quingentos non semel oblatos audiuimus, quanti ne in Casilinensium quidem fame mures venire potuerunt. Eas tabulas penicilli acie colorauit Bruguel, quas sequuntur complures aliæ minimè disparis artificij; alibi enim Virgo florenti serto conclusa sidereā sobolem complectitur: alibi statuitur ante oculos Templum Antuerpiēse, cuius licèt formā pinxit Henricus Vanstumych, atque nomen suum inscripsit in tumulo, humana tamen corpora illuc intulit Bruguel, suæ præsertim vxoris, geminæ sobolis, atque ancillæ. Hic eremicolæ complures abditi antris, hic vndantes Auerni flammæ, damnatique manes tantâ operis venustate picti: vt, cum alibi tartara extimescant, hìc spectatores metu vacui oculis, & animo requirant. Illic rogum, & faces spectat adusta Pentapolis, illic constricto gelu fontes proponit pictor, ferentes tamen ludentia corpora, tum Cererem comitatam

Ex literis Bruguel. 8. Idus Martias 1609.

tam

tam genijs elementorum ſpeciem referentibus, denique Danielem obiectum leonibus, quem Rex circumfusâ ad ſpectaculum multitudine deſpicit incolumem. Et quamquam floſculis complures vernent tabulæ, duas tamen collecto vere exornauit: Altera minor oſtentat calicem onuſtum opibus eiuſmodi: alteram verò maiorem miſit Cardinali pictor, eamque vt chariùs commendaret, gemmam, & numiſmata cum aurea, tum argentea appinxit, ratus optimas tabulas poſſe conferri cum gemmis. Hæc Bruguel non imperitus ſuarum tabularum iudex ſignificauit per literas Borromæo. Sanè vel fuerit hominis auaritia, vel iudicium, Federicus pretium largè perſoluit; nam tantum pecuniæ miſit Brugueli, quanti æſtimauere artifices adamantem cum gemmâ, ac multiplex numiſma. Ars deinde omnis aut vicit Bruguelem in cæteris tabulis, aut Bruguel artem. Dederat negotium homini Cardinalis, vt quatuor Elementa pingeret; obſequutus eſt pictor Borromæo tantâ venuſtate tabularum, quantam ne Zeuxis quidem optare poſſet, ſi viueret. Terræ elementum deſcripſit propoſitis animantibus, quas alit humus, & in eàdem tabulâ, Leones, Tigres, feraſq; cruoris cupidas, ac cicures belluas citra metum ferociæ copulauit: equũ in primis tantâ venuſtate pinxit, vt ſuum Nealces non audeat comparare. Tellus vbique ridet floribus, pomiſque luxuriat; in virentium autem camporum receſſu incidit in oculos Deus ſpectator operis, quod finxit ex argillâ. Sequuntur terram aquæ, alibi decumanis fluctibus tumidæ, alibi incaneſcentes ſpumis, quòd ex montium iugo delabantur in præceps. Sedet in ſcopulo Neptunus lympharum pater, mouens cuncta ſupercilio, quæ in æquore geſtiunt, ac viuunt, ludentibus circa piſcibus, & conchis, quos aſſultantes fluctibus genij perſequuntur. Suſpenſæ cælo

Ex literis 8. Cal. Septemb. 1606.

Rivola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

nubes imbrem demittunt, quæ obuijs fulgoribus nitescẽtes Iridem colorant. Versant verò infra exundantes vrnas Nereus, & Amphitrite, quam Venerem putares in spumis. Circa aues palustres nutantem algam videntur quatere, & secura naufragij cymba procellas ridet. Accedit aeris tabula; insident arborum ramis canoræ aues, ac furaces. Aquila verò sublimis abit despiciens volucrum gregem, Olores, Struthiocamelos, ac salutandi memorem Psittacum, caudatumque Pauonem. Agit medijs in nubibus currum Phœbus, nec tamen Noctua, aut Vespertilio caligat ad Solem. Quà vero chortis aues obsipatam escam inuadunt, & cum Gallinaceo Gallus Indicus pugnat, Virgo tenerrimi corporis gerit dexterà volucrem, læuà orbem, ac passim genij insequuntur volatu aues, aut *thelescopio* summum æthera intuentur, aut circino siderum errores, eorumque domicilia metiuntur. Hæ tamen tabulæ (in quibus ne cerdo quidem Apellæus quidquam reprehenderet) si cum flammarum icone conferantur, vilescere videntur. Inuentum tabulæ eximium est; nam effecta ignium describuntur. Occurrit oculis medicus labor, *stillatorium*, vrcei herbarum florumque succo saluberrimi, diluta pharmaca, sales, *elixires*, tum reliqua humanæ salutis subsidia, quæ opifice flammà ars excogitauit. Iacere enim verò auri, argentique signati plurimum, militaris supellex promiscuè, tubi ferrei, thoraces, gladij, phaleræ, missiles ignes, silex flammarum nutrix, prunæ conclusæ foculo, & cista vitreo opere onusta. Alibi verò rutilare gemmæ, purpurascere coralium, ac lapilli omnis generis flammas artifices expectare. Alibi metalla, rude, aut conflatum æs, aut arte elaboratum in tormenta Martis, & sacrarum turrium æneas voces. Nudata fabrorum corpora chalybem in fornacibus versant, docent in incu-
dibus

dibus opificium, extergent, poliunt, acuunt. Diceres Vulcani officinam huc illatam, si Cyclopes adessent. Supernè coruscat lychnuchus pensilis, grassantur alibi in ædibus flammæ, Aetna, ac Vesuuius micant ignibus; eaque incendia non Salamandram fouent, sed Dæmonas fauillis, ac visu terribiles. Hæc tabula aut commendat, aut accusat artificem; tanto enim studio elaboratam fuisse tulit fama, quòd cum tunicà molestà foret puniendus Bruguel, iamque tortor parasset fasciculos, ereptus flammis à Federico, flammas apprime reddiderit. Dissipatus is rumor verus ne sit, an mendax, statuere non attinet. Ea certè Elementa steterunt Cardinali aureis numis bis mille, quæ nunc artifices sexdecim millibus aureorum æstimant ob pictoris nomen, ac rerum miram venustatem, quas pinxit in cupro. Lacessebat autem hominis artem munificentia Borromæi (quæ facultates singulas fouet magnopere, elanguescentibus animis, si Principum largitas labori desit) missitatis supra pretium muneribus. Immo cum Romæ versaretur Bruguel ab ephebis egressus, captauerat sibi beneuolentiam Federici, qui cum inspexisset indolem, ac ingenium adolescentis, vocatum in suas ædes benignè aluit, ac semper largè ditauit pecunia. Porrò has tabulas curabat vir ornatissimus, atq; studiosissimus picturæ Hercules Blancus, ac subinde tradebat Cardinali, adeò delectatus Bruguele suo, vt Zenonianam villam ferme exornauerit eius icunculis. Quamquam autem iniquus rumor ferat tabulas illas Elementorum in Britannici Regis Museo, aut Romæ in optimatum ædibus asseruari, nos falsum omnino eum rumorem esse affirmamus; nam non modò tabulæ ipsæ inscriptæ sunt nomine Bruguelis, atq; titulo anni, quo pictor eiusmodi opus absoluit, verùm proferemus literas ipsius artificis, quæ fidē facti firmissimè obtinebunt; cætera

Ex literis Bruguel. 3. Non. Aprilis 1609., & 4. Idus Martias 1610.

Ex literis Bruguel ad eundem Herc. Blan.

Londra. tera enim sunt exempla, quæ Londini, ac Romæ hospites admirantur. Aegidius Coninchlous adumbrauit eandem ferè artem; excurrit latè camporum viriditas, ac opacæ interdum arbores diurni sideris æstum arcent, iacentibus humi eremicolis, & soli cultoribus. Ponè sequuntur Coninchloum Rathnamerus Pictor Germanus, & Paulus Brillus Belga; ille cælestium geniorum agmina, ac myriades alitum exiguâ tabulâ conclusit; hic regionum tractùs pinxit, atque abditum intra siluas Ioannem, profugam cum diuinâ sobole Virginem, delapsum ex equo Paulum, & imagines alias rerum, quas sacri annales referunt. Tabula tamen ea Brilli, quæ prospectum maris aperit, longè vincit, quotquot ab eo artifice sunt profectæ; nec tamen eâ viliores æstimant artifices geminas alias tabulas regionum, quas dilutis aquâ coloribus pinxit. Encausticum opus est Lucæ Bataui; stolatæ Virgines modulantur lætum Pæana Dauidi abscissam Gigantis ceruicem referenti. Alia tabula eiusdem pictoris obijcit spectanti Deiparam stipatam virginibus, sedentem humi, quæ sanè imagines veterem *paræmiam* castigare visæ sunt Batauis obloquentem. Albertus Durerus artem suam mirè explicuit; præter ipsius graphides plurimas, atque icunculam Magnæ Matris, lepida est Eustachij tabula venerantis flexo poplite oblatam inter Cerui cornua Seruatoris speciē: reliquus venandi apparatus, atq; odori canes pictoris opificium indicant. Resectum Ioannis caput, & in disco propositum visus est Durerus ad vitam excitasse: extremum spiritum prope retentat ceruix; intermorientes oculi, feralis pallor nisi accessissent, crederes locuturam. Adeò viuit caput exanime; quæ ars Alberti non vulgaris fuit in membrorum habitu, ac partium singularum æquabilitate. Sanè Durerus inter omnes pictores eminet ob facultatum plurimarū scientiam,

Ex literis Ioannis Baptistæ Crescentij prid. Idus Ianuarias 1631.

quem-

quemadmodum earum disciplinarum minimè imperiti scriptores monumentis tradidere. Affectatur Durerum Iacobus Palma; Deus conditor præfert læuâ terrarum orbem, comitantibus numen genijs elegantissimi oris. Alia Palmæ tabula refert Mariam, ac Diuinum Infantem cum Annâ Virginis parente. Eadem operum industria cæteros pictores insignit. Benuenutum Garofalum nobilitat Seruatoris præsepe; idque *anathema* est Ioannis Baptistæ Besutij, qui olim in Federici familiâ fuerat. Andreas, qui à sarcinatore patre cognomentum accepit, intulit huc *Canonici* cuiusdam Pisani ora viuam ad imaginem expressa. Ex Bramantini operibus reliquas habemus tabulas Diuini Patris, ac cincinnati cuiusdam hominis, quem purpureus pileolus tegit; quamquam pictores Vincio magis, quàm Bramantino postremum hoc opus, alterum verò Petro Perusino adiudicent. Marcus Vglonus auditor Vincij præceptorem expressit; tabulam pinxit Deiparæ ferentis sobolem. Eiusdem Virginis, ac Infantis imaginem Ioannes Petrus absoluit vir pingendi arte clarus. Pictor cognomento Surdus parentem Dei obortis lachrymis tristem pinxit, & conuertentem ora in frontem prolis cruentam vepribus. Idem Surdus aliam imaginem ostendit Seruatoris indecoro murice tecti, & impio fune constricti. In alia verò tabula idem Surdus eleganter pinxit Deiparam contrectantem interempti Seruatoris corpus: iuxta lachrymis indulget cælestis aliger materni doloris comes. Eam iconem Hieronymus Beccaria Templi Maximi *Canonicus*, & Conseruator Bibliothecæ dono dedit; quæ largitas viri est erga bonas artes. Petrus vberi fletu deplorans sua periuria est Ciuoli; erumpunt ex senilibus oculis lachrymæ doloris testes, elatæque manus lymphatum prope hominem ob tristitiæ sensũ indicant. Dolorem pinxit Ciuolus, cuius imaginem

Ioannes Paulus Lomatius in Idea Picturæ cap. 4., & aliq.

Meminit Vasarius in vita Andreæ.

ginem desperauit Timantes. Aliam pingendi rationem secutus est Michael Angelus ex oppido Caraca; nam licèt humana corpora desiderentur, artis tamen abundè est. Continet cista recentes fructùs, vuas, mala, aliaque id genus naturæ certantia, ac spectantium, nedum Tantali, oculis futura ludibrio. Sanè si auiculæ viderint, iterum falli poterunt. Fortasse pictori æmulari placuit Polydorum conterraneum suum primæ celebritatis artificem, indignum planè, quem nocturnum furacis pueri scelus dormientem iugularet. Eiusdem pretij putamus esse Iulij Campi tabulam, quà authoris nomine, quà religionis. Seruator in horto, cum proximus funeri secum necis atrocitatem reputaret, somniculosis circa sectatoribus, Angeli solatio leuatur. Ars mira corporum est, & suauitas, quæ vibrat in operibus Campi; cœterùm cum tabula esset in potestate Diui Caroli, atque is moriens nunquam ab eà aspectū remouisset, conuertit in se maximè oculos spectatorum. Indicat pretium operis epigramma monstrans Diuū Carolum coniecisse in eam tabulam oculos, ac ad Superos aspectu precantis Seruatoris auolasse. Scipionem Caietanum conciliat spectantibus picturæ suauitas. Deipara venustissimi oris, virgineo rubore suffusa, flammeo tecta, tam tenui, vt crines prodat, artem expolire videtur; si Caietanus circùm astra pinxisset, credidisses Erigonem. Eadem suauitas commendat Guidonis Rhenij tabellas, quæ D. Francisci, & adolescentis cuiusdam ora referunt. Maiestas eminet in icone Cerani. Ambrosius Insubrum Antistes redimitus infulà, ac reliquis vestibus amictus, quibus Pontifices ad aras operaturi velantur; vibrat mètuendà manu flagellum; quæ species fulminantis Ambrosij obuersata est oculis hostium sæpe; & cum Theodebertus violatà fide vrbem diripuisset, & Parabiagi Luchinus Viceco-mes

Carrauagio.

Vide Scannellum lib. 2. cap. 20.

Vasarius in ipsius vita.

Carolus à Basilica Petri in vita D. Caroli li. 6. pag. 264.

Corius in vita Iustini Imperatoris, Arlunus sect. pr. hist. Corius par. 3.

mes cum Leodrisio dimicaret. Augusta quidem maiestas, quæ micat in ore Ambrosij, grauem Pontificis illius animum indicat, qualem commendant scriptores, cum Theodosium à templi foribus submouit, & debacchantis Iustinæ retudit impudentiam. Pulcherrima etiam est harmonia corporis, & Pontificalium vestium multiplices sinus, & rugæ mirum in modum redditæ. Adeò etiam Insubres respexit pictura, quibus immeritò Vasarius maledixit, tamquam veruecum in patriâ, & crasso sub aere essent nati. Quare plurimum debent nostrates Scannello, qui conuicio hominis respondens susceptam maculam deleuit. Aliam itidem iconem habemus Cerani: offert illa spectanti vultum mystæ strictim attonsi, venusto ore, vibranti ocello; intulit in pinacothecam Bartholomæus Busatius, & munificentiâ suâ tabulam exornauit. Aequalis Cerani cum esset Petrus Franciscus Mazuchellus, à natali oppido Moræ Azonis Morazonus vocatus, tum par nobile pictorū apud Insubres fuisse ostendit. Nos hominis artem monstramus in disceptantis Iesu tabulâ, cum circumfusus coronâ sapientum virorum cælestis doctrinæ arcana aperiret. Morazoni autem ratio in pingendo grauis fuit, ac neruosa, sequentibus vmbris, & eminentiâ maiestatem rerum, quæ pingebantur. Icones aliquot inclusæ crystallo gloriantur authoribus Hieronymo Marchesino, & Augusto Decio. Petrum Vecchiam Abbatem Cœnobij Iustinæ in vrbe Pătauij, quem lucubrationes editæ, ac dono missæ Ambrosianis thecis commendauere, retulit in tabulâ Franciscus Zanella Patauinus, inductis eleganter coloribus, ac perpolitâ suauitate oris, & corporis. Eam tabulam egregiè pinxit Zanella: pulchriùs ornat species augusta Præsulis, qui licèt multiplici dignus infulâ, oblatam tamen Aemoniensis Ecclesiæ

In libro, qui inscribitur Microcosmus Picturæ lib. 2. cap. 19. Franciscus Scannellus diluit Vasarij dicta. Pictores Mediol. clari nominis recenset Saluator Vitalis in theatro Triumphali. Morigia hist. l. pr. c. 60. Scannellus lib. 2. cap. 27.

Città nuoua.

tia-

tiaram recuſauit; adeò certatim honores tanti viri ſapientiam inſigniunt. Ioſephi nuptias deſcripſit graphide Gaudentius Ferrarius Nouarienſis: pugnam ferarum, ac Centaurorum Antonius Tempeſta calamo. Seruator pictus in cupro, ac ebano incluſus, cum affixus cruci animam ageret, Petrum Corthonenſem authorem operis fuiſſe docet. Imaginem illam legauit Bartholomæus Faſſius Præpoſitus Collegio Thomæ in terrà amarà; eamque fama eſt traditam à Gregorio XV. Cæſari Cardinali Montio, ad Faſſium deinde, cum è vità ceſſiſſet Cardinalis, perueniſſe, quòd illius conſcientiam moderaretur. Nec icunculas quaſdam iniquè collocauimus in fronte pinacothecæ; ſunt enim perpolito opere abſolutæ, vt penicilli acies conari quidquam nobilius haud poſſit. Subijciunt oculis Deiparæ facta, ſiue cum Eliſabetham conuenit, aut proponit Regum oſculo paruam ſobolem, ſiue cum fugà ſe recipit in Aegyptum, aut aris puerum ſiſtit, aut vlnis diuinum infantem complectitur; aliæ eiuſdem pretij icones referunt Innocentum cædem, delapſum è ſideribus ad paſtores nuntium, redimitum ſpinis, ac demum ſuffixum Cruci Seruatorem. Icunculam Benedicti nudatum corpus abdentis in dumos ad vincendam Venerem Hieronymus Beccaria: auiculas Carduelem videlicet, Parum atrum, & Pauonem Flaminius Paſqualinus dono dedit. Nouam artem fallendi excogitauit Alexius Durie Belga (nam Belgæ artificia ſingula mirà opificij ſubtilitate expoliunt); is enim quernas, ac populeas tabulas apprime reddit ad præſtigias oculorum, qui ſe tum deceptos vident, cum manus iudicant de tabulà. Aſſerem hìc populeum finxit: qui, vt faciliùs aciem oculorum ludat, mentitur ſuſpenſas ſcorteo vinculo literas, calamos, aliaque id genus. Infra pendet icon Clementis X. Pontificis Maximi, tum icun-

Strada lib. pr. dec. pr. laudat artificia Belgarum.

culæ

culæ plures regionum inflexà paginarum orà. Quo mendacio facillimè decipiuntur spectatores; nam extremas oras conati attollere, intelligunt ea esse ludibria oculorum. Vicit quidem Durie Zeuxidem inuento, quando ille auiculas, hic homines fallit. Neque verò impar est conatus muliebris; nam geminæ Matronæ antiquas viragines æmulatæ (quibus placuisse picturã satis constat) huc artis suæ decora induxere. Ioanna Cæsia, heroum progenies, ac mater, quæ Comarcho Iulio Cæsari Borromæo nupsit, Sebastianum multiplici fune vinctum, atq; traiectum sagittis pinxit egregiè. Insignis est tabula muliebri penicillo: vt Hirenis quidem pietate, Ioannæ autem artificio seruatus iterum Martyr videatur. Cæciliam Virginem lapillis ornatam insigniuit penicillo Comes Maria Arconata, omnes pingendi Veneres secuta, quamquam Virginem coloraret. Muliebris tamen artificij palma Fidei Galliciæ est deferenda; nam patriæ artis opificium secuta ita præstitit penicillo, vt Gallicia sexum viris, elegantiam tabularum viri inuidere possint Galliciæ. Publicas, priuatasque ædes plurimas decorauit suis tabulis Fides; nos Pauli Morigij hominis ex Iesuatorum familià, qui res Mediolanenses consignauit literis, iconem ostendimus, quam illa depinxit, cum annum octauum decimum ageret, summà venustate colorum, atque excellentià artificij. Hanc verò tabulam debemus munificentiæ Ioannis Thomæ Butij, quam, sublato Iesuatorum Ordine, pluribus philippæis redemit: cuius largitionem aliam longè magnificentiorem ad calcem operis monstrabo. Gallicia virgo (nam cælibem vitam duxit) pinxit etiam in tabellà Herodiadem, cum gerit abscissam ceruicem Ioannis. Iam verò pinacothecæ totius descriptio peruenerat vsque ad vmbilicos, præteritis etiam compluribus tabulis, ne le-

Plinius lib. 5. hist. cap. 11.

R genti

genti essent fastidio, cum lectissimorum virorum munificentia irritat scribentem, nec manum patitur tolli de tabulà. Cum enim Antonij Allegrij Corrigiensis tabulæ desiderarentur, Flaminius Pasqualinus Academiæ pictorum Conseruator, ac aliquando pictor ipse, eoque nomine picturæ amantissimus, deductos nos in ædes suas elegantissimas ad templum Stephani, cuius Collegio est ascriptus, iubet Corrigiensis iconem, atque duas simul tabulas, alteram à Guidone Rhenio, alteram ab Alexandro Tearino elaboratam ad Ambrosianam pinacothecam deferre; tum verò ad largitionis auctarium donat Bibliothecæ carmen autographum Francisci Petrarchæ ad Lauram suam. Refert ea tabula ora Deiparæ, ac manùs eà arte, quà pictor tabulas vniuersas ad miraculum vsque exornauit. Scannellus Corrigiensem appellat diuinum, ac fusè ipsius laudes persequitur; certè Franciscus Cairus Mediolanensis Parrhasius in hac icone diuinitatem quandam inesse sæpenumero affirmauit. Hæc largitas Pasqualini benignitatem aliorum inuitauit. Antonius Buscha pictor eximius, atque author restituendæ Academiæ pictorum (quemadmodum trademus postea) Equitis Cairi famam propagaturus, eiusdem pictam tabulam dono dedit. Habet icon geminos vultùs, parentis nimirum filium admonentis, ne rem domesticam dilapidet in exteras regiones profecturus, prodigus æris accepti; quam *parabolam* nati patria bona abligurientis Biblici referunt fasti. Picturam quidem totam commendat mira suauitas colorum, quos Cairus aptè commiscebat, tum spiritus quidam corporum, quo inanima viuere putes. Hæc ars minimè vulgaris, ad quam sponte tulit hominem pueritia, conciliauit Cairum non modò viris spectatissimis, verùm Principibus, ac rerum arbitris. Equitem D. Mauritij, & Lazari creauit

lib. 2. cap. 19. & sequentibus.

uit Victorius Amedeus Dux Allobrogum delectatus maximè artibus ingenuis; & cum Equitum albo insereret Cairum, equestri amictu suo decorauit, ornatum præterea torque aureo, quem plurimus adamas distingueret: atque Romanum iter ingredientem annulo donauit permagni pretij, quem digito suo Dux Amedeus detraxit. Christiana verò Dux, demortuo coniuge, cum Caroli Emanuelis filij iura, & imperium tueretur, auxit Comitatu Peliæ Cairum, eiusque sobolem causà picturæ, & artis, quæ beneficentiam Principum prouocauit. Nos, & magni facimus Cairi tabulam, & Antonij Buschæ munificentiam longè pluris, qui pinacothecam Ambrosianam ditare maluit, quàm clari nominis emptorem numos aureos complures minimè auaro homini pollicentem. Idem Buscha geminas rerum graphides donauit, quibus sacellum Diui Syri in Ticinensis Carthusiæ Templo exornauit. Et quidem altera maior subijcit oculis Christum circumfusum Apostolis, cum in locis solis esurientem sectatorum multitudinem recreare dapibus vellet; paruumque Syrum (quemadmodum Papienses fasti narrant) offerentem Christo quinos panes, & geminos pisces ad satietatem famis, & copiam epularum: altera minor Ecclesiæ Principem Petrum, qui sacris eundem Syrum initiat, cum apparatu, ac ministris eius cæremoniæ. Vtramque graphidem collocauimus ad pinacothecæ fores, atque cum illis composuimus alteram Camilli Procaccini; in ea verò descripserat Camillus, pictor nobilis, interempti Seruatoris funus, complorantibus circa fœminis, ac diuis pollinctoribus suprema exequiarum officia persoluentibus. Eodem anno MDCLXX. illata in museum est tabula proponens spectatoribus ora conditorum Ordinis Barnabitici (cœtus est Religiosorum hominum ad fanum Barnabæ Mediolani

8. Idus Quintil. 1634.

17. Cal. Octobr. 1646.

Maurolicus in Oceano Rel.

Crescentius lib. 2. Præsid. Rom. Vghell. in Ital. Sac. Miræus in libro, cui titulus de Congregationibus Clericorum in comm. viuentium. Ripamontius in vita D. Caroli lib. 5. & alij.

institutus). Procumbunt parentes Ordinis ante Paulum patronum cœtus media è nube radiantem, & calicem Diuini Cruoris læuâ præferentem, affectante Apostolum alite, qui Diui gerit insignia. Ponunt genua ante aram Pauli aspectu coruscam, princeps primum instituti, atque Virginum Angelicarum, quas Mediolani Paulino *cœnobio* inclusit, Antonius Maria Zaccharia, Cremonæ loco illustri ortus: sequuntur alij conditores Bartholomæus Ferrarius, atque Iacobus Antonius Morigius, Mediolanensis vterque, & clarus genere. Ferunt immutatos concione Seraphini Firmani animum ad cælestia adiecisse, instituendo Ordinem, qui vitæ disciplinâ, & literarum cultu Religionem iuuaret plurimùm. Zacchariam velat talaris linea, & casula: cæteros linea breuior amicit, stolis è collo suspensis. Author pictæ tabulæ fuit Augustinus à S. Augustino, muneris verò sectatores eius instituti, qui cum singulorum penè cœtuum parentes spectassent in tabulis Bibliothecæ, nusquam autem suos, tanti Ordinis conditores addidere cæteris: ne vrbs parens, atque altrix familiæ heroas sideribus dignos in Federici Museo requireret. Plurimas deinde graphides Bonaroti, Vincij, Raphaelis, Pauli Veronensis, Sebastiani, & Baptistæ à Plumbo, Titiani, Palmæ, Georgioni, Polydori, Boccacini, Dureri, Pordononi, Iulij Romani, Andreæ à sarcinatore, Bacij Bandinelli, Louini, Figini, Annibalis Fontanæ, aliorumque artificum nobilium contentas libris eadem pinacotheca ostendit, collectas vndique Borromæi ære, quod largè in facultates ingenuas effundebatur. Quòd si egentissimi homines pictam tabulam proponerent pretio, & res angusta domi picturam minoris venderet, longè maiori pretio redimi iubebat. Immo si quæ tabulæ dono offerrentur, excelso animo repudiauit, ratus indecorum esse, si munera acciperet Episcopus,

Rivola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

quem

quem in omnes munificentissimum esse oporteret. Ob id cum moriens Bruguel, beneficijs plurimis obstrictus, legasset Cardinali ingentis pretij tabulam, Bruguelis hæredibus ille redonauit auctam coronà, quam ebenum ornaret, atq; cælati argenti laminæ nomine Federici inscriptæ. Adeò se largitate vinci nunquam est passus, dedignatus compendium omne, quod auaritia proponeret. Fertur, cum Præfectus quidam Mediolanensis Prouinciæ mille aureos obtulisset Borromæo, redempturus tabulam, in quà Titianus pinxerat Magdalenam, respondisse Cardinalis, se aureos bis mille erogaturum libentissimè, si parem tabulam venalem Præfectus habuisset. Hoc Capitolium triumphanti picturæ condidit Federicus, certamen pingendi in Insubribus instituens, quale Corinthi, ac Delphis fuisse memorant scriptores: Hæc de tabulis pictis, earumque authoribus sensimus; quòd si qui secus iudicant, nos ad peritiorum iudicium prouocamus. Spectabilis etiam in eàdem pinacothecà est sella gemina; in alterà scorteà Diuus Carolus, cum lectulum etiam ipsum ad quietem datum odisset, atque interdum cubaret humi, breuiorem somnum capere: in alterà verò laneà sedere Federicus Bibliothecæ parens, vt literis operam daret; vtraque autem indicat despicientiam opum, & domestici luxus. Sequentes anni Collegarum lucubrationes protulere. Vicecomes obseruationes ecclesiasticas nouissimo volumine complexus, ornauit eruditè vestes singulas, & vasa, quibus vix nata Christi religio vtebatur ad aras. Ferrarius egit de veterum acclamationibus, & plausu; vtriusque opus multæ eruditionis est. Salmatius, quem doctum sermonis Græcanici fuisse tradidimus, ideoque acceptissimum Schotto, orationes paschales Diui Cyrilli latinè reddidit. Longè maior cura exercuit Riuolam; nam postquam librum vocum Armenica-

Riuola eodem libro, & cap.

Plin. lib. 3. hist. cap. 9., & Alexander ab Alexandro genial. dierum lib. 5. cap. 8.

Grattarola in libro, qui inscribitur successi di S. Carlo pr. par. cap. 3.

1626. 2 & 28.

nica-

nicarum summo studio elaborauit, adiunxit etiam eiusdem sermonis Grammaticem, facili ad discendam linguam compendio. Ripamontius res gestas D. Caroli persecutus, Gentis Borromææ originem, & auorum seriem memorauit, initia, atq; incrementa singula referendo: egit postmodum de Pontificatu illius, ac miraculis sanctimoniæ testibus: vt Diuus Præses Bibliothecæ, quamquam immortalitate donatus, etiam literarum beneficio perennaret.
1629. Inter hæc cum Ludouicus Besutius, & Iacobus Terzagus vitâ essent defuncti, atque iam reliquis Conseruatoribus Magistratus quinquennis fuisset abrogatus, noui Conseruatores sunt creati, *Comarchus* Iulius Cæsar Borromæus secundùm, Iulius Cæsar Vicecomes *Primicerius* Aedis Maximæ, Aironus Præfectus Nazarianæ Basilicæ iterum, Antonius Bussola Præpositus Sacerdotibus Oblatis, Rocchus Sbarainus Curio D. Raphaelis suffectus Basso, qui viuere desierat, ac Antonius Blanconus Curio Templi Maioris. Atrox deinde malum ciuitatem inuasit, rei nimirum frumentariæ difficultas: quo mortales ad insaniam adacti horrere coguntur aliquando epulas, quibus inhiant, quærendo morticinas carnes, ac fœdissimas escas ad placandum ventrem. Fames verò, siue eam frugum inopiam cælestium aquarum vis intulerit seminibus noxia, siue occultata per auaritiam frumenta, vexare primùm ciues, tũ verò ademptis frugibus necare: ac passim in vicis, & compitis mortales fame exanimes iacere; obuiam iuit malo Federicus exhaustis penè horreis atq; opibus, leuaturus squalentem inopiam, & caritatem annonæ. Quod infortunium vix à ciuium capitibus auerterat Borromæus, cum sæuius aliud malum, vulgaris videlicet morbus, adoritur vrbem: atque adeò noua calamitas ex veteri seri cœpit; neque mitiores videbantur Superi, nisi quòd minimè longâ tabe perimebant.

Tadinus de peste lib. pr. cap. 2. Ripamontius de peste.

Riuola in vita ipsius lib. 5. ca. 26., & Ripam. in vita ipsius li. 6. cap. 5.

1630.

bant. Mandauit itaque Conſeruatoribus Bibliothecæ Borromæus, ac lege edixit: vt, furente bello, vel *epidemiâ*, occluderetur Bibliotheca, nec omnino quemquam admitteret, niſi cum vis morbi, aut hoſtium deſæuijſſet. Itaque Muſæ ſuos cultores deſiderauere; nec aliud egit Cardinalis, niſi vt Milanum *Canonicum* Baſilicæ Stephani Conſeruatoribus aſcriberet: atque, cum Milanus loco fuiſſet motus, Iulium Maſcherum Rectorem Seminarij Conſeruatorem crearet. Itaque curam omnem Borromæi auocauerat à literis ciuium ſalus, non alium quærentis Apollinem, quàm qui morbo graſſanti remedia adhiberet. Porrò vulgabatur morbus, aut quia ſuperiore anno affecta corpora ob rei frumentariæ inopiam, ac noxias mortalibus dapes inuaſiſſet peſtilentia: aut quia Germanus miles in Italiam profectus, ſociam eam luem deduxiſſet: ſiue coemptis veſtibus, ſiue contactu corporum, & contubernio; plurimam certè ſtragem edidit, ac multò maiorem datura fortaſſe, niſi initio bruma vim peſtis retudiſſet, quæ poſtmodum, ineunte vere, latè ſerpere, ac debacchari cœpit. Satam quoque peſtilentiam feralibus vnguentis, ac propagatam tradunt ſcriptores, crinitos item cometas indices mali apparuiſſe, & nocturni, diurnique ſideris defectus plures. Sanè Libitina quæſtum acerbiſſimum fecit; lugubris omnis domus, exhauſtæ cultoribus ædes: & cum agmina mortuorum corporum efferebantur, quamuis illata in tumulum, inſepulta iacebant. Miſeranda prorſus facies vrbis, niſi aſſuetudo ipſa funerum prope miſericordiam conſumpſiſſet. Itaque cum lues vrbem vaſtaret, Federicus pacem Superùm implorare, itumque eſt ad nobiliora Templa, & circumlatum Diui Caroli corpus. Hæc vna videlicet calamitas debebatur nomini Borromæo: vt Carolus, & Federicus ſer-

Tadinus de peſte lib. pr. cap. 23. Ripamontius de peſte; Lampugnanus de peſte partic. 3.

Riuola in vita ipſius lib. 5. ca. 33., & Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 5.

seruasse vrbem dicerentur, cum periret. Porrò adire Cardinalis *Limocomium* (vulgò Lazaretum) Capitolium videlicet, ac regnum mortis, adesse laborantibus, initiare sacris religiosos homines, largè opes effundere in
Riuola lib. 5. c. 22. egestatem vrbanam, atque agrestem. Sedatâ verò lue, affirmabat se diuinitus ereptum periculis, quibus impauidum pectus obtulerat. Quæ cura, ac labor perpetuus bene administrandi Pontificatus, tum vrbana calamitas suis tandem malis, ac funeribus exatiata, cum eneruasset
1631. Cardinalem, sequenti anno Patriæ eripuit. Antequam suprema componeret, cum Aironus, & Sbarainus vitâ essent defuncti, alios Conseruatores demortuis suffecit, Hieronymum Aliferum *Canonicum* Aedis Nazarianæ, & Bartholomæum Fassium Rectorem Collegij Nobilium.
Ex tabulis 3. Idus Septembr. Donauit quoque Collegio Ioannem Donatum Ferrarium Græcanicæ linguæ doctissimum, Octauium Ferrarium, Iacobum Philippum Butium *Canonicum* S. Thomæ, hunc Hebraici, illum Latini sermonis consultissimum; Collegas verò omnes secundo quoque anno, redeunte in orbem vice, tueri Collegium iussit, & Conseruatoribus reliquis Gigæum ante alios ascripsit. Dum hæc aguntur, cum iam insidens præcordijs febricula tentaret Cardinalem, cogitauit primò Senecianam, voluit
Senago. Villa di S. Gregorio. deinde Gregorianam Villam, quæ tertio distat ab vrbe lapide; & laxauerat sæpius animum Borromæi, cum se vrbanis curis eriperet. Verùm cum propter vliginem soli, ac manantium vbique aquarum copiam cælum sit paulò grauius, cœpit esse infestum corpori Principis, & grauedine primùm torquere, deniq; reuocare ad vrbem vietum, ac elanguescentibus quandoque viribus repentè exanimatum. Interea cum atrocior in dies febris præcordia adureret, ac spes ferè salutis decollaret, admonetur à Fassio, qui erat conscientiæ arbiter, vt vasa colligat,

se-

seque ad extremi certaminis aleam obarmet. Accepit ex porrectâ fronte Borromæus hominis dicta: ac postquam totius vitæ noxas expiauit, Cælesti Pane recreatus *Canonicos* Aedis Maximæ circa lectulum procumbentes hortari cœpit, vt attentè rem Ecclesiasticam tuerentur, cum ad interregnum venisset. Accedere se, inquit, ad ... diutinis tempestatibus actum: longam cepisse vsuram lucis: nec diutius viuendum esse homini, qui inutili pondere terram oneraret: nihil optatius contingere posse mortalibus, quàm vt mortales esse desinant; eò grauiores esse cruciatùs humanos, quò longiùs corpore inclusus animus cogitur vitam odisse, quam amat: sex annos supra triginta se Ambrosianum imperium tenuisse, quod temporis spatium pauci admodum Antistites æquauerint: id vnum enixè expetere à Collegio suo, quo nihil optari dulcius possit, vt inter illos semper conueniat, quò Ecclesiam seruent incolumem, cum vacua sedes singulorum opem implorabit. Nemo siccis oculis audiebat, quæ dicebantur à Federico, fluentibus vberiùs lachrymis, cum supremis osculis, & amplexu Collegas exciperet. Inter hæc spes salutis affulsit, tamquam collectis viribus morbi sæuitiam exarmare posset; verùm ætas primùm, deinde insidens morbus partibus ijs, quas perpetuus texerat pudor, nec medicorum curationi vnquam aperuerat, exedit paulatim Borromæum: nec remedijs caruisset, nisi ea remedia odisset pudor. Itaque gliscente in dies morbo cum exiguâ in spe traheret animam, legauit Ambrosianæ Bibliothecæ ruris Gregoriani fundos, vt duo Sacerdotes quotidie ad aram Deiparæ in Templo Maximo sacra facerent, reliquos autem eius villæ reditùs puellarum connubia absumerent, quæ in pagis Verbani Lacus essent natæ. Hæredes ex asse instituit Virgines *Rosarij*, quibus superiore anno in regione Orientali

S vrbis

vrbis ædes condiderat: ne pudori paupertas inſidiari auderet, immo ne inopiam paupertas extimeſceret. Cultor videlicet pudicitiæ pudicitiam teſtamento reliquit hæredem. Reliquæ deinde vires obluctari cœpere acriùs morbo; eius impetum cum ferre non poſſet, diem [illegible] Federicus vndecimo Calendas Octobres, verſans ſemper animo cæleſtia, eaque meditatio morientem eſt proſecuta. Enimuerò comploratio, & luctus ciuium, qualis in rebus perditis eſſe ſolet, tanto funeri comes iuit; nam recens meritum leuatæ egeſtatis, ac auertendæ luis ſedulitas erat in oculis æſtimantium vnius capitis deſiderio iacturam; nec facilè lachrymarum obliuiſci poterat dolor, cum tanta calamitas etiam funeri ſupereſſet. Elatus eſt quinto poſtquam deceſſerat die, triſtiori interim Ciuitate, quàm ſi *epidemia* recrudeſceret; ſqualebat ſexus omnis, atque ætas, egentiſſimi hominum præcipuè, quorum inediam aluerat abundè. Iuſta fecere mortuo vniuerſi Ordines: cohoneſtauere exequias Paulus Areſius Dertonæ Epiſcopus, Ioannes Petrus Vulpius Nouarienſium Antiſtes, ac Dux Ferianus Gubernator Inſubrum. Areſius poſtquam ad aram maximam Ambroſiano more eſt operatus, commendauit habitâ oratione Federici virtutes, ac facta; & vt erat vir diſertiſſimus, ac præſtanti eloquentiâ, motùs maximos feciſſe dicitur, & audientium lachrymas elicuiſſe vberiùs, ingemiſcente paſſim coronâ, nec deſiderium ſublati Pontificis iam ferente. Cardinali triduo parentatum eſt; eius laudes commemorauit iterū latinâ oratione Donatus Ferrarius Collega noſter, perſecutus ſingula, quæ immortalia geſſerat Borromæus, doloris infandi renouatione, cum ciuium auribus virtutes rurſus, atque oculis ereptus Antiſtes obijceretur. Compoſitus demum in tumulo eſt in maiori Aede ad aram Virginis, quam ab Arbore appellant; arborem enim

Side note beside "Dertonæ Epiſcopus": *Tortona.*

Side note beginning beside "re eſt operatus": *Vghellus tom. 4. Ital. Sacra ad Epiſc. Dertonenſes: Craſſus in elogijs virorum illuſtrium: Ticinellus in Athenæo laudant Areſium.*

enim ex ære solido construendam curauerat anno MDLXII. Ioannes Baptista Triuultius *Archipresbyter* Fani Maioris simillimam Salomonis candelabro, vt fulgore colluceret Templum, atque aduersam aram illustraret; marmor breui *epigraphe* inscriptum docet, quiescere imbi Federicum Borromæum Cardinalem, Insubrum Antistitem, Magnæ Matris præsidio tutum. Hæc visum scribere de funere Borromæi; nam viuit adhuc in omnium pene ore, atque oculis, cùm singuli ciuium loquantur de moribus, ac vità Cardinalis tantò lubentiùs, quantò acriùs obluctantur dolori suo, cum absentem virtutem inuidi requirunt. Certè ab ipsà pueritià ita fuerat ad virtutes omnes conformatus Federicus, vt meritò D. Caroli beneuolentiam sibi adiunxerit, qui eum sacrà togà amiciuit, deinde spectatæ probitatis adolescentem Collegio, quod nuperrime Ticini excitauerat, addixit, futurum reliquis alumnis exemplo adumbrandæ virtutis. Quamquam adolescentem fuisse vix meminimus: adeò præuerterat ætatem; cum annum ageret vigesimum tertium Romanà purpurà à Sixto Quinto decoratur; auctus postea Mediolanensi Infulà ita Pontificatum obiuit, vt nunquam humanarum rerum, aut Gentis suę commodis flecti posset, quominùs Ecclesiastici iuris imperia propugnaret, solicitus de concordià, quæ maximo stetit impendio. Tota autem ratio administrandi Pontificatus nunquam à labore fuit vacua; nam Borromæus plurimas *Synodos* cogere, vrbanas ædes, atque agrestes lustrare sæpius, ea diligenter tuendo, quibus rem Ambrosianam Carolus fundasset. Ecclesiam quidem suam etiam Ostiensi prætulit, quæ Federicum Patrum Purpuratorum principem sibi vendicauerat; Pontificatum verò Maximum, nisi contempsit, saltem fugit: cum mallet dignus videri honoribus, quàm ornari. Eius ædes nunquam vidit

Rugateus hist. lib. 8.

Carolus à Basilicà Petri in vita D. Caroli lib. 7. pag. 317. Glussianus in vita eiusdem Diui lib. 6. ca. 7.

Ripamontius in vita Fed. lib 6. cap. 2.

Riuola lib. 6. cap. 15.

Idem lib. 5. cap. 10., & lib. 6. cap. 15.

dit auaritia, inopia quotidie; literas verò habuit contubernales, nam Latinè, Græcè, atq; Hebraicè doctus subsecundarias horas ecclesiastico labori cum sublegeret, meditabatur subinde, ac scribebat. Neque verò eius lucubrationes, tanquam alienum oleum, & operam olerent, sugillasset Cardinalis Bentiuolus, si apparatum scribendi ingentem, tum aduersaria lituris fœda, atque singularum scriptionum *archetypon* vidisset; quæ omnia versauimus nos, atque in sanctioribus eiusdem Bibliothecæ scrinijs reposuimus. Cæterùm Cardinalis animus eximijs, virtutibus fuit excultus, quibus oportuit honestari Borromæum disciplinà Caroli, ac Philippi Nerij institutum. Neque verò audemus cælitum honoribus Principem consecrare (nam prohibet Romana Religio); virtutum tamen, ac virginitatis præsertim admiratio ita ciuium, atque exterorum animos tenet:, vt pro se quisq; exuuias Federici quærat ad auertenda mala, atque complures præsentissimam opem repererint. Sanè cum in Romanum muricem indigna omnia impudenter effutiant Catholicæ Fidei desertores, Federicum tamen tulere in cælum deosculati virtutes, quas odissent. Ipse corporis habitus index animi fuit; nam & proceritas magnitudinem pectoris prætulit, & maiestas supercilij regios inesse spiritùs indicauit; modestia enim prohibuit, ne Federicus Regibus imperaret: vt cum Regibus conferri posset, operũ magnificentia obtinuit. Porrò cum Borromæi funus tetigisset ciues, acriùs affecit Collegas nostros, ac deinde sensimus Federicum defuisse. Itaque proposita est ad leniendum dolorem præ foribus Bibliothecæ imago ænea Cardinalis, quò ciues, atque peregrini eum fuisse parentem operis intelligant: tum verò illius lucubrationes plurimæ typis sunt commissæ. adeòut nescias, plurane scripserit, an legerit: certè legisse plurima credi potest,

Serenius lib. 5. elogij Borromaea fam. pag. 320.

Guido Cardinalis Bentiuolus in libro, cui titulus memoriæ.

De studijs Card. Fed. Ripamontius dec. 5. lib. 4. cap. pr.

Riuola, Ripam. in ipsius vita, & Velasquez in comment. ad cap. 2. epistolæ D. Pauli ad Philippen. versu 6., & alij scriptores, tum Latini, tũ Itali.

Riuola de virginitate Federici lib. 6. c. 9. Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 7. Riuola lib. 5. cap. 36.

Ioseph Scaliger lib. 2. epist. 133. ad Casaubonum, & epist. 140. ad eundem.

potest, cum tam multa scripserit. Voluuntur eruditorum hominum manibus latinæ scriptiones, ac tuscæ; liber autem is, qui de Principum gratiâ inscribitur, adduxit etiam Gallos: quæ natio scriptores solet quærere cum delectu. *Epicedium*, quo Ferrarius commendauerat Borromæum, typorum beneficio adhuc seruamus; neq; contentio illa scribendi sublato conditore occidit. Nam 163.
Gigæus externarum linguarum peritissimus, cum opes vndique ex monumentis Arabum collegisset, coegit postea in vnum Arabicæ linguæ Thesaurum tanto labore, quanto Euristheus vicisset Herculem, si illud opus imperasset. Patientissimus quidem laboris fuit Gigæus, non modò cum Thesaurum eum scriberet, verùm cum cæteras etiam linguas in Italiam vocaret. Superest etiam cineribus hominis improbus labor, quem in tradendo Persarum sermone exhausit; inscripsit volumen Gazæ Persicæ titulo, æmulatus Alexandrum nationis illius diuitias diripientem, cum Darium domuisset. Quamquam inter Alexandrum, & Gigæum hoc maximè interſit; nam hic Gazâ Persicâ terrarum orbem ditare animum induxerat, ille se ipsum. Chaldaici quoque sermonis institutiones tradere aggressus enucleauerat prope singula illius linguæ, præfatus antea, quantum externi sermonis disciplina esset compendio, si facultatum arcana scrutari velles, quæ peregrinis præcipuè linguis occultata latinitatis cultoribus vulgarentur. Porrò his lucubrationibus typographi imminebant, cum mors fefellit consilium hominis, frustrata etiam spem Pontificis Maximi; etenim Vrbanus Octauus earum linguarum scientiam in Collegium propagandæ Fidei optans inducere, inuitauerat mercede maximâ Gigæum iam comparantem se ad iter, ac obsequentem Pontificis imperio. Hic fuit exitus viri doctissimi, qui ætatem suam omnem adixe-

dixerat sermonis peregrini studio, ac summo labore consecutus, tradiderat ratione facili ad discendum. Sub idem ferè tempus vir clarissimus decessit Dauid Coluillus acceptus humanissimè à Collegis Ambrosianis, & in nostris ædibus vitâ defunctus. Apud Scotos natus, cum patrium cælum fastidiret, in alienas terras profectus, gratiam iniuit primùm à Duce Allobrogum, cuius Bibliothecam tractauit, tum verò in Hispaniâ diu moratus est muneris sui causâ, cum Arabicum sermonem interpretaretur, apud Insubres demum quiescens desijt peregrinari. Libros Alchorani atque Alcami veluti animo eam librorum iacturam præsentiret, quam flamma Escuriaco postmodum attulit, donauit forulis Ambrosianis accepto non modò ipsius causâ, verùm quia eos codices
1633. descripsit ex Bibliothecâ Escuriaci. Sequenti anno mors eripuit Iosephum Vicecomitem, virum illustri loco natum, & in persequendâ veterum Patrum eruditione, promptum ingenio. Cornelius à Lapide minimè grauatur ire aliquando in illius sententiam; immo cum omni genere virtutis floreret Vicecomes, singulari etiam pudore ornatus, inde sibi laudem maximam comparauit, eamque apud omnes testatam reliquit Ioannes Stephanus Menochius vir ex Societate Iesu, cuius se in disciplinam Vicecomes tradiderat. Iam verò Collegæ redigebantur ad paucos, nonmodò ob frequentiam funerum, verùm quia difficillima erant rei Mediolanensis tempora, flagrante apud Insubres bello, quod ne Græci quidem, aut Troes obstinatis ad mutuam internecionem animis tandiu sustinere potuissent. Hæc mala rem Ambrosianam in communem traxere calamitatem, accisis sensim opibus, cum transpadanæ regionis prædia hostium excursionibus essent obnoxia, atque adeò nudata cultoribus annuos prouentus Collegio negarent.

Comment. in Ioannem c. 1. vers. 7. pag. 446. col. pr.

Centuria 3. histor. cap. 42.

Sæ-

Sæuit adhuc pertinax ærumna, grassante malo, etiam cum sedatum est; ita enim comparatum, vt quæ pertulimus aliquando infortunia, eadem diutissime sentiamus. Ac cum ferales cometæ magnarum calamitatum prænuntij astris internitent, noxio quidem spiritu afflant aera, cæterùm malè ominati sideris inclementia sequentium annorum funestat agmen: ita grauiorum calamitatum acerbitas debacchatur ad plures annos; nec sensus breuis est mali: furit tandiu, quandiu vel patientiam, vel mortalitatem vincit. Ob eam rem nonnulli Collegarum alia vitæ studia sunt secuti. Ioannem Donatum Ferrarium Barberinorum Principum erga literatos viros munificentia vocauit Romam; atque cum Cardinalem Franciscum sibi conciliasset ob eloquentiæ famam, quam re constantem efficiebat, non modò eum sibi Principem demeruit, verùm etiam Patruum ipsius Vrbanum Sacrorum æquè, ac Musarum Antistitem, qui delectatus Ferrarij ingenio pingue primùm homini sacerdotium in Larij Lacus pago demandauit, tum eum præfecit Merati Curiæ, quod oppidum à meraci copia dictum situm est inter Montem Vigiliarum, & Orobios. Tum verò Cardinalis Barberinus, vel sublato Patruo, obseruauit amantissimè Ferrarium, qui, etiam cum defloresceret ætas, minimè studiorum suorum immemor nuncupauit Antichthona Cardinali munificentissimo, enectus postmodum labore scribendi, commentandique. Eloquentia Octauium Ferrarium ad Patauinos deduxit, atque in sede artis eius principe collocatum cum nullo Doctorum composuit, quo certamine gaudent riuales disciplinæ; parem Veneta Pallas minimè inuenit, qui cum Ferrario conferri posset. Hàc eloquentiæ famà vectigales habet Octauius etiam Reges; nam Ludouicus XIV. postquam artibus omnibus, ac Musis hospitium

Ferrarium laudat Picinellus in Athenæ, & author anonymus libri, cui titulus voyage d'Italie to. 1. pr. pag. 152.

in

in Galliâ aperuit, Ferrarium donauit benignè argento, constitutâ in annos singulos pecuniâ, quòd regias virtutes omni laude cumulauerit. Eundem Oratorem aureo torque donauit Christina Suecorum Regina sexu suo maior; Venetorum verò Respublica tantum tribuit Ferrario, quantum ne fortasse quidem Liuio detulisset, si contribules suos Patauinos formasset in scholis; quippe nemo eorum, quos hactenus celebre illud Antenoris gymnasium audiuit, opulentius retulit minerual, quàm Ferrarius, & Cæsar Cremoninus. Debet verò Octauius hanc gloriam Mœcenati suo Borromæo, qui virum ad Ambrosiani Collegij studia deductum amplissimis ornamentis insigniuit; quæ cum minimè ignorarent Insubres, mandatum Ferrario est, vt res Mediolanensium traderet monumentis, postquam vixerat Ripamontius. Nostra signa nunquam deseruit Iacobus Philippus Butius externarum linguarum interpres, ac Oedipus arcanorum, quę peregrinæ Sphinges proponunt ingenijs. Antequam rude donaretur, Arabum codicem manu exaratum vertit, ne ijs ornamentis scientiarum careret latina dictio: tum labores alios in curandis literis exantlauit, singulari planè constantiâ studiorum, & instituti. Collegæ verò, quos nascente Bibliothecâ Federicus in honestissimum hunc cœtum asciuit, omnes desiderantur. Franciscus Collius, cum pestilentia sacras ædes viduasset cultoribus, à Federico in Templi Maximi mystas cooptatus, summo in sontium conscientiam arbitrio ecclesiasticos fasces habuit: eoque honore, ac vitâ defunctus, ob virtutem eximiam gloriæ laude viuit. Neque tamen cum amplissimam eam prouinciam obiret, consenuit otio: verùm emisit in publicum partem aliam operis de animabus Paganorum, eminente vbique scribentis ingenio, & eruditione. Ripamontium eloquentia minimè fraudauit
ho-

honoribus. Aediles, ac Decuriones vrbis homini diſertiſſimo negotium dedere, vt res vrbanas literis conſignaret; tradidit autem ſummâ characteris venuſtate, quam Liuij, & Cæſaris imitatione exornauit: vt hoc ſeculo fortaſſe nemo ſcripſerit magis nitidè, ac iam multi doctores eum veluti optimum authorem latinitatis adoleſcentiæ offerant in ſcholis. Eadem ſcribendi ratio exercuit hominem etiam ſenio affectum, atque cum deſcriberet ea, quæ à Præfectis Mediolanenſis Prouinciæ domi, foriſque gererentur, à Rege Hiſpaniarum Philippo allectus eſt *Canonicis* Templi Scalenſis, quod Sacerdotium ampliſſimum eſt propter claritatem cœtus. Antonij Ruſcæ virtus honores omnes ferè geſſit; cum eſſet Theologiæ doctiſſimus, illum Aedis primariæ *Theologum* creauit Federicus. Vrbanus autem Pontifex Summus ſingulari honore virum auxit, ac *Præpoſitum* Templi Maximi renunciauit; cum tamen Sacerdotium illud ſit *Ripamontius* gentilitium familiæ Marchionis Vercellini Mariæ Vice- *hiſt. vrb. dec. 3. lib. 5.* comitis. Mouit verò Vrbanum non modò maieſtas ipſa hominis digna infulis, verùm ſcientia rerum, ac orationis maturitas quædam, & ſenecta, cum ad Apoſtolorum limina profectus exponeret ea, quæ inito Pontificatu Mediolanenſi geſſerat Cæſar Montius Cardinalis. Præfuit etiam Ruſca vitæ integerrimus ſacris Virginibus vrbis, ac Diœceſis: immo Eccleſiam ipſam Inſubrum matrem adminiſtrauit ſæpe, Cardinalis ipſius Montij vices obeundo. Ad ſummam ſenectutem vixere Olgiatus, Salmatius, ac Franciſcus Bernardinus Ferrarius, homines viuaciſſimi, ac fatis obluctati diutiſſimè. Hoc anno Conſeruatores renunciantur, *Comarchus* Iulius Cæſar 1636. Borromæus tertiùm, Iulius Cæſar Vicecomes *Primicerius* Aedis Magnæ iterum, Abbas Ioannes Baptiſta Beſutius *Canonicus Ordinarius*, Hieronymus Corius Baſili-

cæ Ambrosianæ Præpositus, Parmensi postmodum infulà insignitus, Antonius Bussola Præfectus Sepulchri, Ioannes Paulus Maurus *Canonicus* Aedis Nazarianæ, Dominicus Griffus Curio S. Victoris ad Theatrū, & Olgiatus Bibliothecæ Præfectus. Cum autem Besutius vità, Bussola magistratu suo abijsset, suffecti sunt in eorum locum Paulus Corius *Canonicus Ordinarius*, & Ioannes Petrus Quadrius Præpositus Sacerdotibus Oblatis. His Conseruatoribus res Ambrosiana culta est, atque amplificata; nam *Primicerius* Vicecomes, vt omnium oculos subirent reliquæ conciones Cardinalis Borromæi, ære suo præstitit, ac typis tradidit; eas verò orationes habuerat Federicus, aut cum primum lapidem lustraret ad fundamenta sacrarum ædium, aut cum Virgines sacro velamine obnuberet, vel patres familias de instituendà prole admoneret. Beneficentiam illam Vicecomitis honorificè prædicare debuimus, non modò quia vir munificus fuit, verùm quia affinitate coniunctus cum Federico authore Bibliothecæ. Hanc verò Iulij Cæsaris Vicecomitis familiam auorum sanguine clarissimam nobilitauit spectatissima virtus Præsulum, quorum honoribus exornatur Patria. Nam Franciscus postquam Alexandrinam tiaram gessit, Ecclesiæ Cremonensi præficitur; Francisci Patrui virtutes feliciter expressere Hieronymus, & Federicus; illum Nouariensium Antistitem declarauit primùm Alexander Septimus Pontifex Maximus, deinde Viglebanensibus præposuit, cum ad eam Ecclesiam administrandam Maria Hispaniarum Regina Hieronymum è cœtu plurium petitorum secreuisset: hunc idem Pontifex Alexander *Auditoribus Romanæ Rotæ* ascripsit: accessitque honos Bibliothecæ, cuius Federicus Vicecomes fuerat Conseruator.

Vghellius tom. 4. Ital. sac.

DE

DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER QVINTVS.



ERat in hoc ſtatu res Ambroſiana, & quamuis Mars Gallicus exardeſceret, aderant tamen Muſæ huic inſtituto; Collegis enim pluribus, aut fato, aut melioris fortunæ ſpe ereptis, ſubrogatus eſt Ioannes Baptiſta Ruſca latinis, ac græcanicis literis apprimè imbutus, politioris præſertim diſciplinæ amantiſſimus: iſque vnus numeri damnum penſauiſſe eſt viſus. Hinc verò ciues, & exteri amplificauere librarias opes, vt narrando exequar; eam enim ſpem conceperat animo Federicus, vt facultatibus poſtea ſuis Ciuitas hoc præcipuum, ac ſingulare vrbis ornamentum augeret, præſertim vbi captatores teſtamentorum timerentur, quod plerumque accidit, cum nullus hæres gentilium ſuorum fortunas adire poteſt. Eminuit quidem inter cæteros *Comarchus* Galeatius

Arconatus, non modò quia libros duodecim *autographos* Leonardi Vincij dono dedit, verùm quia oblatam ad redimendos eos codices largè pecuniam excelso animo repudiauit. Iam verò ineunte hoc seculo vir Patritius, & clarissimo loco ortus Vidus Mazenta, cum Federicus vix de condendà Bibliothecà cogitasset, donauerat Borromæum *autographo* eiusdem Vincij, in quo de lumine, & vmbrà disputat: ac perennis tantæ munificentię memoria viget cum titulo nominis ipsius Vidi, quem liber præfert in fronte. Fuerat autem Vidus vir studiosissimus bonarum artium, humaniorum præcipuè, atque ornauerat ipse triumphales arcùs carmine, ac plurimà *epigraphe*, cum Margarita ad Hispani Regis nuptias Mediolano transiret; præfuerat etiam aliquando Patriæ, qui summus est honos Aedilium, ac Decurionum. Porrò Leonardus Pictorum facilè Princeps (nam de illo attinet multa scribere) ex natali pago, quem in Florentinà valle alluit Arnus, Vincius nominatus, vir primùm desultorij ingenij se ad varias artes applicuit: tum verò cum operam nauare pictoribus cœpit, probauit illius graphidem Andreas Verocchius nobilis pictor: cui deinde à parente traditus, ipsum paulò pòst doctorem pingendi laude præstitit. Nam cum Andreas expressisset in pictà tabulà Ioannem Christi caput lymphis abluentem, Vincius cælestem genium Seruatoris indumenta ferentem tam affabrè pinxit, vt iratus penicillo Andreas damnauerit officinam magistram operis. Profectus postea ad Insubres Leonardus Mediolani substitit, quo tempore Ludouicus cognomento Maurus rem patriam moderabatur: cui cum placuisset magnopere Vincius ob cantum fidium, ac extemporalem facultatem carminis, iussus ab eo tabulas complures pinxit. Excelluit quoque cælandi, & scalpendi arte, tum scientià Architectonices; certè Lu-

Raphael Triches Fresneus in vita Leonardi.

Picinellus in Athenæo.

Ex Vasario.

Ludouico Insubrum Duci ponere equestrem statuam ex ære animus erat, cuiusmodi plures apud Italos spectatoribus se offerunt; verùm ars *fusoria* obstitit conanti Vincio, ac negauit ex vnà, solidàque æris laminà fieri posse simulachrum. Exemplar statuæ finxerat ex argillà Vincius, ac diu apud nos stetit; Galli captà vrbe præclarum Leonardi opus perfregerunt. Fertur autem Vincius ad expressas rerum imagines describendas humanorum corporum motùs, ac habitum spectasse attentiùs: & cum aliquando solutos risu homines redditurus esset in tabulà, inuitasse ad saliares epulas paganos quosdam; quibus inter cœnandum aniles fabulas recenseret tantà voluptate conuiuarum, vt tantùm non risu rumperentur; tradunt item ad referendum metum, & cætera signa pallentis animi, spectatum iuisse damnatorum hominum vultùs, ac rigentes formidine genas, cum tortoris feralem manum ex scalis trepidi opperiuntur; quæ in mente artificis cum pertinaciter hærerent, inducebantur deinde in tabulas ad artis miraculum. Excogitauit etiam iubente Ludouico Duce rationem, quà fossam alteram nauigabilem deduceret Mediolanum; cum enim conditores Galli locassent Insubrum sedes inter Ticinum, & Adduam carentes beneficio aquarum, queis nunc prata, & segetes luxuriant, ob longum locorum interuallum: nec nisi Lamber, ac Olona obscuri amnes, & lympharum persæpe egentissimi aquas inueherent, alium alueum aperiendum statuerat Dux Ludouicus, in quem Adduæ præterfluentis aquas deriuaret: [a] cum florente Turrianæ Gentis imperio ([b] vel potiùs restitutà anno MCLXXIX. vrbe) Ticinus aquas in aliam fossam patientem nauium intulisset. Ergo aggreditur molitor Vincius opus, ac prope [c] Tritij arcem Bellonæ hospitam ducto ad calcem collium alueo, diremptàque validissimo aggere Adduà,

Lomatius in tract. picturæ lib. 1. cap. pr.

Ex Trichet in vita Leonardi.

[a] Bugattus l. 4. Lampugnanus in monumentis Turrianorum in vita Martini terrij, Luschus pa. pr. compend. hist. ad familias Insubrum Dn̄as

[b] Chalcus l. 12. hist. pat. pag. 248. nauigabilem fossam à Ticino deductam à ciuibus docet.

[c] Trezzo.

duà, ne mistis iterum lymphis sæuiret in accolas, iussit fossam vsque ad veteres vrbis muros defluere. Sed cum difficillimè aquæ deduci possent ob iniquitatem locorum, quòd præcipites nauigia ferre nollent, architectatus est Vincius cataractas portas, quæ venientes aquas excluderent, vel admitterent ad nautarum arbitrium: sicque admissæ alueum inferiorem implerent, ac reliquam lympharum altitudinem æquarent. His itaque portis cum aquas suspendisset, commeauere deinde nautæ; quamquam minimè desint scriptores, qui laudem hanc fossæ nauigabilis Francisco primo Sfortiæ ascribant. In eàdem vrbe Academiam pictorum instituit, quod commemorare rursus delectat scribentem: nam non modò artifices illi, quos antea laudauimus, ex hàc scholà sunt profecti, verùm etiam Antonius Bultrafius, Franciscus Meltius, atque Andreas Salainus, quos omnes tulit in oculis Leonardus. Suis verò auditoribus instituendis singula penè humani corporis membra descripserat: quemadmodum ad consequendam illam artem reliqua præcepta fuerat executus, proponendo luminum, & vmbrarum rationem, ac elegantiam totam pingendi. Porrò cum animis dissiderent Vincius, & Michael Angelus Bonarotus (nam sæpe exasperat animos æmulatio, & quos ingenio vincere non possumus, conamur odio) Franciscus Primus Rex Gallorum, Vincium iam grandem natu, & senio penè confectum inuitauit in Gallias. Obtemperauit Regi Leonardus; verùm cum homini Gallicum cælum offecisset, complures menses in regià villà decubuit (vulgò Fontanablò) cumque laborantem cum Rex Franciscus conuenisset, atque erigentem se in cubitum manibus alleuasset, vt se à Rege exceptum sensit Vincius, linquentem animum dimisit, dignus planè, vt inter Gallica lilia expiraret. Quonam autem fa-

Morigius lib. pr. hist. Mediol.

to

to tot Leonardi lucubrationes in Comitis Galeatij Arconati potestatem peruenerint, fide Tricheti rem trademus, cum eius rei, nec Vasarius, nec Lomatius meminerit. Narrat enim Trichetus Vinciana eiusmodi volumina delituisse diu Vaprij apud Meltios (etenim in eo pago ob amœnitatem loci latè despicientis Adduam, ac subiectam planitiem cum auditore suo Francisco Meltio rusticabatur sæpenumero Vincius, atque ibi animum studijs bonarum artium intendebat) tum verò iactata paulò imprudentiùs, & amissa; quæ iactura consequitur melioris notæ libros. Malo pædagogi cuiusdam dolo (vt ferè sunt id genus, homines plani, & simulationis artificio eruditi) perierunt Leonardi codices; furunculus Lælius Gauardus fuit Asulanus, coniunctus præterea propinquitate cum Aldo Manutio, & præfectus Zenonianæ Aedi in vrbe Ticini. Hic cum Meltios literas humaniores docuisset, ac sæpius ob recens meritum disciplinæ ventitaret in Vaprianam villam, sublegerat nihil tale opinanti hero tredecim libros, ac Florentiam detulerat venales, ratus fore, vt Magnus Dux magno pretio compararet. Decedit interea Dux Hetruscorum, & cum auaritiæ hominis imposuisset Principis funus, Pisas Lælius venit, oblatusque fortè Ioanni Ambrosio Mazentæ Patritio Mediolanensi, qui tum in eà vrbe studiorum causà morabatur, vt erat adolescens dignus maiorum suorum glorià, quam deinde auxit cooptatus in Hierosolymitanos equites, & contemptà rerum humanarum magnitudine ascriptus Barnabitis, totique illorum Ordini præpositus secundùm, religionem iniecit homini profligati pudoris, deiecit de sententià, exorauitque, vt Mediolanum rediens eas lucubrationes redderet Meltijs. Enimuerò paruit Ambrosio Gauardus; cumque erepta volumina reddidisset, Horatius Meltius ignouit primùm flagitio pædagogi, tum

Vaprio, vulgò Vauero.

Pauia.

verò

verò miratus Mazentæ fidem, eundem Vincianis lucubrationibus donauit. Cum autem Mazentæ rem sermonibus iactarent, Pompeius Leonius sculptor Regis Hispaniarum adit Meltios, monstrat quantò chariores esse debeant codices Vincij, atque illorum causà quæsturas, & fasces obtineri posse, si à Mazentis redempti Hispaniarum Regi tradantur. Porrò Leonius ille patriam artem secutus, eà tempestate cæteros ferme artifices scalpendi laude antecedebat: ipsius verò parens Leo, Aretinus vulgò, ab Imperatore Carolo Quinto donatus ædibus, non ijs, quas Vasarius in vico Gentis Moronæ collocat, verùm quæ ponè Fidelis Templum vico nomen imposuerunt, atque alijs ornamentis auctus commendatur adhuc simulachris, atque opificio: cuius artis occurrunt spectantibus in Aede primarià signa ænea quinque ad tumulum Ioannis Iacobi Medicæi secundùm formam Bonaroti substructum. Cæterùm cum Leonius eà spe honorum lactasset homines, conuenere Meltij Vidum Mazentam Ioannis Ambrosij fratrem, atque ab eo infimis prope precibus septē Leonardi volumina impetrauere; reliqua autem multorū capsas adiuerunt. Vnum Bibliothecæ Ambrosianæ donauit Vidus: alterum Ambrosius Figinus pictor eximius à Vido accepit, ac deinde *Herculi Blanco* legauit: Carolus Emanuel Dux Allobrogū alio codice est donatus: reliquos, cum viuere desijsset Mazenta, coegit Leonius in vnum volumen, ac hæreditario iure ad Cleodorum Chalcum peruenere, à quo trecentis aureis codicem illum ingentem emit Galeatius Lonatus. Hæc ferè omnia Trichetus; verùm emptoris cognomen scribentem fefellit: nam Galeatius Arconatus redemit, ac postmodum in Bibliothecam Ambrosianam non modò eum codicem Vincij, verùm alios vndecim eiusdem scriptoris intulit, quemadmodum rem persequendo referemus.

Vasarius in vita Leonis Leonij.

Lomatius in Idæa post. cap. vlt.

Id. ibi.

Cum

Cum enim Iacobus Sextus Rex Angliæ (quòd ſe olim Ethicæ, ac Mathematicæ excolendum dediſſet) lucubrationes Vincij maiori illo codice contentas apud Comitem Arconatum ſeruari accepiſſet, egit magnopere per internuntios cum eodem Comite, oblatâ etiam ingenti pecuniâ, aureis nimirum ter mille Hiſpanis, vt vel eblandiretur, vel extorqueret. Sed vt animi verè nobiles nunquam auro flectuntur, aggreſſus eſt Rex Britanniæ Galeatium gratiâ, & ſtudijs: acceſſere etiam preces Ducis Feriani, qui tum Mediolanenſem Prouinciam adminiſtrabat; verùm fruſtra ſpe, & pretio ſolicitauit animum Arconati apertè negantis, fraudari poſſe Patriam Leonardi lucubrationibus, vt in oras toto orbe diſiunctas amandentur. Eas (ait) opes pecuniâ neutiquā redimi: ſe nunquā turpis lucelli cupidum fuiſſe, ſed gloriæ: conſtantiam viri fortis nec auro expugnari, nec ferro: Principum ſtudia facilè interire, perennem verò fore memoriam beneficij apud ciues: ſe quoque non indoctum æſtimatorem Vinciani codicis eſſe, iamque cum animo ſuo ſtatuiſſe, quibus ſcrinijs ſit comittendus, vt vrbano commodo ſeruetur. Hàc ratione irritos ſpei internuntios dimiſit Galeatius, & donauit pòſt codicem illum Ambroſianæ Bibliothecæ præferentem aureis literis titulum operis, ac nomen Pompeij Leonij, qui diſperſas, ac diſſipatas Vincianæ eruditionis paginas eo volumine concluſerat, tum eàdem munificentiâ reliquos eiuſdem ſcriptoris libros dono dedit. Porrò deſcripſit in eo codice Leonardus arcanas artes, quales nec Archimedes inuenit, ac machinas veterum catapultis, & baliſtis ſimillimas, tum formas ſuſtollendis lymphis, ac fontibus deriuandis; quæ ſcribendi ſtudia tenuere artificem, cum Martiſanæ foſſam nauigabilem moliretur. Quàm verò falſus eſt author *anonymus* eius libri, qui hoc anno MDCLXXI. è typis Pariſien-

Luſcus par. pr. compend. hiſt. ad Reges Scotorum.

Ex tabulis teſtibus largitatis, quæ in tabul. Biblioth. ſeruantur.

Tomo pr. pag. 144. ſibus prodiuit cum titulo *voyage d'Italie?* Monſtrat enim Vincianum volumen eſſe *autographum* Alberti Dureri; itaque cum alia quoque menda in eo libro legiſſem (nam mihi fuerat à Gallis quibuſdam oblatus, qui *autographum* Dureri geſtiebant euoluere) ſcriptorem eum reprehendendum pùtaui, ne hominis fide peregrinantes *pag. 6. lib. pr.* decipiantur; eiuſdemque antea ſententiam refelli (quam didicerat fortaſſe à Beyerlincho) cum Diuo Carolo ædificationem Bibliothecæ Ambroſianæ aſcribit. Hunc librum indicem itineris Italici largitus eſt nuper Ambroſianis nidis Franciſcus Bonfilus Abbas, vir doctrinà præſtantiſſimus, & ingenio, Sorbonæ Doctor, cum terreſtri per Italiam itinere rediret in Gallias, moratuſque Nouembris initio Mediolani, Bibliothecam hanc inſpexiſſet, ſingula curioſiùs conquirendo: qui mos eſt hominũ literatorum ſtudiosè intuentiũ iſtam ſciẽtiarum officinã. Vincij igitur *autographum* eſt, non Dureri; ſuos autem codices exarauit Leonardus Orientalium populorum ritu à læuà nimirum orà paginæ ad dexteram literas ducens: ne quis facilè deprehenderet ſcientiarum arcana, aut plagio ſibi vendicaret. Obijcimus paginis ſpeculum, idque fideliter ſingulas voces offert oculis legentium. Imminet in Ambroſiana Pinacotheca arculæ cuſtodi voluminis tabula ingens marmorea, eaque præfert ora Comitis Galeatij, ac docet Arconatum virum clariſſimum, atque ingenuarum facultatum longè ante alios ſtudioſiſſimum dono dediſſe duodecim volumina Leonardi Vincij, atq; infracto, magnoque animo contempſiſſe ingentem pecuniam, quam vnius codicis redimendi gratià Rex Anglorum obtuliſſet: memores Bibliothecæ Conſeruatores monumentum poſuiſſe, tum ob beneficentiam tanti viri, *Arconatum laudat Sociacus lib. 4. epig.* tum ob affinitatem Federici conditoris, morumque ſimilitudinem. Et quidem Galeatius Arconatus, quà magni-

gnitudine animi, quà consilio adumbrauit Federicum; nam præfuit *Nosocomio*, ac vrbanæ pietatis prouentùs, & domicilia seruauit, atque auxit: villam suam in pago Castellatij exornauit ædibus magnificentissimis, marmoreis signis, ac fontibus, Pompeij præcipuè simulachro, quod ille Romà in patrium solum exportauit. Hæc de Arconati munificentià; cæterùm sequens annus tristis fuit erepto Comite Iulio Cæsare Borromæo. Obsidebantur ab Hispano Vercellæ, cum Borromæus Gentilitiæ virtutis memor, & honoris (nam tribunatu militum fungebatur) ardens in arma magis, minoris tormenti glande ictus occubuit; sic decuit Iulium Cæsarem dimicantem mori. Fuerat verò Borromæus vir strenuus, ac munificentissimus, quo nomine sibi deuinxerat Cardinalis Federici animum, auersantis illiberales homines, ac nimiùm parcos. Parentis magnificentiam refert soboles, quam ille plurimam ex Ioannà Cæsià Romanæ virtutis, ac vrbis matronà susceperat. Ioannes enim natu maior principes quoque viros magnitudine animi præstitisse est visus; illos vt æquaret, non magnopere laborauit: neque tamen maior videri voluit, vt esset, cum vellet. Federicus ad aras vocatus, Ecclesiasticos honores, quos gessit, omnes ornauit: nec vnquam præfecturis, aut legationibus est perfunctus, quin eas reddiderit ampliores, quàm iniuerit. Semper omnia seruauit, præter flagitium, & pecuniam: Romæ Gubernatorum ædes restituit: Madriti palatium, quod incolit Romanæ legationis Antistites, refecit ingenti sumptu, ac sacellum iuxta easdem ædes extruxit. Placuit forma Madritensis ædificationis; & magnificentia Borromæi Clementi Nono; Carpetani verò affirmauere stetisse structuram illam Federico triginta millibus aureorum numùm. Pari sumptu Comes Antonius ornauit ædes vrbanas, atque

1638.

Brusonus in historia Italica lib. 7.

agreſtes: palatium, quod in inſula Verbani Lacus maiores inchoauere, abſoluit. Prodit enim ex aquarum latè ſtagnantium æquore inſula, neſcia primùm artis, arti poſtmodum, & genio loci iucundiſſima. Plurima Cedrus ſcopuloſum ſilicem veſtit: aurea vbique rutilant mala. Atlantis pomarium eſſe crederes, ſi Draco excubaret. Multiplex labyrinthus, innocens tamen, viatores ducit, atque alibi Daphnem, alibi Floram, & Bacchum concluſos monſtrat. Aprica tellus, amica Solibus, vere perpetuo floret, etiam cum altis niuibus proximæ alpes rigent. Diceres inſularum reginam, quas Verbanus vehit; adeò lymphis, & montibus coronatur. Paulum Aemilium conciliat ciuibus mira comitas, tum rei equeſtris ſcientia, quæ virum turmæ equitum præpoſuit; reliquam verò maſculam ſobolem Iulij Cæſaris vendicauit ſibi Theatinorum familia: eaq; eſt ornamento Ordini; nam Maximus *Præpoſitus* eſt Antoniano *cœnobio* Mediolani: Andreas verò indignatus patrij, ac Romani ſoli anguſtias, etiam in interiora Aſiæ penetrauit. Cum enim Innocentius X. Pontifex Maximus copiam feciſſet conueniendi efferas gentes, adiuit Borromæus Iberiam, & Colchidem veneficio famoſam: tum ſibi barbari Principis animum demeritus complures Religioni Catholicæ emancipauit: vt non inde abduxiſſe hic Iaſon, ſed aureum Fidei Chriſtianæ vellus intuliſſe credi poſſit. Poſtea cum reueniſſet Romam, & narraſſet Alexandro Pontifici ſuæ expeditionis exitum, noluit ornari infulà, contemptor honorum, ac blandientis fortunæ. Scripſit deinde Andreas de Colchidis cælo, tum ritibus, & moribus incolarum: Carolum autem Oratorem diſertiſſimum puſtularum morbus ſuſtulit: Federicum amplis Theatini Ordinis honoribus virtus ornauit. Patre igitur mortuo Comes Ioannes Borromæus ſeruandæ Bibliothecæ curam

Inſulam hanc laudat Sociacus lib. 3. epig.

Ioſeph Silos hiſtor. Cleric. Regular. par. pr. lib. 15. ad annũ ordinis 61. Seruatoris autem 1584.

Picinellus in Athenæo.

Giorgiana, e Mengrellia.

curam suscepit: postmodum verò noui Conseruatores creati Aurelius Boldonus *Præpositus* Aedi Protomartyris, Carolus Rhaudius *Præpositus* Sepulchro, Antonius Gattus *Canonicus* Ambrosianę Basilicę, Balthassar Pozzolus Curio D. Raphaelis. Enimuero vertentibus annis subrogati alij, prout priores abiuere Magistratu, nimirum Carolus Septalius Templi Maximi *Canonicus*, ac multò pòst Dertonensi infulâ ornatus, Ioseph Castillionæus Curio Diui Andreæ, Ambrosius Baldinus *Canonicus* Aedis Laurentianæ, Federicus Vicecomes *Primicerius*; sufficiuntur postmodum Rhaudio Oliuerius Mazuchellus, Mazuchello Ioannes Petrus Staurengus vterque *Præpositus* Oblatis, Castillionæo Ioannes Paulus Mazuchellus Curio Aedis primariæ, *Primicerio* Vicecomiti Carolus Ambrosius à Laude *Canonicus Metropolitanæ* Basilicæ, Baldino Ambrosius Latuada *Canonicus* Ambrosianæ, Boldono Bartholomæus Fassius iterum, cum *Præpositus* fuisset fano Thomæ in terrà amarà. Inter hæc decedit 1643. Romæ Philippus Pirouanus, vir cum genere amplissimus, tum doctrinâ; reliquit testamento multiplex *autographum* Bibliothecæ, quo continentur Iurisprudentiæ oracula, ac scita, cũ ille antecederet muneris antiquitate cæteros *Auditores Rotæ*, nam annos tres supra triginta eum iudicandi honorem gesserat. Paruit extremæ fratris voluntati *Marchio* Ioannes Pirouanus eques Sancti Iacobi, ac Regij Magistratus Quæstor, intulitque in Ambrosianam Bibliothecam ad Patriæ commodum. Scita illa nondum typographos conuenerunt, indicamus autem exteris veluti oracula iudicantis Astrææ. Hæc munera Olgiati præfecturam exornauere; nam is recessit postmo- 1647.
dum in otia tuta, confectusque senio naturæ satisfecit in patrio Lucani solo, vir latini sermonis obseruantissimus; atque seuerus iudex eruditionis. Bibliothecæ præfectu-

ra delata est Francisco Bernardino Ferrario, eamque insi-
1650. gniuit annus secularis. Antequam Cardinalis Cæsar Montius Mediolanensium Antistites è viuis excederet, sui veluti funeris prouidus, geminos Orbes, sidereum, ac terrestrem donauit Bibliothecæ; tanquam maiora tradere minimè posset, qui Orbem vtrumque dono daret. Geminos versamus globos, siue suis libratas molibus terras, siue astrorum domicilium. Ne periret facti memoria, imposita est ipsius Cardinalis imagini *epigraphe* testis munificentiæ; eam verò effigiem intulit in pinacothecam Iulius Montius Comes Vallis Saxinæ. Porrò decessit eodem anno de vità Cęsar Montius, quemadmodum præceperat animo, mitis ingenij Princeps, Patriæ studiosus, & bonarum artium, summis Romanæ Aulæ honoribus insignitus, suosque cineres componi ad pedes Cardinalis Federici iussit, laterculo vix vtrumq; tumulum dirimente. Eodem ferme tempore supremũ vitæ diem obijt Ioannes Baptista Rusca, cum Ambrosiani instituti impatiens aliquot annos præfuisset fano Virginis Celsianæ; vir sanè charus literis, & Musis, author carminum, ac symbolorum, quibus Templum illud, atque atrium festo die ascendentis in cælum Deiparæ exornatur. Inducti sunt in Bibliothecam complures libri testamento Ruscæ legati, scriptorum pretio, & largitoris beneficentià nobiles. Post hæc noui Conseruatores declarantur Ioannes Baptista Niger *Ordinarius* Templi Maximi, Ioannes Petrus Greggius *Præpositus* Sodalitio Oblatorũ, Petrus Paulus Cremona *Præpositus* Basilicæ Georgianæ, Franciscus Landrianus Nazarianæ *Canonicus*, Marcus Antonius Ver-
1655 & 1656. giatus Curio S. Matthiæ ad Monetam. Sequenti anno excedit vità Innocentius X.: Romanum Pontificatum Alexander Septimus capessit. Huic Pontifici nuncupauere Conseruatores res gestas Cardinalis Federici, quas

Fran-

Franciſcus Riuola narrauerat, exorſus ab ortu Borromæi, ac proſecutus facta ſingula Principis, ſiue quæ primam, ſiue quæ ſupremam ætatem honeſtauere. Placuit ſcriptoris labor, præcipuè cum Federici virtutibus conſuluerit, ne memoriâ excederent, ſicuti cætera, quæ aut liuor detrectat, aut obliuio delet; illud reprehendere nonnulli, quòd Riuola paulò putidiùs hetruſcas voces fuit perſecutus, ac nonnulla etiam allucinatus. Poſt hæc funeſta iterum eſt Borromæa domus ob ſubitam mortem *1660.* Comitis Ioannis; cum enim Origij (quæ villa eſt familiæ) repentè in morbum incidiſſet, ſeque vehementiùs opprimi ſentiret, dum vectus rhedâ ad vrbem reuertitur, extremum vitæ ſpiritum edit. Elatus eſt magnifico ſumptu: duxere funus *Canonici Ordinarij*: celebratæ in ſano Pedonis exequiæ, atque inibi conditus tumulo; quanquam & gentilitium penſile ſepulchrum atauorum cineres ſeruat in Aede Franciſcanà, atque adhuc manet ingens monumentum contra ſacellum Ioannis ex lapide alabaſtrite. Illic fertur ſublimis iacere Vitalianus Borromæus, cum molem eam tumulandis Diuæ Iuſtinæ *Ripamontius* cineribus ſubſtruendam curaſſet, quòd Martyris Borro- *lib. pr. de orig., & pontif. Diui* mææ reliquias à Patauinis ſe exoraturum cenſeret. *Caroli.* Comploraure ciues exitum Borromæi; nam ornamento fuerat Ciuitati ob magnificentiam, & regium planè animum; ad hæc ornatus fuerat munijs, commiſsa etiam militaris ſtipendij, atq; hybernorum curà: quanquam eo ſe honore poſtmodum abdicaſſet. Literarum quoque ſtudioſus conditam in Antoniano *Cœnobio* Academiam ſeruauit: eaque cum labore perpetuo exerceri cogeret ingenia, *Faticoſorum* eſt nominata. Stato die, quo iuuentus feriatur à ſcholis, conuenire frequentes Academici, dicere de ſcripto, vnus declamare è roſtris; faſtidium interea ſi quod animis crearetur, leuari carmi-

ne,

ne, & ſymphoniâ. Clara quæque capita vocabantur ad hunc cœtum: literati viri Lucas Aſſarinus, Alexander Perlaſca, & alij plures nomen dederant. Hetruſci ſermonis nitor exquirebatur, ſiue aſtricta, ſiue ſoluta numeris afferretur oratio ad vincendam regionis barbariem. Et quidem cum cæteræ Italorum ciuitates hiſce ſtudijs delectentur mirificè, par fuerat Inſubres teneri literis, cum alioqui diſcinctos otio homines in ſinum ſuum vocet improbitas. Niſi mors cœptis interueniſſet, erat in animo Borromæi excitare cœtui conclaue ingens, dignum Principatu, quem in eo conuentu obibat, & magnitudine viri maxima quæque mente voluentis. Munus ſeruandę Bibliothecæ delatum eſt Federico Borromæo Alexandrinorum Patriarchæ, quòd honore, & ætate antecederet; verùm cum is apud Heluetios Romanæ legationis causâ moraretur, eam curam Comes Antonius frater ſubiuit, tribunatu militum, ac vrbanis honoribus decoratus ſæpe; nam in vrbis Decuriones relatus, Præfectus item *Noſocomio*, & Templo Celſianæ Virginis, rem patriam & ſacram vigilanter, bellicam ſtrenuè adminiſtrauit. Interfuit tamen cœtui Federicus, cum Romam ab Alexandro Pontifice reuocatus Mediolano iter faceret, ſuoque aſpectu reſtituiſſe inſtitutum eſt viſus; adeò res Ambroſiana deinceps ad Muſarum voluntatem fluxit. Alij item Conſeruatores declarantur nimirum Vitalianus Oldradus *Theologus* Templi Maximi, Ioannes Baptiſta Longus Curio D. Michaelis *ad Cluſiam*, ac ſubinde veteribus ſufficiuntur Michael Landrianus *Canonicus* Aedis primariæ, Bartholomæus Faſſius tertiùm, Carolus Ghioldus *Theologus* Nazarianæ Baſilicæ. Inter hæc cum morbo longinquo impeditus Franciſcus Bernardinus Ferrarius, ſenectute ſcilicet, ac iam captus oculis, & capularis tractare Bibliothecam

Quare illa Aedes nominetur ad Cluſiã Cõſule Caſtillionæũ in Baſil. Vincent. pag. 2003.

cam

cam minimè posset, successit vicarius illius muneris Stephanus Antonius Cantianus, isque Collegio est ascriptus. Verùm paucos annos eum honorem gerit Cantianus, præproperà morte sublatus, ac paulò pòst etiam Ferrarius decedit depontanus, & senectute summà, annum sextum, & nonagesimum agens. Vterque ornauit hoc institutum: Cantianus descripto ad literas Diui Caroli indice, atque singularum epistolarum sententià, qui labor plurimùm iuuat interrogantes ea monumenta compluribus voluminibus contenta: Ferrarius autem quà eruditione, quà multiplici scientià librorum. Me verò à Seminariensibus lyceis, post decennem facultatis oratoriæ doctrinam, Borromæa Familia, & Conseruatores vniuersi suis studijs prosecuti euocauerunt ad hunc cœtum, delatà Bibliothecæ curà. Hìc autem scribenda minimè essent, quæ ad restituendam in antiquum statum rem Ambrosianam pro se quisque Conseruatorum est molitus, ne videamur nostri temporis laudatores; verùm officeret fidei ea modestia, silentio nouorum operum, ac prætereundo illorum nomina, quorum ope fixus, ac fundatus est hic rerum status. Igitur pace inter Hispanum, & Gallum compositâ respirare facultates ingenuæ cœperunt, atque auspicio Federici Borromæi Patriarchæ, quem Clemens IX. subrogatus Alexandro Pontifici, iam perfunctum vrbis Præfecturà, Legatum in Hispaniam miserat, Conseruatoribus autem Comarcho Antonio Borromęo, Comite Io. Rasino *Archidiacono* (cui successit Aymus Porrus *Primicerius* Aedis primariæ, cum ille Viglebanensium Antistes esset renuntiatus) Carolo Francisco Ceua, atq; Hieronymo Beccaria *Canonicis* Templi Maximi, Antonio Maria Bonacina Præfecto Nazarianæ Basilicæ, Io. Petro Greggio Præposito Oblatis, Flaminio Pasqualino in Basilicà Stephani *Canoni*-

1667.

1668., 69. 1670.

co, Iosepho Valuassorio Curione S. Michaelis ad Gallum (nã is suffectus fuerat Hieronymo Samarugæ demortuo) ac me inter cæteros Conseruatores propositum non segniter vrgente, de restituendà Graphidis Academià agi cœptum. Primùm itaque creati secundùm leges conditoris Conseruatores ad tuendum institutum, videlicet Comarchus Antonius Borromæus, Comes Laurentius Salazarius, Hieronymus Beccaria *Canonicus Ordinarius*, Manfredus Septalius delubri Nazariani *Canonicus*, Flaminius Pasqualinus *Canonicus* in Aede Protomartyris, eademque cura conseruandæ Academiæ mihi est demandata. Hi omnes vno animo connisi vicere inuidiam quorundam propter priuata odia bonas artes negligentium; nam ideò dolebant oculi, quòd illis prætentis antiquæ exercitationes reuocarentur; cum tamen curæ esset Academia Conseruatoribus singulis, tum ob vtilitatem facultatum, tum ob ornamentum sedis, ac Familiæ Borromæorum disciplinas omnes amplificantis. Accedebat mira dexteritas, & feruidum ingenium Hieronymi Beccariæ, cuius ope, ac studio non Academia tantùm, verùm etiam Bibliotheca reuixit comparatis pluribus libris, quos desiderabamus; postquam enim rem Ambrosianam conseruare instituit, curam omnem adhibuit, vt ingenuarum artium vtilitati seruiret, quæ ratio bene gerendarum rerum sequuta virum est, & cum *Nosocomio* præesset, & sacras opes in Ambrosianà Basilicà tueretur. Flaminius Pasqualinus suopte ingenio ferebatur ad hæc studia, addictus olim picturæ, sincero quoque pictarum tabularum iudicio, atque hospitio pictorum, si qui magno nomine exteri ad eum diuertant: Septalius autem à Ludouico artis medicæ parente procreatus, frater Caroli Dertonensium Episcopi, artem omnem cum in suas ædes vocauisset, Academiam disci-

plina-

plinarum altricem fouere debuit. Commendant ciues, ac peregrini homines excellentiã Septaliani ingenij: versat ille in omnes partes artificia singula: condit ex chalybe speculi, qualia inuenisse dicitur Archimedes ad incendendas Romanorum naues, cum cingerentur obsidione Syracusæ, glandes perpetuo cursu, recursuque commeantes, *thelescopia*, ac *microscopia*, gemmas, nouas canendi fistulas, spectra; & icunculas arcanis gressibus mobiles; quæ omnia suo marte excogitauit, & cum reliquã supellectile numismatum, tabularum, magnetis, ac barbari amictus domestico Museo inclusit ad artis miraculum, atque vrbis ornamentum. *De Museo Septaliano Paulus Maria Terzagus, & Alexander Perlasca in fragmentis historiæ, & Petrus Franciscus Scarabellus.*

Septalij comitatem indicantis sui musei opes exteris verè commendauit author anonymus libri Gallici, qui inscribitur *voyage d'Italie*: vt contrà falsò affirmauit libros Bibliothecæ Pinellianæ emptos, postquam decessit Federicus, atq; eorũ magnam partem fuisse à piratis Turcis abreptam, iniectamq; in vndas, tabulas item Elementorum, quas perpoliuit artificio mirabili Bruguel, esse earum exempla, quæ ornant regias ædes Ducis Allobrogum vulgò *le Valentin*; quæ menda obuersata sunt oculis, cum eum librum perlegissem. Hæc profectò, atq; vnà prauum iudicium de tabellis pictis, quæ ambitum Bibliothecæ coronant, non attinet castigare; nam de Pinellianorum codicum emptione, & de Elementis Bruguel satis ciues, atq; exteros docui; absolutã tamen Hemidecade fragmentũ eius libri Gallici, in quo de Bibliothecà, & Pinacothecà Ambrosianà agitur, proponam fideliter: vt singula in veritatis lucem videar protulisse. *pag. 145.* *pag. 93.* *lib. pr., & 3.*

Fixæ itaque leges Academicis eædem, quas Cardinalis Federicus parens instituti condiderat; sublati modò sunt tituli Magistratuum, fomenta aliquando liuoris, ac subinde rixarum, cum quisque iniquo animo repulsam fe-

rat. Qui ducerent Academicorum familiam, Antonius Buſcha, & Dionyſius Buſſola ex vniuerſo agmine delecti, hic vt ſtatuariam artem, ille vt picturam curaret, vterque natus, & aptus ad artium negotia, atque hàc tempeſtate facilè coryphæi ſuarum facultatum. Nobilitauit præclarè hoc agmen Dux Vzedæ Ioannes Franciſcus Pacechus, Velaſcus, Gomezius, de Sandoual, atauis longè clariſſimis, inclytiſq; editus, ex Magnis Hiſpaniæ, Gener Gaſparis Tellez [a] Gironij, Ducis [b] Vrſonis, Gubernatoris Mediolanenſis Prouinciæ; picturam enim vnicè diligens nomen ſuum Academicorum cœtui dedit, delectatus veſpertinæ graphidis exercitatione tanto progreſſu: vt, ſi pingere inſtiterit, ſemper picturus ſit æternitati. Cęterùm inſtitutiones pictorum, & ſculptorum hàc ratione diſcriminatæ; hyberno tempore circũfuſa iuuentus ſpectat nudum corpus hominis vario ſtatu, atque habitu, prout ſingulis lubet collocare, impendente *polymixo*, quo clariùs ſpectentur tori, muſculi, *tendones*, venæ, nerui, articuliq;; ea exercitatio, poſtquam dies inclinauit, vocat ſtudioſos artis, primà vigilià exactà dimittit. Ver, & æſtas (nam autumnus iuuentutem iubet feriari) pomeridianum tempus poſcunt: ſtatuitur in pegmate ligneum ſimulachrum, enode, quò flectantur exanimes artus: amicitur veſtibus, vt contemplantes exprimere poſſint ſinùs, & fluentes lacinias indumentorum. Varius delectat veſtium apparatus, aut cum lignea moles *Monachum* agit, aut Imperatorem, vel cum detractà repentè chlamyde togam ſumit, aut pallam. Qui verò in eo cœtu adoleſcentum cęteris longè antecellit, is, vt quiſq; vel picturam, vel ſtatuariam artem colit, ex Pinacothecà, & Muſeo pictas tabulas, aut ſigna deligit ad arbitrium, ſiue adumbrare inſignium artificum malit opera, ſiue deſcribere in tabulà, aut fingere ex argillà. Itaque nobiliſſima om-

a De Familia Gironea vide Gudiel: de Pacecha, Sandoual, item Gironia vide Spenerum in Theatro Nobilitatis Europeæ
b Oſſuna: vide Lexicon Geographicum Ferrarij.

omnium Italicarum Academia eſt, non modò quia patet ciuibus, & peregrinis, verùm ob vtrumq; Muſeum pictorum, & ſculptorum, atq; viciniam Bibliothecæ, ex quà libet depromere ſcriptores, qui in veſpertino cōuētu recitātur: vt animus veterum hiſtorias arripiens, casûs rerū publicarum, aut præcepta artium diſcat, interea dum nudati artus exprimuntur. Statuta ſedes eſt Academicorum conuentui: extructa ante fores porticus, picta genijs, & ſtemmate Borromææ Gentis; impoſita foribus hæc *epigraphe*: FEDERICO CARDINALI BORROMAEO ARCHIEPISCOPO CONDITORI SVO MVNIFICENTISSIMO ACADEMIA PICTORVM, ET SCVLPTORVM. Excitatum item aliud Muſeum ad diſciplinam ſculptorum: ſicque abſoluta eſt tota moles Ambroſiani operis, cuius formam probauerat Cardinalis Federicus, antequam ad Superos abiret. Conclaue ingens capacem ſinum venientibus offert, multiplici toreumate, ac ſigno locuples; quanquam tabulas pictas, & graphides illuc etiam intulimus, ne paries alicubi nudus loci maieſtatem fœdaret. Supernè picta teſtudo referet virtutem inſidentem ſolio, & circa obſequentes ingenuas artes. Vtriuſque autem conclauis, pinacothecæ videlicet, ac muſei artis ſtatuariæ, longitudo æqua eſt, porriguntur enim in longum cubitis viginti ſeptem, latitudo tamen diſpar; muſei latitudinem metimur cubitis denis ternis. pinacothecæ verò ſenis denis; quemadmodum antè in Bibliothecæ *ichnographiâ* indicauimus. Porrò tabulæ pictæ ſunt exempla rerū, quas aut Raphael Vrbinas Romæ, aut Corrigienſis Parmæ pinxit, eaſque deſcripſere celeberrimi artifices, Annibal Caraccius in primis. Graphidem vnam Camillus Procaccinus pictor egregius confecit opere certè expolito; ſuſtinet Aeternus Parens ſobolem ſuam mortalibus exuuijs.

uijs cruentam, ac suffixam cruci, venerantibus vtrinque Ioanne, ac Stephano numinis maiestatem. Sanè ea descriptio longè vincit pictam tabulam, quæ proposita est in Aede Ioannis ad aream Nazarianam. Porrò graphides oblongæ sunt Peregrini, referentes facta Superùm, quibus pictores inumbrauere Templi Maioris specularia. Graphis alia ab Iulio Romano est profecta; in eà pugnam descripsit artifex à Constantino Imperatore contra Maxentium ad Miluium pontem commissam: quo certamine postmodum pictor ille princeps artis Vaticanas ædes exornauit. Graphidem, in quà Neptunus curru fertur, perpoliuit Vincius causà amicissimi hominis Antonij Signij; Tritones, & natantia aquarũ portenta comitantur vectum quadriga Regem, ac imminentem equis ferocitate exultantibus. Exornant Musei ambitum toreumata gypsata, eaque referunt pugnas, quas in Traiana columna ars incidit; quæcunque enim nobiliorum artificum cælo vel Roma debet, vel Hetruria ea exprimenda gypso curauit Federicus, ne ad exemplaria longà peregrinatione nostrates proficiscerentur, cum Roma, atque Hetruria in Insubribus spectari posset. Pendet verò è stipite nudatus cute Marsias, quem irà in miraculum versà etiam Apollo coleret; proximus Marsiæ *villicus*, qui est in vineà Medicæorum, cote falcem acuit, flexo poplite, arrectisque auriculis; gemina succedit ceruix, altera animam agentis Senecæ qualem habet familia Burghesia in hortis, altera Ioannis Pauli Lomatij Pictoris; huius author fuit Annibal Fontana, de quo narrabimus postea. Pulcherrima imago est exoculati Lomatij; eam enim iacturam oculorum præmonstrauerat mens prouida Hieronymi Cardani: nec euentus præmonentem fefellit. Sequitur humanum cadauer, connexà inter se ossium compage; redimita ceruix Lauro est (quanquam

Trichet in vita Vincij.

Lomatium laudat Meragia lib. pr. hist. cap. 10. Picinell. Ath.

& Laurus sentit fulmina Libitinæ) dexterâ vibrat hastam; metuendam atque inanem eam molem fert stylobata inscriptus titulo, ac monumento funeris. Augustior tumulus nunquam contigit cadaueri, quàm cum defuit. Proxima est Veneris statua, Medicææ magnificentiæ testis, elegantissima admodum, & veneris plena. Hoc verò simulachrum cum in oculos Borromæi incurrisset, vt erat pudoris custos incorruptissimus, ad Olgiatum Bibliothecæ Præfectum oculos conuertens rogauit, quisnam in sedes illas depositi pudoris fœminam inuexisset? Et continuò, vt signum illud secaretur in partes, mandauit. Abscissis itaque ceruicibus, demptis brachijs, sectoque vtero occurrit Venus: vt Deiphobum esse putes, non Venerem. Infra effigies trunca hominis insidet stylobatæ: hanc in ædium Vaticanarum impluuio collocauit artifex; Bonarotus iussus ab Iulio Secundo Pontifice Maximo, vt simulachrum absolueret, negauit operam suam, ratus inchoatas partes æquali artificio perfici haud quaquam posse. Commodus; siue mauis; Hercules hortorum Vaticanorum, comes Veneri, turpe olim Veneris mancipium. Stat ille giganteo habitu; leoninis exuuijs tectus, truculento ore, læuà deferens infantem, Hylum fortasse suum. Mediam sedem occupat simulachrum Seruatoris, idque ectypum est signi, quod Bonarotus in Romano templo Mineruæ fecit ex marmore. Amplectitur ille vtràque manu crucem, eminentibus vbiq; artubus, & commissuris corporis, venisque; qualis ars commendauit in omnibus signis artificem. Prope succedere Apollo Vaticani vireti, nudo corpore, exertis brachijs, pendulo amictu, ac ad læuam retorto, serpente ad crura colubro ad artis medicæ indicium. Gladiator quoque Burghesiorum magnificentiam auget; stat ille toto corpore connisus in ictum, coactà in pu-

Riuola lib. 6. cap. 9.

gnum

gnum dexterà, altero pede porrecto, altero in sinistrum latus recedente; pugilem fortè valentiorem Roma non vidit. Infra gladiatorem occurrit spectanti simulachrum Pasquilli, recisis naribus, contuso ore; refert omnino Romanum obloquutorem, hoc vno dissimilis, quòd ille loquacissimus est, hic elinguis. Porrò faciem totam Musei ornant toreumata, & simulachra elegantiora. Signum Deiparæ è marmore Cariarensi summo artificio perfecit Marcus Antonius Prestinarius sculptor Mediolanensis, qui non modò odeum Templi Maximi multiplici toreumate ornauit, verùm apud Insubres præclara monumenta suæ artis reliquit, Adonidis præsertim simulachrum Leinati in magnificentissimis ædibus Vicecomitum; quem etiam lapideum Venus amare posset. Ea Virginis statua constitit Borromæo duobus millibus aureorum numùm. Tradunt Prestinarium, postquam in Aede primarià absoluit aram Praxedis minùs eleganter, quàm cætera soleret, leuiori reprehensione damnatum à Federico (qui in Pontificali Palatio hominem alebat, altumque accipiebat largè) atque illud iudicium, ac verba increpantis Borromæi adeò insedisse artificis animo, vt paucos post menses vitam amiserit. Gemina vtrinque signa iacent deiecta in latus, vesperis alterum, alterum auroræ, quæ sunt in Aede Laurentianà Florentiæ; parens vtriusque simulachri est Bonarotus; in vesperis signo adhuc rigida ceruix est: expolire noluit artifex; ne à reliquo corpore ob membrorum discordiam dissentiret. Est etiam elegans Narcissi statua eo habitu corporis, vt lymphas consulat suæ formæ iudices; à vero nihilum distat, nisi quòd ille in florem, hic in lapidem est versus. Supernè prominent è pariete toreumata, duplex quidem fictile, & ectypum eorum, quæ Bacius Bandinellus sculptor egregius cælauit; medium verò exem-

Statuam Adonidis Leinatensis laudat Socrates li. 2. epig.

exemplar est elegantissimum, mirabili opere factum ex marmore. Eminent sigilla singularis artificij, militaribus insignibus vbique extantibus; tabula verò tota interior cælata est tantà arte, vt Polycleti putes, vel Myronis. Toreuma illud incidit Augustinus Bustus Mediolanensis; nam hic Pario marmore tumulum ornauerat Gastonis Foxij, atque saxo insculpserat bellica spolia, sigilla, & simulachrum Gastonis, quod vnum reliquum est Mediolani apud Vestales Marthæ. Cecidit Foxius, dum prælio ad Rauennam dimicaret; cum enim secundo marte, atq; iuuenili ferocià elatus, incurrit in profligatam hostium aciem, deiectus ex equo confoditur, Scipioni Africano ætate, atque animo similis, fortunà dispar. Incautiùs fata prouocasse dicitur, victurus hostem, nisi vicisset. Porrò cum ea toreumata venalia prostarent (nam maiori sumptu restituebatur Aedes Marthę, in quà Foxius fuerat tumulatus) emit vnum aureis numis ducentis Cardinalis Flaminius Plattus, atque Cæsar Abbas à Patruo suo acceptum donauit Ambrosianæ Bibliothecæ. Cæterùm Bustus ille sculptor excellens veteres artifices æquasse est visus; superest in Franciscanà Aede tumulus Ioannis Marci, & Zenonis Biragi signis ipsius, ac toreumate nobilis; quamuis complura sigilla perfregerit incuria hominum parui æstimantium artem. Nec deest elegantia Antinoi simulachro, quod collocatum est in hortis Vaticanis; & quidem venustissimus esse debuit, qui deperiret Penelopem. Diui Sebastiani signum scalpsit Christophorus Solarius, cognomento Gobbus, Mediolanensis, atque impositum est fastigio, quod lucem in subiectam viam inducit, quà ab Archiepiscopali Palatio itur in Aedem Maximam; illius ectypum illatum est in Ambrosianum Museum. Et quidem Solarius æqualis fuit Bonaroti, & artificio æquè nobilis; ferunt cum Vaticanæ

Vasarius vol. 2. parte 3.

De Gastone Iacobus August. Thuanus lib. pr. hist. Iouius lib. 2. vitę Leonis X. Tursellinus epitome histor. ad Pontif. Iulij 2. lib. 10.

Ripamontius hist. eccles. dec. 2. lib. 15.

Volaterranus laudat Gobbum in Anthropologia col. 645., & Vasarius vol. 2. par 3.

Aedis toreuma, in quo Virgo demortuum Seruatorem gerit, Mediolanenses Christophoro suo Gobbo ascriberent, noctu nomen suũ incidisse Bonarotum in toreumate; tanti vel æstimabat sua, vel Mediolanensem illum sculptorem. Postrema est, eaque proxima Musei foribus statua Palladis ferentis Aegidem, ac galeam; exemplar Romæ in Capitolio est locatum. Horum verò simulachrorum spatia ornantur, alterno ordine, fictilibus signis, quæ pulcherrima fecit Prestinarius, referentia virtutum speciem, & singula sustinentur basi. Varia subinde ceruix pendet, nimirum Laocoontis, Niobes, & Bucephali, tũ lacerti immanes, quales in Romano Moyse cælauit artifex, hermę, brachia, & pedes ad erudiendos sculptores. Signa minora impendent foribus, alibi caput humano maius, alibi expressam ad imaginẽ D. Caroli signũ, quod ab Io. Andrea Bissio factum Horatius Cruceius *Canonicus* Templi Maximi, vir munificus, & liberalium artium studiosus dono dedit. Distinguuntur etiam simulachra prægrandibus thecis, queis conclusæ opes artis statuariæ, & ferreis reticulis munitæ fugiunt manus contemplantium. Alibi signa fictilia plurima Prestinarij, ac typos maiorum statuarum conspicimus; Saturnum vorantem liberos, galeatam cum Marte Palladem, nudam Venerem, Bacchum vuas comprimentem manu, Herculem, qui Romanas ædes familiæ Farnesiæ exornat, innixum clauà, humani item pectoris affectiones, quas finxit egregiè Prestinarius ex argillà. Ibidem nobile marmor spectantes tenet; nam surgit suà sponte lapis in pinnas, ac muros, varioque naturæ ingenio ædes omnes architectatur; ad hæc conchæ vitro inclusæ, lucernæ sepulchrales æneæ, & lituus ex orichalco (quem in tumulo quodam ad fanum Ambrosij repertum memorià proditum est) index certè Pontificij muneris, atque Pon-

De lucernis sepulchralibus eruditè Oct. Ferrarius, Paulus Aresius in symbolis.

Pontificem eum incisis literis docet tumulatum fuisse anno millesimo quinto. Asseruatur itidem fictilis lychnus ignis æterni; eum effossà vrnà marmoreà inuenit Flaminius Pasqualinus, cum Triuultianum Sacellum in Basilicà Protomartyris excitaretur, tum argentea numismata Romanorum Consulum nomine, ac ore inscripta, quę hominem indicant ante annos bis mille tumulo conditum. A Pasqualino lituum, lychnum, eaq; numismata dono accepimus. Alibi signa fictilia eiusdem Prestinarij se offerunt oculis, & statua iacentis hominis, cuius artifex Solarius, & Virgo à Lesanio Mediolanensi sculptore facta, & magnes ferri tenax: tum typi plures Apostolorum, & exempla Seruatoris Crucifixi, ac gemini toreumatis; quæ omnia mira ars Ioannis Bolognæ elaborauit. Altera theca seruat fideliter præclara opera, & exemplaria artificiorum Annibalis Fontanæ, quem Insubrum Praxitelem iure vocaueris. Et quidem spectamus *archetypa* toreumata, quæ Fontana in argento incidit, ac frontem aræ in Fano Celsianæ Virginis texit; nam ille non modò marmori, verùm crystallo atque auro, opificij sui pulchritudine, pretium attulit. Elegantissimus quoque est geminus aliger, atque eorum *prototypi* sunt, quos Annibal ad Diuini Panis *hierothecam* gerendam fecit ex argento, cum in arà Templi Maximi colitur. Alij item nixi altero genu Angeli commendant sculptoris artificium, tum Seruator affixus cruci, atque exemplaria Angelorum, quibus frons summa Marianæ Aedis ad Ludouicam Portam exornatur. Cernere est humana membra, fictile Christi simulachrũ funibus obligati, Vitellij Imperatoris vultum, tum vatis cuiusdam signum, quod finxit Ioannes Baptista Volpinus, & vnum toreuma Brambillæ sculptoris, exemplar nimirum operis eximij, quo fornix Mariani sacelli

De Fontana consule Puricellum in dissertatione Nazariana cap. 158.

in Aede primariâ est insignitus: tum *prototypum* Helenæ ferentis crucem, quam Ceranus sacræ columnæ in regione Ludouicâ vrbis imposuit, ac Græcâ longè venustiorem fecit. Hanc Helenam, & Hirenem fictilem Sebastiani vulnera sanantem à Flaminio Pasqualino accepimus; Sebastianus autem cum Hirene est Lesanij sculptoris minimè obscuri. Porrò Fontana ille Mediolanensium sculptorũ Princeps conditus est in Templo Virginis prope fanum Celsi, immaturâ quidẽ morte ereptus, verùm immortalitatem nominis ob singularem opificij excellentiã cõsecutus: Postrema theca subijcit oculis fictilia simulachra Prestinarij, Fontanæ præsertim gemina signa, atque exemplaria simulachrorum Deiparæ, queis aram Virginis ac frontem Templi iuxta Celsi Aedem illustrauit; insigne pariter est marmoreum sigillum militis ademptum Gastonis tumulo, & ænea commentitiorum Diuùm; reliqua sunt exempla nobilium signorum, quæ procerum Romanorum ædes nobilitant. In eâdem thecâ consecrat membranam vnam religio; ea verò subsignata est à Diuo Carolo, ac Episcopis, qui Concilio Prouinciali Quinto interfuerunt; subscripsere hoc ordine: primùm Carolus Cardinalis, & Insubrum *Metropolita* statuens, ac rata habens quæcunque in acta totius *Synodi* relata, & assentientibus Episcopis sancita sunt: tum verò cæteri Antistites, vt quisque in gerendo Pontificatu erat antiquior: Cæsar, Episcopus Dertonæ, Hieronymus Laudæ, Petrus Aquarum, Dominicus Brixiæ, Nicolaus Cremonæ, Hieronymus Bergomi, Dominicus Astæ, Guarnerius Alexandriæ Statelliorum, Io. Franciscus Vercellarum, Vincentius Albæ, Franciscus Albintimelij, Cæsar Sabatiæ, Alexander Casalis, Alexander Viglebani, Pomponius Cotta Nouariæ. Inter hos eminuit Nicolaus Sfondratus, non modò ge-

generis, ac virtutum claritate, verùm Romani Pontificatus fastigio; iusta quoque persoluerat Carolo, aderantque tum socij feralis pompæ, ac luctus Antistites Alexandriæ, Viglebani, & Castri. Dominicum Bollanum à Brixiensi Præfecturà ad sacros fasces, & infulas vocatum extulit D. Carolus, ac laudatione funebri commendauit; Ioannem Franciscum Bonomium inaugurauerat idem D. Carolus; Cotta verò primus ex Iurisconsultorum Mediolanensium Collegio *Romanæ Rotæ Auditoribus* ascribitur, cum eum honorem Pius Quartus suis ciuibus detulisset. Ibidem spectamus argenteam Seruatoris imaginem, quæ morientis Federici dexteram ad supremam pugnam armauit; Francisci Petrarchæ, & Galeatij Vicecomitis in cupressinà tabellà effigieà Vincio expressam; cereum item vultum Isabellæ, quam duxit Carolus Quintus, ornatum gemmulis, ac margaritis; icunculas à Cerano, & Figino, aut pictas, aut deformatas, tum imaginem fortunæ altero pede prementis orbem (quod opus est Annibalis Fontanæ) ora Romanorum Cæsarum, tum vultum Seruatoris ex cera, micante subtus Iaspide, & imaginem largitoris Pasqualini, cui pugionem Sfortianæ necis memorem arculà cupressinà conditum debemus; eo Ioannes Andreas Lampugnanus Galeatium Sfortiam Ducem Insubrum in fano Stephani interemit. Micat in eàdem thecà Amethystus ingens, & vultus à Catharinà Cantonà acu pictus; hæc phrygij operis singulare inuentum excogitauit, quod ab inuentrice Cantonà nomen obtinuit. Eàdem arte claruit apud Insubres Peregrina filia architectoris Peregrini; vtraque sanè vincere potuisset Arachnem, & Palladem. Nec pretium deest arculæ; quà sacræ pallæ condebantur ad *Liturgiam* Ioannis Vigesimi secundi Pontificis Maximi; theca enim phrygià arte pulchra est, ac rutilat margaritis. Misit hoc

munus

Glussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Glussianus lib. 6. cap. pr., & Vghellus tom. 4. Italiæ.

Carolus à Basilica Petri in libro, cui titulus Nouaria Sacra, *& Vghellus to. 4. Italiæ.*

Arluinus in hist. Petrus Crinitus Poematum lib. 2. Iouius lib. 3. elogiorum, & scriptores rerum Mediol.

De Cantona Lomatius in Idea Picturæ c. vlt., & Morigia lib. pr. hist. cap. vlt. Sociacus lib. 2. 3., & 6. epig.

Celsus de Risi nis tomo pr. Lycei lateranensis lib. 2.

munus Cardinali Basilius Serenius vir literarum, & disciplinæ seuerioris amantissimus, eoque nomine acceptus Federico. Tres verò vultus referentes mortalium animos, cum è corpore profecti, aut numinis aspectu gaudent, aut expiantur flammis, vel æternis ignibus cruciantur, planè delectant intuentes. Singulorum enim studia artifex mirabiliter expressit, siue voluptatem inter sidera gestientis, siue spem patientis expiantes flammas, siue rabiem exæstuantis animi, cum perpetuo igne torretur.

De Bezoar vide Paulum Sherlogum vol. 2. in Cant. vestig. 21. sect. 2. Pancirolum, Salmuth., & Terzagum in Museo Septal. c. 27., & Gualterum Charletonum.

Ex tabul. Bibl. Amb. Alegambe in Bib. Soc. Iesu.

Lapis verò Bezoar donum est Didaci Torres, ex Sodalitate Iesu: includitur laminis aureis; in ijs titulus munificentiæ est incisus: *munus Didaci Torres ex vltimà Indià Cardinali transmissum.* Eiusdem verò lapidis arculas alias missitatas ad Federicum, monumento sunt literæ Didaci; nam hic cum esset summà virtute prræditus, charissimus erat Borromæo, qui in eius auribus sui animi arcana omnia deposuerat, cum Mediolani restitisset, osculatus etiam discedentis manum; immo postquam magnis muneribus Didacum abeuntem cumulasset, tradidit etiam dono duos & triginta calices argēteos, inauratosq; queis vterentur ad aras Mystæ in Paraquarià Prouincià, in quam suæ Societatis viros, mandante Claudio totius Ordinis Antistite, inducere debuerat. Eiusdem fortasse Didaci munificentiæ debemus idolum ligneum in eàdem thecà suspensum; scipio autem est in speciem pugionis, humano ore, ignarus tamen artificij, ac omnino rudis, nisi quòd summa pars est picturata. Huic autem Indi excitauerant aras, incendebant thura: tum positis genibus venerabundi accipiebant oracula, quæ ad animorum, auriumque ludibria fundebantur. Indicat insaniam gentium *epigraphe*, & docet idolum illud ex nouo orbe delatum, loquax ibi, hìc penitus elingue ad fraudes *cacodæmonis* detegendas, & coarguendam

Paraguai.

ethni-

ethnicorum inſcitiam in eà thecà fuiſſe ſuſpenſum. Porrò hæc omnia ſigna cum in pinacothecà eſſent vnà cum tabulis pictis miſta promiſcuè, ſubſtructo conclaui altero, inferenda in ſculptorum Muſeum curaui, ac ordine diſtributa collocaui ſingula in baſi, argentea tantùm, atque ęnea numiſmata in thecis alterius muſei à me ſunt ritè digeſta, eæque titulis inſcriptæ. Hæc fama renaſcentis inſtituti nobis exterorum beneuolentiam captauit. Vix Bibliothecam tractare cœperam, cum Ferdinandus II. Magnus Hetruriæ Dux dono codicem dedit, cui titulus, de periculis rerum naturalium, quæ Florentinorum fecit Academia. Nidos Ambroſianos beauit ea Principis munificentia, non modò ob Academiæ ipſius dignitatem, verùm quia Medicæi Duces, aut reſtituere, aut occupaſſe regna facultatum videntur, atque hàc vna literarum republicà gloriari. Purpurà certè ſuà velare creditur Muſas Cardinalis Leopoldus, & Romani muricis fulgore lumina Phœbo deferre, vt in dominà Hetruſcorum vrbe florere diſcant etiam diſciplinæ. Coſimus verò III., quem literatorum omnium bono ſapientia procreauit, Federici Cardinalis Borromæi inſtitutum æmulari pergit: quippe ſcientiarum cultores, & viros linguarum omnium doctos ab exteris quoque prouincijs Florentiam euocat, longè plures iam ſapientes habiturus, quàm ciues, atque Bibliothecam ingentem cognatam Ambroſianæ adornat ad alenda hæc ſtudia ſcientiarum. Sanè, cum Mediolani ſubſtitit Magnus Dux Coſimus, commendauit maximè magnificentiſſimum hoc domicilium literarum, quà ædificatione molis, quà Collegarum noſtrorum exercitationibus, ac poſtea ſummopere in hanc curam, & cogitationem rei librariæ incubuit, collegitque vndique vim magnam lectiſſimorum codicum ad vltimam prope Thulem profectus, interiore li-

terarum

terarum, & scriptorum omnium notitiâ. Quod Principis consilium adiumento erit exulantibus disciplinis, & Magni Ducis imperium, inuidente Romà, in veteri Latio, totâque Græcià propagabit. Per idem ferme tempus profanæ ædes, ac sacra Gregorianæ villæ sunt restitutæ; & quidem Aedicula, quæ D. Gregorio Pontifici Maximo posita est in sepulchreto, iamdiu clausa desiderabat cultores, obnoxia imbribus, ac vocalis auium loquacibus nidis. Reddidit religionem sedi Carolus Ambrosius à Laude *Canonicus* Templi Maximi, vocato ad rem diuinam quotidie peragendam mysta: Aediculam restituit Hieronymus Beccaria eiusdem Templi *Canonicus*; vt deinceps religiosè coleretur, ac precibus leuarentur eorum manes, quorum corpora sæuiente pestilentià illata fuerunt in illud sepulchretum, quod à Diuo Carolo lustratum ferunt. Cæterùm dum parentale sacrum curatur manibus, è viuis excedit Petrus Maria Bizozerus paulò antè suffectus in locum Ferrarij. Expectationem sanè Musarum decepit; nam cum in Collegio Heluetiorum, ac in Seminario adolescentiam politiorum literarum doctrinà formasset, magni ingenij specimen dederat. Interea dum fata Collegas Bibliothecæ subducunt, ditauit scrinia Ioseph Annonus à Secretis Aedilium, & Decurionum vrbis, vir amabilissimà suauitate morum, atque pluribus ornamentis decoratus; intulit autem in forulos Ambrosianos *autographum* Vrbani Montij, quod nondum tractauit typographia. Accessere ingentes tabulæ, quibus Vrbanus inclusit terras omnes, ac maria: quemadmodum descripserat regiones singulas in *autographo*, propositâ terrarum imagine, persequendo Cæli, solique virtutes & vitia, tum incolarum ingenia; quæ ratio studiorum Vrbanum Montium delectauit. *Picinellus in Athenæ.* Hæc rerum forma, & status manet in præsens, reuiuiscen-

ſcentibus in dies literis, quæ crebris Collegarum funeribus intermortuæ videbantur. Artes ingenuas, iniecto ſtudiorum certamine, excitauit Ioannes Thomas Butius Iuriſconſultus, facultatum optimarum patronus, vir auri æquè inimicus, ac ſceleris. Dedit ille in Romano Sapientiæ Gymnaſio operam Franciſco Angelucio Verulanorum Epiſcopo, cum ad Iuriſprudentiam animum appuliſſet; ornatus eius diſciplinæ laureà rem Ambroſianam, cum ſe retuliſſet in Patriam, defendit, atque nomina tarda vrgendo amplificauit. Suo autem ære artes ad certamen accendit; nam ingentes tabulas ab Academicis Ambroſianæ graphidis pingendas curauit, queis facta immortalia Federici Conditoris exprimerentur. Primam tabulã Antonius Buſcha anteſignanus inſtituti elegantiſſimè abſoluit; in eà Federicus cæleſte viaticũ defert D. Philippo Nerio ægrotanti. Enimuerò offert ſe oculis ſtructura ingens: innititur columnis ædificiũ; quemadmodum facile inuenit ars pingendi, & excitat nullo negotio mirificas moles. Cubiculum Philippi cæleſti lumine coruſcat; expectat ille erectus in cubitum à Federici dexterà Angelicas dapes. Cardinalis Auguſtinus Cuſanus (namque aſſectatus fuerat Federicum, atque ambo appellabantur vulgò Diui Philippi ſpiritus, & animus) nixus genibus, ac reliqui ſectatores linteati cæremoniam honeſtant. Subſiſtit ad fores pars ferens vmbellam, & ignes venerationis indices: pars ad imos ſcalarum gradus redeuntem Federicum opperitur, effuſà interim benignè in egenos pecuniã. Tabula vbique nitida eſt, læta, colluſtrata. Alteram tabulam exornauit labor Cæſaris de Floribus, & Ambroſij Beſutij; deſcribitur pompa inaugurandi Cardinalis, quæ cæremoniam eam ſequitur, cum à Romano Pontifice peragitur. Sedet ad aram Clemens Octauus (nam is Federicum inaugurauit) Pontifi-

Veroli.

Baccius in vita D. Philippi lib. 4. cap. pr., & Gallonius pag. 399. in eiuſdem vita.

Baccius lib. 3. cap. 10. pag. 216.

cijs vestibus amictus, imponit tiaram ceruicibus Borromæi procumbentis: decorant cæremoniam velati infulà Cardinales, & circunfusi multitudine, cum illa in Vrbe sit infrequens, atque Romani Pontifices in tam longo Mediolanensium Antistitum agmine paucos admodum initiauerint. Elegans tabula est, non modò apparatu ædis, structurà, ac varietate rerum, sed etiam pingendi opificio. Sequitur passibus æquis cæteros Academiæ proceres Andreas Lanzanus, summà expectatione iuuenis; circumfert sub vmbellà per vrbem Federicus reliquos cineres Sancti Calimerij Archiepiscopi, & complurium Diuorum sucollantibus Episcopis, ac per interualla Superùm exuuias gestantibus, postquam Prouincialem *synodum* absoluerant. Occurrit spectanti pompa tota supplicationis, velati sacris amictibus, linteatique mystæ, sublata spectacula ad multitudinem ferendam; alij positis genibus onusta Diuorum cineribus fercula colere, alij submouere confertam turbam; quæ omnia Lanzanus pinxit egregiè, ac bellè excogitauit ad imaginem rerum deformandam. Postrema tabula est Aloysij Scaramuciæ à patrià vrbe cognomento Perusini; tanta est elegantia picturæ, vt etiam *epidemiam* oculis, & animo conciliauerit. Descripsit Federicum, cum grassante lue *Limocomium* adiuit, ac ægrotantium egestatem largè accepit; subit primùm in recessu contemplantium oculos vrbs, tum verò *Limocomij* ipsius interior moles, ac amplæ porticus, quæ molem totam circumeunt. Alibi iam exanimata iacent, sanie, taboque fluentia corpora, alibi nuda, & tosta ferali igne, alibi sublata in lacertos mulier Libitinæ circumferre speciem videtur; humeros demum hominis expectantis stipem, ac iacentis in plaustro ita pinxit Perusinus, vt fortasse Prometheus humana corpora non elegantiùs finxerit. Pestilentia hæc si vulgetur,

vitam

vitam feret tabulis: nec quisquam extimescet tam elegans malum. Interea dum artes optimæ excoluntur, Clemens X Pontifex Maximus Federicum Borromæum, quem ab Hispanâ legatione reuocatum à secretis Status esse iusserat, Romano murice exornat. Triumphauit gaudio Ciuitas, non modò quià Borromæorum Familiam iamdiu commendauit ciuibus pietas, ac magnificētia operum, quibus vrbs Romanarum substructionum miracula exæquat, verùm propter Federici ipsius spectatam tot annorum curriculo virtutem, cognominem, & consanguineam alterius Federici Cardinalis. Itaque accensæ circa domos faces, missilibus flammis rutilare cælum, lætusque tubarum, atque sacrati æris cantus aures animosque ciuilis lætitiæ admonere, clara atque obscura capita purpuram Federico gratulari. Aedes quidem Comitis Antonij quamlibèt amplæ populum, plebemque minimè capiebant, cum singuli prope ciues irent gratulatum. Data sunt confluenti popello per triduum congiaria, ac (quod mandauerat Federicus, cum de accepto murice fratres suos faceret certiores) egestas vrbana, sacrarum Virginum præsertim, liberaliter leuata est. In fanis Diuùm gratiæ Superis actæ; Comites Antonius, & Paulus Aemilius Borromæus in Antoniano Templo eadem officia persoluerunt, quà multiplici simphoniâ, quà æris bellici tonitru: vt religiosus Mars, & Martia religio videretur. Certè res sacra maximâ pompâ peracta est; nec impares studijs nobiliores Basilicæ Ambrosiana, Nazariana, & Laurentiana, quòd Federico Cardinali Archiepiscopo essent obæratæ, mystas suos gratulantes ad aras operari iusserunt; veluti fana singula Federicus suo murice decorasset. Cæterùm lætitijs omnibus incessere Conseruatores, & Ambrosiani Collegæ; nam Fe- 1671. dericos suos, parentem alterum, alterum Conseruato-

Brusonus l. 38. hist. belli Italici ad annum 1670.

rem instituti publicà gratulatione coluerunt. Itaq; nocturnis ignibus circa Bibliothecam, atq; Sepulchri Aedem propositis expugnauimus tenebras: impeditæ facibus fenestræ, ac speculæ domorum intermicabant, quæ Templi, ac Bibliothecæ foro circuniacent. Septimo Idus Ianuarias in Sepulchri delubro gratias egimus Superis solenni carmine, & re diuinà; Federicum commendauit Panegyrico Ioannes Baptista Butius *Theologiæ moralis* Doctor in Seminario, quod à Dionysiani Collegij Canonicà nomen traxit, & citra religionis negligentiam veneres omnes induxit in Templum, sed dicendi; ego verò gaudebam in sinu, nam Butium initiaueram Musarum Sacris, cum facultatis Oratoriæ institutiones Seminariensi adolescentiæ traderem. Cætera subinde sunt executi Conseruatores, quæ gaudium profiterentur; nam Sepulchri aræ argento, atque attalicis vestibus radiabant: tecti verò aulæis parietes, pictisque tabulis, quas impendentes lemnisci, sericæque tæniæ redimirent, veterem pompam reuocare in memoriam ciuium videbantur, cum in eodem Templo Federicus Cardinalis Archiepiscopus Collegium condidit. Sanè delubrum nec suffecit multitudini, nec gaudijs animi. Federici effigies iuxta aram maximam proposita: Clementis verò Pontificis Maximi expressa imago, quòd esset author honoris, se se offerebat venientibus in Aedem, holosericis vittis pictam tabulam ferentibus. Aedis frontem Belgicis aulæis vestiuimus; imminebat foribus Præses Collegij, & Bibliothecæ Diuus Ambrosius; illius verò tabulam stipabant vtrinque Diuus Carolus, & Cardinalis Federicus, alter patronus operis, alter parens; mediam Templi faciem ornauerat gentilitium stemma Borromææ Familiæ, cui subiecta *epigraphe* indicabat gratulationis authores, & lætitiæ argumentum; erat autem hæc sententia:

Col-

Collegium Ambrosianum
In hac Aede institutum
A Federico Cardinali Borromæo Archiepiscopo,
Quòd Clemens Decimus
Federicum Borromæum Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcham
Romanà Purpurà decorauerit,
Gratias immortales Superis agit,
Et suo Conseruatori delatum muricem gratulatur.
Ergo huc ciuis, atque Hospes
Pedem infer, & animos hilares;
In hoc Sepulchro ferale nihil, læta omnia.

Hac ego *epigraphe* incolas, ac peregrinos ad rei diuinæ spectaculum inuitaueram; frontem verò Bibliothecæ, vestibulum, & porticus Belgicum, sericumque peristroma tegebat, reclusæq; fores multitudinem totam exundantem admisere studio spectandæ molis. Impendebat foribus ingens tabula Alterianis sideribus nitida, cui ferendæ subijcere humeros videbantur Camelus, ac Monoceros Gentis Borromææ: indicabat elogio laudes Federici, quas ego in hanc sententiam fueram complexus.

Gentilitijs tandem Frænis
Fortunam cohibuit Federicus Cardinalis Borromæus.
Ab Iulio Cæsare genitus,
Fortunam, & muricem Cæsaris ferre debuit.
Vt Patrui Magni virtutes referret,
Gentis nobilitas iussit, nomen coegit.
Pluribus honoribus insignitus,
Omnibus egregiè est perfunctus.
Quæsturam Melitensem cum gereret,
Europeæ nobilitatis flore domestica decora redimiuit.

Di-

Diuturnà in Heluetijs legatione beauit populos,
Quos adiuit;
Nisi ea mora interuenißet,
Volaße videretur ad culmen, non euasisse.
Præfecit Romæ Federicum Alexander;
Nempe Bonos Romæos placuit vrbem regere,
Qui seruassent.
Profectus ad Hispanum Iouem
Iberico Cælo placuit;
Nec difficile fuit à Carolo amari Borromæum.
Reuocatur Federicus à Clemente Romam,
Ad Lauream videlicet, vel ad triumphum.
Gentilitius Monoceros assuetus lumini
Spectauit propiùs Alteriana sidera;
Creat. Cardinalis 1670. vndecimo Cal. Ianuarias. *Nec mirum, exeunte anno, feliciter affulsisse,*
Quando astra diem Christi natalem comitantur.
Macte animis Federice;
Pontificis Alterij stellæ diem ferent:
Et olim Gentilium tuorum annulis
Piscatoris annulum Roma coniunget.

Etiam Nouaria vrbs Insubrum gratulata est Federico purpuram; nam nocturnæ faces reuocasse diem sunt visæ: & in maiori Templo Ioseph Maria Mirabilia Episcopus, tiaræ, doctrinæque lumine clarissimus, numen precibus, actisque gratijs est veneratus, cum eminerent inter hæc studia ciuium, præsertim Sorinæ familiæ, & *Canonici* Bartholomæi Sorini, qui sectatus Federicum, iuridicundo in Heluetijs præfuerat, seque hoc gaudio cumulatum profitebatur, quo ciues cæteri perfundebantur. Porrò ager Mediolanensis, cuius plura oppida continentur in potestate Borromææ Familiæ, prope gaudio exiliuit; exauditus passim martij æris fragor, micuere flammæ

mæ testes gaudij, adeòut Verbanus Lacus aquas ignibus ad triumphum maritasse putaretur. Exundauit ea Verbani lætitia in Heluetios; nam Lucernenses, qui Federicum, causà bene gestæ legationis, Ciuitate suà donauerant, ex Senatus consulto egere gratias Superis ob delatum conciui suo muricem, quo nullus antea Lucernensium fuit ornatus. Interfuit cæremoniæ Senatus frequentissimus, propositum sub vmbellà simulachrum Cardinalis Federici: concinuit solenne gratiarum agendarum carmen Legatus Pontificis Maximi, tum verò bellica tormenta micuerunt lætis ignibus: quo item gaudio exultauere plura Heluetiorum oppida, Curia in primis, Lucanum, & oppidum Bilintionis. Hæc fuerant omnino tradenda ad perennis lætitiæ monumentum; ea verò ne vana luxuriaret inter cæteras imagines, quæ ambitum Bibliothecę insigniunt, iconem Cardinalis Federici Conseruatoris à Cæsare de Floribus egregiè elaboratam è regione alterius Cardinalis Federici Conditoris collocaui, pictæq; tabulæ carmen subieci, quod propitio Apolline scripseram:

Suizzeri. *Coira, Lugano, Belinzona.*

Murice quæ tyrio Federici vibrat imago,
Non vna est: senior nam Federicus inest.
Ore quidem distat Federicus vterque: senili
Iunior ast eadem pectore corda gerit.

FINIS.

Deo Optimo Maximo,
Deiparæ,
ac SS. Ambrosio, & Carolo
L. H. G.

Frag-

Fragmentum deprомptum ex volumine primo pagina 143., *&* 144. *libri Gallici, qui inscribitur* Voyage d'Italie.



LA Bibliotheque Ambrosienne est vne des plus belles de toute l'Italie, & il n'est pas si difficile de la voir que les autres d'Italie: on y entre sans peine car elle est ouverte à tous venans, on y peut lire tels livres que l'on veut. Saint Charles la commença, & son neveu le Cardinal Frederic Borromée la continua; mais depuis leur mort on l'a fort augmentée par les livres que l'on y a mis de Vincent Pinelli, lesquels ses heritiers ayant chargez dans vn vaisseau pour les porter à Naples, ils furent pris par les corsaires Turcs qui en jetterent vne bonne partie dans la mer pour n'avoir pas rencontré les marchandises qu'ils cherchoient. On en recouvra neantmoins la plusspart à prix d'argent, & on les mit dans cette Bibliotheque. On void tout autour sur le haut des tablettes les portraits des hommes sçavans, chose fort inutile & de grande dépense; car on auroit eu beaucoup de bons livres de l'argent que ces tableaux ont coûté & on auroit mieux connu les Doctes par leurs écrits & dans leurs Livres que par leurs peintures: Loquere vt te videam.

Il y a à costé de cette Bibliotheque vne gallerie des peintures, où il y a plusieurs merveilleux originaux des plus grands Peintres, & quelques rares copies, comme celle des quatre Elemens, dont je vous ay parlé en vous rapportant les raretez que je vis en Piedmont dans la Maison de la Duchesse de Savoye, appellée la Valteline; (*reponenda omnino est hæc vox*, le Valentin, *quod magnificentissimum domicilium descripserat author pag.* 93. *eiusdem voluminis, cum vrbem Taurini commendaret*) mais la plus rare piece de cette Bibliotheque, & peut-estre de toute l'Italie, est le rare Manuscrit d'Alberto Durco, que l'on conserve fort soigneusement, & duquel on a refusé trois cens livres sterlings.

IN-

INDEX SCRIPTORVM,

Quorum teſtimonio vſi ſumus ad hæc monumenta ſcribenda.

Aa *Fran-*

Franciscus Riuola.
Franciscus Sansouinus.
Franciscus Scanellus.

G

Gabriel Pennottus.
Gaspar Aluerus.
Gaspar Bugattus.
Gaudentius Merula.
Gennadius.
Georgius Merula.
Georgius Vasarius.
Gualterus Charletonus.
Gualuaneus Flamma Mss.
Guido Card. Bentiuolus.
Guido Pancirolus.

H

Henricus Salmuth.
Henricus Spondanus.
Hieronymus Borsierius.
Hieronymus Brusonus.
Hieronymus Ghilinus.
Hieronymus Gudiel.
Honorius.
Horatius Tursellinus.

I

Iacobus Augustus Thuanus.
Iacobus Merchantius.
Iacobus Middendorpius.
Iacobus Philippus Bergomensis.
Iacobus Philippus Opicellus.
Ianus Gruterus.
Ianus Nicius.
Innocentius ab Ecclesia.
Innocentius PP. Tertius.
Io. Antonius Castillionaus.
Io. Antonius Velasquez.
Io. Baptista Aelianus Mss.
Io. Baptista Spadius.
Io. Baptista Villa.
Io. Ferrandus.
Io. Franciscus Besutius.
Io. Henricus à Pflaumern.
Io. Card. de Lugo.
Io. Molanus.
Io. de Monte Mss.
Io. Paulus Lomatius.
Io. Petrus Crescentius.
Io. Petrus Glussianus.
Io. Petrus Puricellus.
Io. Stephanus Menochius.
Ioseph Ripamontius.
Ioseph Scaliger.
Ioseph Silos.
Ioseph Vicecomes.
Iustus Lipsius.

L

Laurentius Beyerlinch.
Laurentius Crassus.
Leander Albertus.
Leo Allatius.
Liber Gallici sermonis, cui titulus les estats empires &c.

Alter

Alter eiusdem sermonis, qui inscribitur Voyage d'Italie.
Lucilius Terzagus.

M

M*Arcus Aurelius Grattarola.*
Marsilius Cagnatus.
Mss. Bibliotheca Metropolitana.
Matthæus Raderus.
Michael Pizolpassus Mss.

N

N*Icolaus Reusnerus.*

O

O*Ctauius Ferrarius.*
Octauius Guastauinus.

P

P*Aulus Aresius.*
Paulus Diaconus.
Paulus Iouius.
Paulus Maria Terzagus.
Paulus Morigius.
Paulus Sherlogus.
Pax Iordanus.
Petrus Crinitus.
Petrus Franciscus Petruccius.
Petrus Franciscus Scarabellus.
Petrus Iacobus Baccius.
Petrus Maria Campus.
Philippus Alegambe.
Philippus Ferrarius.
Philippus Iacobus Spenerus.
Philippus Picinellus.
Philippus Vuanemacherus.
Placidus Pucinellus.
Plinius.

R

R*Aphael Trichet Fresneus.*

S

S*Aluator Vitalis.*
Silaester Maurolicus.
Status Ecclesiæ Mediol. Mss.
Stephanus Dulcinius.

T

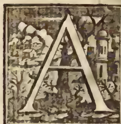
T*Homas Raggius Mss.*
Tristanus Chalcus.

V

V*Itruuius.*
Vopiscus.



INDEX RERVM.



B

Bar-

G

Am-

Pe-

An-

FINIS.


BNCF
BNCF
BNCF
BNCF
BNCF

